Приручник за друштвено и финансијско образовање за наставнике, стручне сараднике и предаваче

Овај пројекат је ко-финансиран средствима Еразмус+ програма Европске уније

ЗАХВАЛНОСТ:

Овај приручник не би био завршен без подршке Еразмус+ програма Европске уније пројекту „Друштвено и финансијско образовање за укључивање, предузетништво и запошљавање – SaFE for Triple E“. Захвални смо и нашим партнерима који су нам обезбедили непроцењиве сугестије за израду овог приручника:

Škola Dokoran – Wide Open School n.o.

Csoport-téka Association

DISCLAIMER

Подршка Европске комисије производњи ове публикације не представља подршку садржају који одражава само ставове аутора и Комисија не може бити одговорна за употребу садржаних информација.

Овај пројекат је ко-финансиран средствима Еразмус+ програма Европске уније

Добродошли у „Safe for Triple E“ приручник!

Овај приручник је направљен тако да омогућава активан приступ обуци, тако да у њој учествују сви: сматрамо да и одрасли и деца боље уче уколико су им у тај процес укључена сва чула и уколико су укључени у учење. Стога је овај приручник фокусиран не на предавања или праћења онога што „стручњаци говоре“, већ више на то да се помогне полазницима да изнесу сопствена знања, да их поделе са другима те да уче једни од других. Овде се промовише појачавање вештина и знања сваког појединца, гради се ново знање од ових почетних тачака.

Истовремено, с обзиром да је сваки тренер другачији, флексибилан је и овај приручник. Флексбилан је у погледу начина на који ћете користити делове: лако ћете препознати који делови су неопходни за било коју врсту обуке, а који се могу прескочити ако радите са наставницима који имају вишегодишње искуство. Флексбилан је и стога што предложене активности можете прилагодити: постоје бројни савети за лакши рад као и спискови за проверу које можете користити или не, у зависности од Вашег тренерског искуства и вештина и знања које поседује ваша група полазника. Флексибилан је јер је свака активност осмишљена тако да Вас води током њене примене у одрешеном делу обуке, док вам се истовремено оставља могућност да импровизујете, уколико мислите да је то потребно и уколико се тако добро осећате и имате довољно самопоуздања!

На крају, желели бисмо да искористимо прилику да ВАМ СЕ ЗАХВАЛИМО! Хвала што сте одвојили време да прочитате ове странице и што нам помажете да применимо „програм за друштвено и финансијско образовање“. Овај приручник не би имао никакву вредност без Ваше посвећености!

Садржај

Добродошли у „Safe for Triple E“ приручник! 3

Део 1: Ја, мој свет 5

Део 2: Ја и моји другови 21

Део 3: Ја и моја породица 35

Део 4: Ја и моја заједница 51

Део 5: Ја и новац 66

Део 6: Ја и предузетништво 91

Део 1: Ја, мој свет

Развијање позитивног осећаја о личној добробити и идентитету

На крају овог дела, ученици ће:

- препознавати и вредновати своју јединственост;
- бити у прилици да се представе и да искажу своја интересовања;
- имати повећану свест о томе шта је то што вреднују;
- развити свест о својим осећањима и идентификовати различита осећања.

Фокус код детета: Свако је „ЈА“. Не постоји нико ко је као ти. Ти си потпуно посебан. Ти си важан. Ти имаш име. Ти можеш да осетиш топлоту и хладноћу, радост и тугу, некад си гладан а некад ниси, некад си поспан а некада пун снаге. Али ти си увек ти. И веома си посебан.

Свако има емоције и нешто осећа. Понекад осећамо радост, понекад тугу. Понекад се осећамо уплашено или усамљено а понекад смо љути. Потпуно је у реду и природно да имамо различита осећања и осећаје у различито време. Понекад нам је потребна помоћ других да говоримо о томе како се осећамо или зашто се осећамо тако како се осећамо. Разговор о томе како се осећамо са неким ко нас разуме може нам помоћи да се осећамо боље.

Фокус код одраслих: У нашем раду са децом је кључно да потврдимо јединствене идентитете деце, посебну личност и интересовања које свако дете има. Ово је јако значајно у областима које су погођене неким сукобима, када неке породице бивају раздвојене или пресељаване. При раду са великом групом деце, ово би могао да буде изазов, па је стога значајно да постоје различити начини рада са децом који би укључивали појединачни рад, рад у паровима или у мањим или већим групама. Такође је важно да окружење у коме се деца играју и уче одражава идентитет и интересовање сваког детета појединачно, тако да могу да стекну осећај припадности заједници.

Деца у великој мери зависе од одраслих, да им помогну да именују и изразе своја осећања и осећаје. Често нагло прелазе из једног осећања у потпуно супротно и имају потешкоћа да разумеју именују и изразе своја осећања. Одрасли играју главну улогу у развоју способности детета да идентификује, разуме и изрази своја осећања и осећаје на здрав начин. Деца уче да именују своја осећања тако што ће од одраслих добити модел здравог изражавања осећања. Важно је да одрасли изражавају своје емоције на позитиван начин. На пример, „ово нервира, мораћу дубоко да удахнем и почнем поново.“

Важно је не заборавити да разговор о осећањима може да буде компликован. Требало би такође да будемо свесни сопствених осећања и да умемо да их признамо, као и како на њих могу да утичу осећања и искуства деце, родитеља или неког од колега. Важно је да деца препознају говор тела који прати њихова сопствена осећања, као и говор тела који прати

осећања других. Деца која су способна да изразе своја осећања и осећаје боље се носе са сукобима и проблемима и испољавају мање деструктивна понашања од деце која то не умеју.

Такође морамо бити у стању да се носимо са одређеним ситуацијама у тренутку и док нам деца говоре о својим искуствима. Одговор наставника на компликоване ситуације, као што су бес или туга, у тренутку када се догоде, је такође значајан модел који показујемо деци. С обзиром да бес и страх могу бити доминантне емоције у конфликтним ситуацијама, од кључног је значаја да се на њих обрати пажња приликом емотивног изражавања и стратегија које подржавају емотивну само-регулацију.

Узраст 6-10 година (1-4 разред)

Активност 1: Моје име

Вештине и знања које би требало развити: лингвистичке

Циљ: омогућити детету да препозна своју јединственост.

Шта радити:

Почетак разговора

Питајте децу да ли знају како су добили име. Ако желе да сазнају више, предложите им да питају родитеље да им испричају нешто о томе. Дајте им напомене које сте раније припремили за њихове родитеље.

Следећег дана, или следећег пута:

- нека дете само исприча своју причу о свом имену… било да је та прича измишљена, било да је она у коју верују, она коју су чули од родитеља или од неког другог, или она коју су чули на телевизији… нека то буде њихова лична интерпретација;
- нека дете исприча причу о свом имену.

Активност родитеља

Материјал:

- копије писама за родитеље

Припрема:

- Припремите напомене које ћете послати родитељима деце (можете користити следећи или неки сличан модел као пример):

  Драги _____,

  Данас разговарамо о именима и њиховим значењима. Интересује нас да сазнамо нешто више о пореклу имена деце!

Да ли бисте, молим Вас, могли да са својим дететом поразговарате о пореклу његовог имена, као и разлозима да му баш то име дате?
О овоме ћемо разговарати на нашем следећем часу.

Срдачан поздрав,

_____

Активност 2: Ауто-портрет

Вештине и знања које би требало развити: интер-персоналне, интра-персоналне

Циљ: развити позитивно мишљење о себи афирмисањем лепоте и јединствености сваког детета

Материјал:

- огледало;
- папир;
- бојице/фломастери у боји;
- боја за кожу / течни пудер за лице у различитим нијансама.

Шта радити:

Корак 1:
Уз помоћ огледала, или партнера, подстакнути ученике да се детаљно загледају у лице један другом. Посебно да обрате пажњу на боју коже, очију и косе.
Корак 2:
Употребити боју за кожу или дечји течни пудер за лице у различитим нијансама, како би се дошло до нијансе боје коже сваког детета. Деца ће открити да боја коже има различите нијансе па ће анализирати значај физичких карактеристика, као и обележја карактера сваког од њих.
Корак 3:
Ученици могу да нацртају сопствени ауто-портрет тако да на њему јасно буду приказане три ствари које их представљају: омиљена боја, омиљена животиња и омиљено воће/поврће.
Корак 4:
Изложите дечје цртеже у учионици како би се виделе све сличности и разлике у разреду.

Активност 3: Истраживање осећања

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална и просторна

Циљ: да ученици постану свесни својих осећања.

Материјал:

- картице осећања;
- папирне плочице (или округли картон);
- маказе;
- бојице/фломастери;
- музика са мобилног телефона, или неки музички инструмент;
- папирна лопта.

Припрема:

- припремите велике фотографије израза лица који показују различита осећања (срећа, туга, бес, страх...);
- нацртајте велике емотиконе са различитим осећањима на папирним тањирима или округлим картончићима;
- припремите музику коју ћете пуштати деци (инструментали).

Шта радити:

- поставите децу укруг и покажите им различите картице осећања;
- нека погађају које је осећање приказано на картици;
- заједно покушајте да направите израз лица који је приказан на картици;
- објасните им да ћете играти игру „Замрзавања“. Одсвираћете нешто на музичком инструменту (или пустити музику преко мобилног) а деца ће додавати лопту једно другом док музика свира. Када зауставите музику, извући ћете једну картицу осећања. Дете које у том тренутку има лопту би требало да се „замрзне“ и да покуша да направи израз лица који се види на картици;
- поновите игру све док се неколико њих не опроба на овом задатку, те док се не искористи неколико различитих картица.

<u>Креативно/маштовите активности како би се разумела осећања:</u>

- одигравање различитих осећања такође може да помогне да деца повежу своја осећања са разним приликама, нпр. први дан у школи; када су мама/тетка/друг отишли у болницу; када су тата/брат/ујак донели кући ново штене, исл.;
- одиграјте сцену у болници, како би деца имала прилику да кажу како се осећају пацијенти, доктори, медицинске сестре или чланови породице;
- играјте „Игру непомичне статуе“:

Тражите од ученика да устану и формирају круг, лицем окренутим ван круга, тако да су леђима окренути центру круга. Размак између њих би требало да буде барем за дужину руке. Реците им да ћете бројати до три а да ћете онда изговорити назив неког осећања. Они потом морају да се окрену и одмах направе статуу која приказује то осећање, нпр. 1-2-3 СРЕЋАН! То би требало да буду „непомичне статуе“, што значи да не смеју да се померају и морају да ћуте. Ко год да прави неку буку или покрет испада из игре. На команду наставника, могу да погледају како су други направили статуе, пре него што пређу на следећу. Предложени списак осећања следи у наставку:

- срећан;
- тужан;
- љут;
- узбуђен;
- замишљен или збуњен;
- досађује се;
- одушевљен;
- уморан;
- узнемирен или повређен.

Измешајте ове појмове тако да барем по два пута прођу сваки. Затим им поставите следећа питања:

- Можете ли да се сетите времена када сте осетили радост, тугу, бес, исл.?
- Зашто сте се тако осећали?
- Како вам се сада чини тај повод?
- [уколико је осећање негативно, као бес или досада] Да ли можеш да смислиш неки други начин на који си могао да решиш тај проблем?

Можете се одлучити да дец свако за себе уради ову вежбу у тишини или да питате да ли једно - двоје ученика жели да преприча ситуацију у којој су осетили одређено осећање.

<u>Коришћење плеса/музике како би се разумела различита осећања:</u>

- послушајте различиту врсту музике…. спору, брзу, веселу, која покреће, која смирује, итд.;
- нека музика нас чини срећним, радосним, тера нас да устанемо и заиграмо;
- нека музика нас умирује, тера нас да будемо тихи, да све радимо полако, да се одморимо;
- запевајте песме у којима се помиње одређено расположење, као нпр. „Кад си срећан лупи тада длан о длан“;
- нека деца играју на тактове споре/тужне, као и на тактове брзе/веселе мелодије.

Активност 4: Моја осећања

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална, интер-персонална

Циљ: подстаћи ученике да слободно искажу своја осећања.

Материјал:

- прича „Град осећања“;
- папирни тањири или округли картончићи;
- бојице, фломастери;
- ствари за бацање (вунени конци, конфете, пластични затварачи...);
- лепак;
- маказе;
- разни часописи у боји са људским лицима.

Шта радити:

- играјте са децом прављење разних израза лица који показују различита осећања, како би се деца подсетила разних емоција;

- прочитајте причу „Град осећања“;
- пошто сте прочитали причу „Град осећања“ нагласите им да је нормално да човек осећа различите емоције – страх, тугу, стид, исл. Објасните им да су ово природна осећања и да је веома важно да их поделите са другима;
- објасните им да можемо знати шта други осећају једноставно посматрањем ситуације или говора њиховог тела, посебно израза лица. Осећања других можемо да препознамо и ако разговарамо са њима: чујемо како звуче када су узбуђени, љути или срећни;
- реците деци да разговарају са својим другом коришћењем радосног, а онда тужног, узбуђеног, љутитог или уплашеног тона у гласу. Од мање деце, можете једноставно тражити да направе срећан, тужан, узбуђен или уплашен израз лица;
- дајте сваком детету папирнитањир (можете користити и изрезане округле комаде картона) и реците им да ће свако направити своју маску осећања;
- нека мало промисле о осећањима о којима су слушали у причи и онда им реците да изаберу осећање које желе да прикажу;
- нека из старих часописа исеку очи, уста и уши, или, алтернативно, могу да нацртају и обоје лице на тањиру или картончићу;
- подстакните децу да користе допунске ствари да направе и друге делове лица (нпр. вуницу за косу);
- нека направе рупе на папирним тањирима/ картончићима, тамо где би се налазиле уши;
- причврстите ластиш са обе стране маске, тако да би деца могла да их ставе на лице или, можете залепити маску на неки штап, тако да дете може да је држи испред свог лица.

Затим следи разговор:
- нека свако дете, једно по једно, покаже своју маску;
- када једно дете покаже своју маску, питајте остале:
    - У којим би се ти/неко други ситуацијама осећали овако? (нпр. код љутитог израза лица, питајте: „У којим ситуацијама имате љутит израз лица?“)
    - Да ли сте се икад осећали тако? Када?

Прича: ***Град осећања***

Некада давно, у једном далеком граду, много различитих људи живело је у шареним кућама. Око кућа је било ниског дрвећа, високог дрвећа, жутог, црвеног и љубичастог цвећа, много инсеката, као што су мрави, пчеле и мали пауци који би проводили дане заједно, причајући и смешећи се. А да ли бисте желели да знате ко је живео у шареним кућама?

У плавој кући живео је господин Преплашени; у црвеној је живела госпођа Тужна; у жутој кући је живео господин Срећни, а у зеленој је живела мала Ниси.

Господин Преплашени је увек био у својој плавој кући. Заиста није волео да излази нити да види лепо дрвеће и цвеће. У ствари, стално је мислио да ће, ако изађе, дрво пасти на њега или да ће га цвеће исмејавати. Господин Преплашени је такође мислио да ће, ако изађе из своје куће, настати олуја и да ће га муња ударити и повредити. Господин Преплашени се увек свега плашио. Можете ли замислити како мора да је тешко живети као он?

Госпођа Тужна, која је живела у црвеној кући, стално је плакала. Госпођа Тужна се често шетала око своје куће али није одлазила далеко јер би се сваки пут кад стане на траву растужила зато што је својим корацима повређује. После шетње око куће вратила би се унутра и плакала зато што је морала да се опрости с дрвећем, цвећем и инсектима. Њу би све веома растужило а очи су јој од целодневног плача биле веће од лимуна.

У жутој кући је живео господин Срећни. Он се стално смешио и причао вицеве. Био је толико срећан да никад ни на кога није обраћао пажњу; заиста је желео само да се смеје и смешка по цео дан. Увек је мислио да је срећан због свог живота и није му био потребан нико други да с њим проводи дане, зато би остајао у башти по цео дан причајући вицеве мравима, зечевима, цвећу и дрвећу. Да ли и ви мислите да господину Срећном уопште нису потребни пријатељи?

У последњој кући живела је мала Ниси. Она је била нова у граду. Донела је кофер пун играчака, шарене одеће и колачића које јој је бака испекла пре него што је кренула на пут.

Неколико дана након што се сместила у своју нову зелену кућу, почела је да размишља: Треба да изађем и упознам неке суседе; можда бих могла да направим журку и да их све позовем. И тако је Ниси направила неколико позивница са заиста лепим цртежима и написала: „Ја сам Ниси и нова сам у граду. Заиста бих волела да вас упознам, зато ћу припремити укусан ручак у суботу у 1 сат. Позвани сте да ми се придружите и видите колико ће журка бити занимљива!“

Ниси није знала колико ће суседа упознати, али је решила да направи 15 позивница. Изашла је и срела првог становника града, веома лепу птицу наранџасте боје, дугачких крила и прелепог гласа.

Птица је рекла: „О, ти си нова у граду? Ја се зовем Рико, а ти?“ Ниси се заиста узбудила што је упознала свог првог пријатеља у граду и представила му се: „Зовем се Ниси и управо сам се уселила у зелену кућу. У ствари, пошла сам у шетњу да упознам суседе и да вас све позовем на журку да бих вас све упознала.“

Рико, птица, беше веома срећан кад је ово чуо и дао јој је неке смернице где би могла наћи остале суседе – господина Престрашеног који живи у плавој кући, госпођу Тужну која живи у црвеној кући и господина Срећног који живи у жутој кући. Рико је добио позивницу за себе, своју породицу и остале животиње и инсекте, па је одлетео у своје дивно гнездо.

Ниси је наставила даље и позвала све суседе које јој је Рико препоручио.

Дошао је велики дан, била је то субота, а Ниси је припремила укусан хлеб, желее разних укуса, свеже воћне сокове и украсила је кућу шареним балонима.

У један сат по подне гости су почели да долазе и свима је пријао ручак и било им драго што су се упознали. После укусног ручка седели су и причали.

Рико, птица, причао је о својој породици која живи у гнезду и рекао колико је поносан на своје 10 деце. Инсекти су рекли Ниси шта раде током дана, како граде своја склоништа или скупљају храну за своју заједницу.

Затим је на ред дошао господин Престрашени који је рекао: „Драга Ниси, ја углавном никада не излазим из своје куће зато што сам толико преплашен да ће ми се нешто десити. Али данас сам дошао јер сам заиста желео да те упознам и зато што дуго нисам излазио.“ Ниси је била

веома изненађена, али се захвалила господину Престрашеном што им је то испричао и наставила да слуша шта остали имају да кажу.

На ред је дошла госпођа Тужна која је рекла: „Ниси, хвала ти на позиву. Ја се обично шетам око своје куће, али толико сам тужна што газим по трави и опраштам се са својим пријатељима цвећем и дрвећем да на крају проведем цео дан плачући. Мислила сам да данас нећу успети, али била сам толико знатижељна да те упознам па сам решила да дођем.“

Ниси је била изненађена што чује како ови суседи живе толико удаљени једни од других, али је наставила да слуша и последњег госта, господина Срећног. Он је рекао: „Мала Ниси, у почетку сам мислио да не би требало да дођем на ову журку јер сам ионако веома срећан… али као што су остали већ рекли, био сам толико радознао да те упознам да сам решио да ипак дођем.“

После свих других, Ниси је решила да и она нешто каже о себи. „Као што знате, ја сам нова у граду. Кад сам живела у другом граду, добила сам позив да дођем овамо и радим у једној радњи. Била сам толико срећна да сам се осећала као господин Срећни. Осећала сам се као да ми нико није потребан зато што сам имала сву срећу која ми је била потребна. Људи су долазили да ми честитају а ја нисам марила за то.“ Господин Срећни је погледао у Ниси, веома изненађен како неко може имати осећања толико слична његовим.

Ниси је наставила своју причу: „Кад сам схватила да морам да се одселим тако далеко, уплашила сам се и осећала као господин Преплашени. Нисам желела да дођем и два дана нисам почела да пакујем кофере. После тога ми је моја бака рекла да ћу упознати многе нове и фине пријатеље, те сам одлучила да се спакујем и дођем овамо.“ Господин Престрашени је такође био веома изненађен кад је чуо да он није једини који има таква осећања.

Најзад је Ниси рекла: „Кад сам стигла у ваш град нисам никога познавала и осећала сам се помало тужном. Плакала сам због свега, баш као госпођа Тужна. Али онда сам се сетила шта ми је бака рекла и решила сам да приредим ову журку.“ И госпођа Тужна је била изненађена кад је чула Нисине речи и схватила да није једина тужна особа која плаче.

Ниси је рекла својим пријатељима: „Све емоције које осећате су нормалне и не би требало да остајете код куће само зато што се тако осећате. Као што видите, могуће је бити заједно с другима и поделити своја осећања. Кад год се осећате веома тужним или уплашеним, разговарајте са мном или са другим вашим суседима и пријатељима и осећаћете се боље, као што се ја сада осећам. Пошто сам направила ову журку, више нисам тужна зато што сам вас све упознала.“

На крају журке Ниси се захвалила свим својим новим пријатељима, а сви они су се њој захвалили што их је позвала и што ће им од сада па надаље бити пријатељица. Такође су обећали једни другима да ће увек међусобно делити осећања која их муче да би се осећали боље.

Ниси је отишла да спава веома срећна зато што је тај дан лепо прошао и зато што је стекла много нових пријатеља; пријатеља који имају осећања слична њенима и с којима од сада може да дели та осећања.

Активност 5: Ја имам талента

Вештине и знања које би требало развити: физичка, когнитивна, креативна

Циљ: упознати се са талентима и интересовањима које деца имају; радити на нечијем таленту; учествовати у организовању представе „Ја имам талента“ и научити да се сноси одговорност за сопствена задужења.

Материјал:

- папир за позивнице;
- трачице са натписом „добро урађено“ за свако дете;
- било шта што би могло да затреба деци како би украсили просторију и припремили сцену, као што су:
  - уметнички материјал;
  - пак-папир (за костиме, уколико је потребно);
  - листови папира (за пропуснице или улазнице, уколико је потребно);
  - оловке, бојице или фломастери;
  - лепак;
  - лишће;
  - суве гранчице;
  - перје.

Шта радити:

ПЛАНИРАЊЕ ПРЕДСТАВЕ „ЈА ИМАМ ТАЛЕНТА“

1. Да би организовали овај догађај, окупите децу у круг и поставите им питање: **Да ли сте чули за емисију „Ја имам талента“?** Подстакните их да идентификују неке од карактеристика те емисије: **Шта раде учесници те емисије? Шта ради публика? Шта још ту можете да видите?**

2. Подсетите децу на „Причу о зецу и корњачи“ и питајте их: **Да ли се сећате који је то таленат имао зец? А који таленат је имала корњача?**

3. Присетимо се да су таленти посебне ствари које умемо јако добро да урадимо. Наш таленат можемо да покажемо нашој породици и пријатељима, како би били срећни и поносни на нас. Треба да ценимо и таленте других: на пример, кувар у нашој школи увек прави одличне оброке!

4. Да ли бисте желели да представите сопствени таленат у представи „Ја имам талента“? Објасните да заједно можемо да организујемо ову представу која ће се одиграти за једну/две/три недеље.

5. Размислите о неколико једноставних корака које бисте морали да предузмете да заједно организујете представу и поразговарајте о њима са децом. Неки од примера би могли да буду:

a) ***Кога желимо да позовемо на представу? Како ћемо их позвати?*** Ово питање можете да поставите деци и да прибележите одговоре у вези са тим ко би требало да буде присутан.
b) ***Које ћемо таленте да покажемо?*** У овој представи ћемо показати оно у чему смо заиста веома добри.

Мањи изазов:

Дајте сваком детету следеће три могућности да покаже свој таленат и реците им да изаберу једну. Слободно можете да имате и другачије предлоге, у зависности од тога каква Вам је група.

- *певање песме;*
- *глума неке омиљене приче;*
- *плес уз омиљену песму.*

Када деца изаберу начин да покажу свој таленат, организујте их у мање групе, према томе шта су одабрали да раде. Затим им помозите да на часу увежбају свој наступ.

Додатни изазов:

Подстакните свако дете да идентификује који таленат жели да покаже. Старија деца би могла да нацртају свој одговор, јер им то може дати више времена да размисле и да сами идентификују свој таленат. Када су сви одабрали начин да покажу свој таленат, помозите им да увежбају свој наступ током часа.

c) ***Које још улоге морамо да поделимо за ову емисију?*** Било би од користи, посебно код мање деце, да се направи списак могућих улога: водитељ, онај ко дочекује госте на улазу, „шанкер“ задужен за сто са пићем, неко ко ће госте отпратити до њиховог места, идр. Када сте заједно препознали ове улоге, подстакните децу да се сама јаве и преузму одговорност за улоге за које су се самостално определила.
Подсетите их шта значи преузети одговорност.

d) ***Украси и пиће:*** нека деца поразговарају како би желела да украсе просторију, или спољашњи простор уколико се одлуче да представу направе напољу. Нагласите им све организационе ствари о којима би морали да воде рачуна:
Где ћемо да набавимо столице? Ако ћемо имати неко пиће, где ћемо наћи новац да га купимо? Како ћемо то да урадимо ако немамо новца? Ако желимо да украсимо простор (цртежи, постери, исл.), заједно дефинишите време до када комплетна декорација треба да буде готова.

ПРЕ ПРЕДСТАВЕ „ЈА ИМАМ ТАЛЕНТА“:

Наступ:

1. Како бисте спречили претерану нервозу и омогућили деци да изведу самопоуздано свој наступ, била би добра идеја да претходно направите неколико проба.

Декорације, пиће, остале улоге:

2. Неколико дана пре представе, проверите да ли је сав материјал спреман.

3. Дан уочи представе, можете заједно да урадите комплетну пробу, тако што ћете укључити сву децу и проверити да ли свако зна шта треба да ради и шта је његова дужност. Не заборавите: проба ће свима добро доћи да се осете мање нервозним, али је сасвим нормално да и током представе буде грешака! Нема потреба да се осети (или створи) додатни стрес.

НА ДАН ПРЕДСТАВЕ „ЈА ИМАМ ТАЛЕНТА“:

4. На дан представе, подсетите децу да ће ова активност бити заиста веома посебна.

5. Почните предстау тако што ћете пожелети добродошлицу родитељима/пријатељима, који су дошли да је погледају.

6. Захвалите се деци на напорима које су прихватили у организовању представе и пустите водитеља да представи оне који ће наступати.

7. Препустите бину деци и нека покажу свој таленат.

ПОСЛЕ ПРЕДСТАВЕ „ЈА ИМАМ ТАЛЕНТА“:

1. После представе питајте децу: како сте се осећали када сте свој таленат приказали пред својом породицом?

2. Реците им како је било сјајно што су свој таленат показали пред другима и да су много помогли да се читава представа одржи.

Узраст 11-15 година (5-8 разред)

Активност 1: Мој профил

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: препознати да смо сви различити али и да имамо доста тога заједничког.

Материјал:

- списак питања која ће се разликовати за мање и веће групе деце;
- припремити примерке измишљеног профила на Фејсбуку, део „О мени“;
- оловке и бојице.

Шта радити:

Корак 1:

Нека сва деца из разреда стану у један ред. Поставите питање са унапред припремљеног списка, на основу кога ће се деца поделити у групе од по троје-четворо. Када се поделе у групе, поставите следеће питање са списка, тако да се деца прегрупишу у нове групе од по петоро-шесторо. Затим наставите, постављајте питања све док сва деца на постану једна група.

Поразговарајте са децом како свако од нас има јединствене особине, које сваког чине посебним. Ипак, постоје и заједничке особине међу различитим групама које нам помажу да се повежемо са другима на основу заједничких карактеристика. Нагласите им да свако од нас изгледа другачије и да имамо различита интересовања и таленте. Ипак, упркос тим разликама, људи могу јако добро да се слажу, да стварају пријатељства и поштују и цене те разлике. Разлике су управо оно што нас чини јединственим.

Корак 2:

Дајте сваком детету унапред припремљен измишљен профил на Фејсбуку, део „О мени“ и дајте им времена да га попуне. Нека у паровима поделе свој профил са другом до себе.
Затим их поделите у парове деце из различитих делова учионице и реците да поделе шта су написали са партнером.
Затим им поставите следећа питања:

- Да ли сте научили нешто о свом другу?
- Шта вам је заједничко?
- Које су разлике међу вама?
- Да ли вам се допала ова активност? Зашто да или зашто не?

Активност 2: Писмо мени

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: поставити циљеве за будућност и размотрити кораке како до њих доћи.

Материјал: папир за писање, коверте, материјал за цртање.

Шта радити:

Подстаћи ученике да затворе очи и да мисле на оног на кога се угледају. Замолите их да размисле шта је та особа урадила да се они њој толико диве. Нека размисле какав је тај њихов херој био кад је био у њихових година. Реците ученицима да и они имају особине, вештине, квалитете и таленте којима би неко могао да се диви. Ипак, понекад заборављамо колико смо и сами велики и шта све можемо да постигнемо.
Почетак године је идеално време да их наведете да почну да размишљају о томе шта желе постићи до краја године, користећи сопствене вештине, таленте и квалитете. Нека у себи размисле о томе какав би савет њихов херој за њих имао за оно што је он направио?
Реците им да ће писати писмо себи самима, у коме ће навести шта је то што би волели да постигну до краја године. Такође би требало да наведу и како мисле да ће испунити те циљеве. Предложите им да на крају своје писмо илуструју. Објасните им да ће на крају године моћи да отворе писмо и виде колико су близу својим сновима. Нагласите, пак, да се снови мењају, те да они које могу имати касније могу бити исто тако добри као и они које имају сада.
Чувајте писма на сигурном и на крају године организујте њихово отварање. Реците им да је то леп начин да се размисли о свему што су постигли током године. Када дође време за отварање писама поставите им следећа питања:

- Да ли вас је нешто у писму изненадило?
- Да ли сте постигли циљеве које сте навели на почетку године? Ако нисте, зашто нисте?
- Да ли сте постигли и неке ствари које нисте навели у писму? Ако јесте, шта је то?
- Да ли вам се чини да је ово занимљива вежба? Зашто или зашто не?

Постарајте се да организујете малу прославу да прославе свој труд и достигнућа.

Активност 3: Ја сам талентован/а и вешт/а

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: омогућити ученицима да цене своју индивидуалност, таленте и способности

Материјал:

- картице за активност „Ја сам вешт/а и талентаован/а“;
- флипчарт папир;
- дрвене бојице, оловке

Шта радити:

Почетна активност: подсетити ученике да иако имамо пуно заједничких особина, свако од нас јесте посебан. Имамо различите личности, таленте, вештине и особине. Поделите разред у групе од по двоје-троје. Сваком ученику дајте картицу за ову активност, са примерима како људи помажу једни другима.
Чланови групе показују једни другима картице које су добили. За сваки пример питајте ученике да поразмисле о следећим питањима:

- Да ли ова особа дели своје време, таленат и новац, или од свега помало, са другима?

- Како та особа помаже другима?
- Да ли мислите да други имају неке користи од напора које улаже та особа?
- Да ли мислите да и сама особа има користи од тога што помаже другима?

Дођите до неке опште повратне информације од различитих група у вези са картицама.

Други корак: потом, поставите им следећа питања како бисте покренули разговор о личним врлинама и интересовањима који би могли да се поделе за опште добро:

- Шта би волео/ла да будеш када порастеш?
- Шта је то што те занима?
- У чему си добар/добра?
- Шта волиш да радиш у слободно време?
- Како би могао/могла да искористиш своје време или таленат да помогнеш некоме?
- Зашто је важно или пожељно да поделите свој таленат са другима?

Реците ученицима да направе списак својих вештина, талената и особина. То би им помогло да размисле о стварима којима су другима помогли.

Трећи корак: подстакните ученике да размисле о списку својих вештина, талената или особина које су побројали у претходном кораку. Нека направе план како би могли да покажу остатку разреда неку посебну вештину или таленат који имају. Поделите им лист за ову активност „Показивање талента“, који би могао да им послужи као смерница. Нека разреду покажу свој таленат или вештине.

Картице вештина и талената

Ана Ана воли да пише приче и то ради веома добро! Једном недељно пише колумну са свим вестима из школе за локалне новине. Ужива у томе да своје приче прича и другима и мисли да је веома интересантно разговарати са људима, јер тако може да чује неку занимљиву причу о којој би касније могла да пише.
Катарина Катарина воли да чита. Нос јој је увек забоден у неку књигу. Свако вече, пред спавање, она прочита неку причу свом млађем брату и сестри. Неке од прича је и сама претходно прочитала а неке су плод њене маште. Воли када насмеје брата и сестру.
Ален Ален обожава фудбал! Сваке суботе игра за свој локални тим. Добровољно ради и као тренер за млађе чланове клуба и учи их првим корацима у фудбалу. Присуствује њиховим тренинзима једном недељно а и сам време проводи на тренинзима.
Данијел

Данијел има ујака који добровољно ради за Друштво за спречавање окрутног понашања према животињама. Сваког месеца Данијел одваја нешто новца за ово Друштво. Нада се да ће на крају године моћи да направи донацију овој организацији.
Вита Један од Витиних хобија је баштованство. Једном месечно, са оцем иде у локални дом за стара лица. Тамо им помажу и показују како да гаје и воде рачуна о биљкама и косе им траву.

Активност 4: Разумевање осећања

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: деца се оспособљавају да покажу како осећају, без коришћења речи, као и да стекну разумевање својих сопствених емоција и да се повежу са осећањима другима.

Материјал: примерак списка осећања за свако дете.

Шта радити:

Пре почетка ове активности, направите копије списка осећања и осећаја и поделите сваком детету. Списак би требало да обухвати осећања као што су:

- небезбедан;
- бесан,
- непромишљен;
- храбар;
- разочаран;
- посрамљен;
- уморан;
- збуњен;
- фрустриран;
- постиђен;
- згађен;
- усамљен;
- непријатељски настројен;
- изолован;
- неорганизован;
- несигуран;
- контролисан;
- деморалисан;
- одбијен;
- и многа друга...

Активност:

- свако дете на листу папира записује три осећања и осећаја која тачно одражавају оно што оно, или било ко други ко је укључен у питања која муче децу, може да осећа;
- дајте деци десетак минута да размисле о својим осећањима. То могу бити њихове сопствене емоције у вези са односима у породици, или ономе што њихови родитељи

осећају када је у питању њихов однос према деци, или то могу бити осећања у вези са вршњачким насиљем исл.;

- када су завршили, покупите им папире;
- не говорећи ко је шта написао, тражите од њих да покретима (пантомимом) изразе своја осећања а остали би требало да препознају о којем се осећању ради;
- када се активност приведе крају, деца би требало да дају и повратне информације. На пример:
  - Да ли је било тешко да се именује које је осећање приказано?
  - Да ли је после вежбања приказа и разговора постајало све лакше рећи о којем се осећању ради?
  - Да ли постоје нека осећања која не би требало да искажемо нашим вољенима или друговима?
  - Да ли је било неких осећања које је *требало* изразити?
  - Уколико се поново буду исто осетили, шта би требало да раде и како би требало да се боре са својим осећањима?

Активност 5: Разврставање осећања

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: помоћи да деца покрену процес учења о томе како да управљају осећањима.

Материјал: исечени делови издвојених појмова из доње табеле за сваку групу деце од по троје или четворо.

интензитет осећања	срећан	тужан	љут	уплашен	посрамљен
висок	усхићен узбуђен пресрећан одушевљен раздраган полетан занесен френетичан	депресиван очајан усамљен повређен безвољан безнадежан туробан мизеран	бесан киван гневан махнит изнервиран срдит разгоропађен издан	ужаснут згрожен престрашен скамењен преплашен паничан фрапиран шокиран	растужен жалостан оклеветан безвредан осрамоћен обешчаћен понижен обрукан
средњи	радостан ведар расположен растерећен задовољан оран	сломљеног срца тмуран изгубљен немиран клонут меланхоличан	озлојеђен љут испровоциран фрустриран узрујан потресен	заплашен уплашен препаднут бојажљив неспокојан устрептао	сломљен бескористан омаловажаван окривљен злостављан ћутљив
низак	удовољен блажен задовољен разнежен благонаклон опуштен	нерећан нерасположен утучен нервозан разочаран незадовољан	забринут неспокојан нелагодан противан надражен усплахирен	опрезан нервозан забринут повучен несигуран анксиозан	снебивљив исмејан тугаљив узнемирен ганут погођен

слика 1: разврставање осећања из *„Emotional Intelligence 2.0“*, Тревиса Бредберија и Џин Гривз *(Travis Bradberry & Jean Greaves)*

Шта радити:

- испишите пет основних осећања а затим их исецкајте на онолико копија колико имате група деце у разреду;
- напишите/одштампајте сва осећања за сваку категорију. Исецкајте те речи на онолико копија колико имате група деце у разреду;
- дајте свакој групи комплет главних и комплет других осећања (3-5 деце по групи);
- замолите их да групишу остале емоције у сваку од колона са главним осећањем и дајте им 10-15 минута да продискутују међусобно и да их разврстају;
- разговарајте са децом о начинима на које су деца груписала осећања и обезбедите време да објасните свако осећање уколико видите да нека од група има проблем у њиховом разврставању у одговарајућу категорију;
- на флипчарт папиру напишите три категорије интензитета осећања и реците деци да разврстају у својим групамаосећања по интензитету. Дајте им 10-15 минута;
- разговарајте о њиховим решењима а онда на флипчарт папиру напишите поново целу табелу, као што је илустровано на горњој фотографији;
- разговарајте са децом да разумети своја осећања, њихово именовање и разврставање представљају прве кораке у грађењу емоционалне интелигенције на путу ка управљању осећањима.

Део 2: Ја и моји другови

Помагање један другом, сличности и разлике, поштовање различитости

На крају овог дела ученици ће:

- развити поштовање различитости и тога да се буде различит;
- развити осећање одговорности у вези са последицама које на себе и друге остављају сопствени поступци;
- разумети ефекат стереотипа, стигми и дискриминације у вези са родом, класом и начином живота, као и уважавање различитости.

Фокус код детета: Погледајте око себе… шта видите? Неки од нас имају дугу косу… неки имају кратку, неки имају светлу боју очију, неки тамну, неки се смешкају, неки не. Неке ствари радимо сви… узимамо храну, смејемо се, спавамо. Неке ствари свако ради различито… можемо говорити другачијим језиком или се разликујемо на неке друге начине**.**

Понекад се деца осећају напуштено ако се на неки начин разликују. То онда чини дете да постане тужно, љуто, повучено или агресивно... Али сви смо ми различити и то је оно што чини свет. Можемо имати другачију косу, очи, боју коже, али неке ствари радимо наизглед исто, као што је пливање, играње или сликање. Чак иако смо различити, свако дете је посебно и важно.

Фокус код одраслих: Још у млађем добу, деца осећају и покушавају да себи објасне смисао различитости унутар друштва. Истраживања показују да у узрасту између две и пет година, деца постају свесна и да истражују разлике у полу, раси, етничкој припадности и код постојања посебних потреба. Постепено деца почињу да схватају како су слична али и како се разликују од других и шта осећају у погледу тих разлика.

Како би развили емпатију, одрасли би прво требало да подстичу децу да идентификују сличности и заједничка интересовања, на пример у којим активностима деца уживају у школи или код куће, пре него што се јасно и на позитиван начин не обрати пажња на разлике, рецимо у различитом начину прослава, у храни, облачењу.

Приступ уз поштовање разлика је потребан када се ради са децом како би се на испит ставиле предрасуде, стереотипи и заблуде. Одрасли играју кључну улогу при помагању деци да развију позитине ставове о различитости.

Узраст 6-15 година (1-8 разред)

Активност 1: Шетња поверења

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална

Циљ: научити их да верују људима, развити осећање одговорности према другима и тимски рад.

Материјал: маска за спавање (било какав материјал или марама или дебели картон са еластичном гумицом позади, тако да може да се закачи око главе)

Шта радити:
Пронађите пригодну локацију где има неких препрека, али да не буду опасне. Неке од добрих локација могле би бити шуме или спортска игралишта, чак и учионица где би већина столица и клупа биле склоњене у страну, осим неколико које би се распоредиле тако да представљају препреке.
Од ученика формирајте парове. Нека један од партнера буде вођа, а други нека глуми слепог. Када је „слепи“ партнер спреман, лагано га окрените око његове осе неколико пута, тако да не зна у ком правцу је усмерен. Од тог тренутка вођа не би смео уопште да додирује партнера, него би они требало да се ослањају искључиво на гласовна усмеравања, на пример, „Неколико корака испред ти се налази преперека. Полако је прескочи.“
Вођа је искључиво одговоран за безбедност свог партнера. Требало би да га наводи тако да избегава препреке. На тај начин, учесници могу да науче вредне лекције које су повезане са тимским радом: вођа учи о одговорности да брине о добробити другога, док „слепи“ партнер учи о поверењу на које би требало да се ослони кад је друга особа у питању. Поставите питање учесницима да размисле и поразговарају о сопственим искуствима. Касније могу и да замене улоге.
Када је задатак испуњен, поставите следећа питања:

- Шта мислите да је сврха ове активности везане за тимски рад?
- Како је то бити вођа, односно бити одговоран за безбедност свога друга/другарице?
- Да ли сте имали неких потешкоћа у вези са поверењем према свом другу/другарици док сте били „слепи“? Зашто или зашто не?
- Зашто је поверење у ваше другове/другарице важно?
- Како сте се осећали када сте успоставили обострано поверење како бисте успешно решили задатак?

Активност 2: Сличности и разлике

Вештине и знања које би требало развити: интер-персоналне

Циљ: научити да смо сви различити/јединствени а истовремено слични на толико много начина

Материјал: списак особина које се тичу одређене групе деце, које ћете изговарати како би она осетила припадност групи или како би се прегруписала. Примерци табела као и примерци дијаграма за ову активност у наставку, које ћете разделити сваком ученику у разреду – све за узраст од 11-15 година.

Шта радити:

Корак 1:

Нека деца стану у средину просторије.

За узраст 6-10 година:

Када кажете неку одређену боју косе, сва деца која имају ту боју косе би требало да се сврстају у једну групу. Затим изговорите боју очију, при чему би деца требало да се прегрупишу.

Деца ће открити да смо, иако нас боја косе и неке друге особине чине јединственим, ипак слични на многе друге начине, као што су:

- препознавати да наша боја косе има много различитих нијанси;
- препознати да смо сви различити, али да смо исто тако и слични на много начина;
- упоредити и начине на које су људи разликују и на које су слични.

Корак 2:

Разговарајте о томе како наша боја коже, косе или очију чини наш свет богатијим.

Корак 3:

Нацртајте два круга на табли: нека један носи назив „мачке“ а други „пси“. Та два круга би требало да се преклапају на средини, како је приказано у наставку:

пси мачке

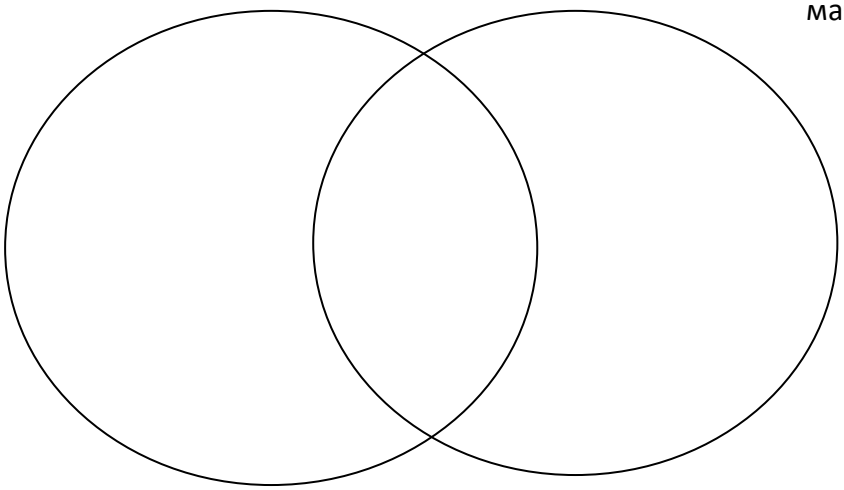

У круг „пси“ упишите имена све деце које више воле псе као кућне љубимце, а у другом оне који више воле мачке. У средини напишите имена оне деце која воле и псе и мачке. Разговарајте о сличностима и разликама између њих, али и о чињеници да можемо волети више различитих ствари истовремено, као и да је то оно што нас спаја са неком другом групом. (Уколико нема деце која воле и псе и мачке, упишите као пример своје име у средину).

За узраст од 11-15 година:

Разговарајте са ученицима како се осећају. Објасните им да се идентификујемо у складу са деловима наше личности или културе. Можете се идентификовати као певач, или сестра или православац, или дечак. Док осећамо снажну повезаност са одређеним особинама, исто тако смо саткани и од многих других. Важно је препознати да и други имају неке друге вредности и идентификовати се са другачијим улогама. Те вредности се могу нама чинити страним, али их треба упознати и поштовати. Ова активност ће помоћи ученицима да испоље свој карактер, да цене своју посебност и да истовремено размисле о сличностима.

Направите (или искористите уколико већ постоје) парове. Дајте сваком пару примерак следеће табеле:

Име ученика	Који је твој омиљни празник?	Која је твоја омиљена храна?	Колико браће и сестара имаш?	Који је твој омиљени хоби?	Који је твој омиљени певач?	Која је твоја омиљена животиња?	Који ти је омиљени предмет у школи?

Дајте им 10-15 минута да поразговарју међусобно и да попуне табелу својим одговорима.
Када су сва деца попунила табеле, дајте сваком пару следећи Френов дијаграм. Нека свако напише јединствене особине свог друга/другарице у леви а онај други особине у десни круг. Нека заједничке карактеристике упишу у простор који се преклапа.

Име и презиме: Име и презиме:

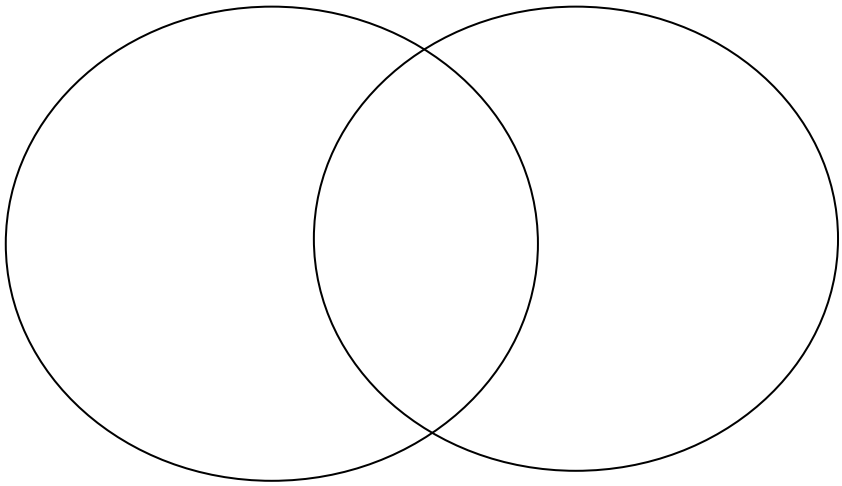

Када деца попуне ову слику, нека неколико парова одговори шта су међусобно открили. Затим поставите свим паровима следећа питања и разговарајте са свима:

- Да ли сте открили било шта изненађујуће у вези са својим партнером? Било какве занимљиве сличности или разлике?
- Да ли има парова који немају НИКАКВЕ заједничке карактеристике? Да ли можете да се сетите неких сада?
- Шта мислите да је важније: сличности или разлике између нас? Зашто?

Активност 3: Поштовање различитости

Шта радити:

Корак 1:

За узураст 6-10 година:

Игра са новчићима

материјал: три маске за очи (мараме, картонске маске) и неколико новчића различите вредности и величине – на пример од 1, 2 и 5 евра (10, 100 и 200 форинти; 1, 5, 10 динара)

Потребно је да се петоро деце јаве као добровољци за ову игру. Троје од њих би требало да имају везане очи. Реците им да треба да купе неке слаткише или грицкалице. Од друго двоје, један би требало да је продавац у радњи а други купац који чека ред да плати оно што је купио.

Нека свако од „слепе“ деце добије по неколико новчића за куповину слткиша и грицкалица. Први би требало да плати 3 евра (110 форинти или 6 динара) за слаткиш; други 7 евра (210 форинти или 11 динара) а трећи 7 евра (300 форинти или 15 динара).

Поразговарајте колико је тешко „слепој“ деци а колико продавцу и детету које чека у реду, да открије тачан износ новца који би требало да плати а да при том не види новчиће.

слика 2: вага способности

За узраст 11-15 година:

Вага способности

материјал: примерак ваге за сваког ученика

Реците деци да се сете пет ствари које могу да ураде веома добро и пет ствари које не умеју тако добро да ураде или које не могу да ураде уопште.

Дајте им примерак ваге и реците им да на тасовима испишу то што могу и то што не могу. Затим разговарајте о томе што су написали – нека схвате да су у неким стварима јако добри, да у некима нису, а да постоје ствари које уопште не могу да ураде.

Корак 2:

За узраст 6-15 година:

После игре/вежбе, питајте децу шта мисле да би могле да значе дефиниције „неспособни“ и „полу-способни“. Да ли реч „неспособан“ значи да је особа неспособна да било шта уради? Да ли знају за неки пример људи који су „неспособни“ да су веома добри у нечем другом? Да ли су чули за Параолимпијске игре?

Објасните им да „неспособан“ значи „да неко није у могућности да нешто уради“, али да неспособност за обављање нечега не значи да је особа неспособна да нешто друго уради веома добро – чак и да освоји златну медаљу на Олимпијским играма.

Наведите примере различитих „неспособности“ из доње табеле:

Деца која имају другачије способности су...	**и боље их је називати...**	**јер не могу да**	**али могу да...**	**те поседују различите способности због...**
ГЛУВА	оштећеног слуха	чују правилно	све друго раде на нормалан начин. Користе знаковни језик, па чак и говоре уколико су се увежбали	несреће или деформитета или тешкоћа приликом доласка на свет или генетских проблема или примене неодговарајућих лекова или лоше исхране или ...
СЛЕПА	оштећеног вида	виде или делимично виде	се крећу около на нормалан начин и да при том обављају различите радње	
НЕМА	оштећене способности говора	јасно говоре или не могу да говоре уопште	разумеју и раде све остало	
МЕНТАЛНО ЗАОСТАЛА	интелектуално изазовна	мисле или да се понашају у складу са својим узрастом	раде све остало за шта су физички способна	
НЕ МОГУ ДА УЧЕ	дислексична	да држе корак са другима у разреду јер бркају бројеве и слова	разумеју и раде све остало	

Важно је да деца дођу до закључка да иако таква деца не могу да обављају одређене радње, постоје друге радње које могу да обаве веома добро.

Корак 3:

За узраст 6-15 година:

Разговарајте са децом како се осећају када нешто не могу да ураде како треба. Шта би волели да друга деца или одрасли ураде у таквим ситуацијама? Да ли им се допада ако би их други људи сажаљевали јер не могу да ураде нешто добро? Шта мисле како се дете које има другачије способности осећа када га сажаљевају?

Прочитајте децу следећу песмицу:

Жеље

Не желим да ми ти отвориш врата,
Нека само буду довољно отворена да могу кроз њих да прођем.
Знам да сви буље у моје штаке.
Ни ја их не волим,
али ми помажу да ходам.
Можда не чујем али нисам глуп
па ме зато, молим вас, не зовите тако.
Изабрах да ходам уз помоћ руку
а некад сам играо фудбал, трчао и пливао,
а онда изгубих ноге
али нисам изгубио жељу.
Не видим залазак сунца,
али немој ме жалити, никад га нисам ни видео.
Пусти ме да шетам с тобом,
чак и ако сам мало спорији.
Пусти ме да причам са тобом,
макар то било и рукама.
Кад бих морао да бирам три жеље
желео бих да сам срећан,
да сам целовит
и да ме прихвате
онаквог какав јесам.

- непознат аутор
(саставило дете са посебним потребама)

Разговарајте са децом која је главна порука аутора ове песме.

Активност 4: Вршњачки притисак

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална и интра-персонална

Циљ: омогућити ученицима да идентификују особине својих добрих и лоших пријатеља, неодговарајућег вршњачког понашања или друштвене неправде.

Материјал: табла/флипчарт/паметна табла, листови папира у боји, 3 листа папира за писање, маркери, велики папир за цртање, исечена питања за групни рад

Шта радити:

Корак 1:

За узраст 6-10 година

Поразговарајте са децом шта „значе“ речи. Питајте их који су им добри пријатељи. Питајте их да ли мисле да њихови пријатељи треба да буду као они, да би могли да им буду пријатељи (да изгледају исто, да су истих година, исте висине и тежине...).
Прочитајте им причу „Лав и миш“.

Лав и миш

Једног сунчаног дана у савани, мали миш се играо са својим другарима на великом дрвету баобаба. Јурили су се око стабла, сакривајући се у рупе и скачући са гране на грану. Испод дрвета, лав, Краљ животиња, је мирно спавао, уживајући у хладу.
„Сигуран сам да не смеш да прођеш том великом лаву!” рече један миш малом Мишу.
„Сигуран сам да могу. Довољно сам храбар и не плашим се лава!” одговори Миш.
„Па ако си тако храбар, зашто му се не приближиш?” упита га другар.
Миш се насмеши и погледа у лава. Мислио је да може да отрчи до лава и да се брзо врати. Дубоко је уздахнуо и потрчао према лаву, пазећи да га не додирне како га не би пробудио. Затим се брзо врати до свог другара.
„Ах, па то је било сувише лако,” рече други миш. Мали Миш је дисао убрзано и дубоко, јер је брзо трчао а и доста се уплашио.
„То може свако!” зачикавао га је други миш.
„А да ли би смео да му додирнеш реп?”
Миш се сад већ прилично уплашио али је био превише поносан да то пречује и решио је да прихвати изазов. Погледао је у лава, дубоко уздахнуо и потрчао ка њеоговм репу. Додирнуо га је и потрчао назад што је брже могао. Лав је тако чврсто спавао да се није ни померио, осим што је репом кратко одмахнуо, као да жели да отера муву.
„Добро, добро”, рече друг Мишу. „Признајем да си храбрији него што сам очекивао. Али да видимо да ли смеш да се лаву попнеш на леђа, да му дођеш до љушке, повучеш га за брк и да се вратиш!”
Мали Миш је сада већ био толико уплашен али се чинило да лав толико чврсто спава да је помислио да може све то да уради а да га не пробуди. Полетео је ка лаву, скочио му на леђа и крену ка њушци. Али у том тренутку лав се пробудио, ухватио миша на својим леђима и поклопио канџама. Затим је отгворио уста и замало да га прогута, да мали Миш у том тренутку није почео да плаче.
„Опрости ми, о мој Краљу!” рече. „Опрости ми овај пут!”
„А зашто да ти опростим?” упита га лав смејући се. „Дај ми један добар разлог зашто те не бих појео!”

„Ако ми поштедиш живот, ја то никада нећу заборавити. Можда ћу моћи једног дана да ти узвратим услугу!”
Лав прасну у смех: „Хахахахахаха,” рече, „баш си неки смешан миш! Заиста не видим како би мали миш могао да мени заузврат спаси живот и како би уопште могао да ми буде од користи!” Али лава је толико заголицала та помисао да би мали Миш могао да му помогне, а и дивио се њеогвој храбрости и поносу па је одлучио да му поштеди живот. Подигао је шапу и пустио миша да оде.
„Ти си храбар мали Миш и живо ме интересује како ћеш да испуниш своје обећање. Пустићу те да одеш. Ко зна, можда се негде поново сретнемо!” смејао се, зачикавајући малог Миша, који је већ бежао што је брже могао.
После неколико дана, док је лав ловио газеле, ухваћен је у замку коју су му поставили ловци између два дрвета. Одједном, лав се нашао уловљен у мрежу која је са дрвета пала на њега. Што се више опирао да се ослободи, то се више умотавао у мрежу. Остао је да виси, чекајући на ловце да дођу и убију га. Јаукао је и цвилио све док није угледао малог Миша који је ту пролазио.
„Шта се догодило, о мој Краљу?!”
„Ох, пријатељу! Колики сам баксуз! Јурио сам газелу и ухваћен сам у мрежу. Не могу више ништа да урадим до да чекам да ловци дођу и убију ме,” закука лав.
„Ох, драги мој лаве, не кукај! Ја ћу те ослободити!” рече Миш. Брзо се попе уз дрво, прогризе рупу у мрежи у коју беше ухваћен Краљ животиња, и ослободи лава.
„Хвала ти драги мој мали Мишу!” рече лав, искочивши из мреже.
Од тог дана неки причају да су видели огромног лава како стално на леђима носи малог миша. Да ли си га видео/видела и ти?

Када сте завршили са читањем, заједно разговарајте о теми пријатељства:

- Да ли је лаву и мишу у почетку било тешко да постану пријатељи? Како се догодило да су постали пријатељи? Шта то пријатељи раде једни другима? Које су то ствари које се раде са својим пријатељима?

Истражите заједно са децом шта то значи бити пријатељ и реците им да реагују на један начин уколико сматрају да је оно што сте рекли исправно, односно на други начин уколико сматрају да није исправно.
Прочитајте им следеће изјаве и реците им да покажу да ли се са тиме слажу или не:

- пријатељи деле ствари;
- пријатељи не помажу један другом;
- пријатељи се играју један са другим;
- пријатељи бију један другог;
- пријатељ те разведри кад си тужан;
- пријатељи ти помажу да радиш ствари које не би требало да радиш.

Разогварајте са још више детаља зашто мислите да су неке изјаве тачне а неке нису.

За узраст 6-15 година

Подстакните ученике да идентификују речи које повезују са онима које сматрају добрим пријатељима. Подсетите их да је свако појединац за себе и да стога има различите особине. Различите особине са односе на различите људе. Ипак, постоје неке врлине које су увек важне када одлучујемо да ли нам је неко пријатељ или не. Напишите те појмове на табли, на пример:

- одан;
- поштен;

• љубазан;
• предусретљив;
• широкогруд;
• позитиван;
• несебичан;
• брижљив;
• стрпљив;
• пун разумевања;
• поштен;
• држи реч.

Коришћењем списка врлина које има добар пријатељ а које сте навели, питајте ученике да наведу супротне појмове од оних које сте формулисали, на пример, поштен – непоштен / љубазан - нељубазан. То можете урадити у оквиру групе, парова или мањих група. Поново окупите ученике у јединствену велику групу и разговарајте о врлинама које имају добри пријатељи и карактеристикама лоших ријатеља. Поставите им следећа питања:

• Да ли је могуће да добар пријатељ има и добре и лоше особвине? Испитајте како је ово могуће и да ли је то добро или није.
• Да ли сви ми имамо наше добре и лоше стране? Да ли је то у реду?

Као следећи корак реците ученицима да се поделе у парове и да размене мишљења између себе о томе шта за њих значи појам „пријатељство“. Дајте им пет–десет минута да дођу до неке дефиниције. Можете одабрати и да ученици своје дефиниције гласно изговоре целом разреду. Могу да искористе квалитете доброг пријатеља који би им помогао да на табли напишу своју дефиницију.

За узраст 6-15 година

Корак 2:

Нека ученици размисле о својим најбољим пријатељима. Реците им да у обзир узму следећа питања:

• Шта тог пријатеља чини бољим од осталих?
• Да ли си веран пријатељ свом пријатељу?
• Колико далеко би ишао да одржиш то пријатељство?
• Да ли би био вољан да урадиш све што би твој најбољи пријатељ од тебе тражио? Зашто или зашто не?

Вршњачки притисак се може дефинисати као притисак одређене вршњачке групе да се предузму одређене радње, прихвате одређене вредности или понашање, како би се појединци уклопили и били прихваћени као део групе.

Напишите следећа питања на посебном листу папира.

• Које то ствари би пријатељ могао да тражи да урадиш а које су против твојих уверења или прихваћених вредности?
• Који су то различити начини на које би пријатељи могли да те притискају да урадиш нешто што не желиш, нпр. претње да више нећете бити пријатељи; да ти надевају различите погрдне надимке, да ти прете насиљем идр.
• На које начине можеш да кажеш НЕ или да се извучеш из ситуације без последица?

Поделите разред у три групе и свакој дајте лист папира и маркер. Нека свака група именује онога ко ће писати. Група треба да се договори и напише како ће одговорити на свако питање. Кључне речи би могле бити од помоћи. Дајте им 3–5 минута. Затим свако, осим записничара, прелази у другу групу. Реците сваком од записничара да новим члановима групе направи кратак резиме о закључцима претходне групе. Нови чланови групе додају нове речи и додатно

проширују одговор. Дајте им 3–5 минута. Поново, нека свако пређе у другу групу, осим записничара. Записничар укратко објашњава претходни разговор новопридошлим члановима групе. Нови чланови додају нове појмове и проширују одговор. Дајте им 3–5 минута.
Сад поново скупите ученике како би сте добили од њих повратне ингформације о овој вежби. Нека записничари укракто представе одговоре на својим папирима. Сви ученици могу да коментаришу те одгвооре. Покупите папире и направите кратак преглед за себе.
Ова активност Вам може дати сјајне идеје за организовање кампање о подизању свести, а за њима би могле да следе иницијативе везане за предузетништво.

Активност 5: Спречавање конфликта

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална

Циљ: помоћи деци да науче да преговарају и да дођу до споразума на не-агресиван начин, као и да се промовише идеја интелектуалне, емотивне и физичке безбедности у разреду.

Материјал: флипчарт/табла

Шта радити:

Корак 1:

Разлика у мишљењу је уобичајени и узбудљив део живота. Сви ми имамо сопствене идеје и замисли, али није нам увек дата прилика да та мишљења изнесемо нити да истражимо одакле она потичу и како су се код нас развила. Ова активност пружа ученицима могућност да изразе своје мишљење како вербално, тако и визуелно, као и да саслушају и размисле о ставовима других. Такође помаже да се покаже да већина проблема нису црно-бели, већ представљају огромну палету нијанси сиве.

1. Направите замишљене колоне са пуно места, тако што ћете на зидовима учионице поставити три ознаке: 1, 50 и 100.
2. Реците ученицима да се поређају дуж тих ознака, прво произвољно, а затим да послушају изјаве које ћете им прочитати.
3. Прочитајте изјаве наглас. Послужите се онима које су вам приложене или сами измислите неке:

За узраст 6-10 година

• Пси су бољи кућни љубимци него мачке.
• Дечаци су бољи у спортским активностима од девојчица.
• Свако би требало да настави школовање.
• Сваки проблем може да се реши са довољно новца.
• Религија је важан део живота.
• Погрешно је јести животиње.
• Видео/компјутерске игрице су нездраве.
• Туча би требало да буде крајњи начин убеђивања.
• Понекад је у реду ако се лаже.
• Штап и камен боле више од речи.
• Врста одеће коју носиш је битна.

За узраст 11-15 година

• Абортус би требало да буде легализован у свим државама.
• Геј-бракови би требало да буду легализовани у свим државама.
• Псовке би требало дозволити у школама.
• Точење алкохола би требало дозволити и млађима од 15 година.
• Марихуана би требало да буде легализована.
• Помоћ самоубицама би требало да буде дозвољена.
• Постоје неке ствари због којих вреди убити некога.
• Нова технологија скоро увек побољшава квалитет живота.
• Туча би требало да буде крајњи начин убеђивања.
• Важно је имати читак рукопис.
• Оцењивање у школи је прецизно одмеравање интелигенције.
• Понекад је у реду ако се лаже.
• Штап и камен боле више од речи.
• Писање порука је боље од разговора преко телефона.
• Врста одеће коју носиш је битна.
• Мушкарци и жене се фундаментално разликују.
• Сви треба да будемо забринути због климатских промена.

4. После сваке изјаве, дајте упутства ученицима да се поставе у ону колону уз број који сматрају да највише одговара њиховим ставовима (где је 0 за апсолутно неслагање). Реците им да одаберу одређени број.
5. Прозовите сваког појединачно да објасни који су број изабрали и зашто.
6. Реците другим ученицима да пажљиво слушају, али да не одговарају или да не износе другачије мишљење док један од њих говори.
7. Уместо тога, уколико се не слажу са објашњењем свог друга/другарице, тражите од њих да се у тишини преместе уз одређени број.
8. Ако видите да неко прави велики преокрет, питајте их шта је то њихов друг/другарица рекао/рекла да су они толико променили положај.
Питања за разговор

• Коју сте нову информацију добили разговарајући о овој теми?
• Одакле наши ставови потичу?
• Уколико неко стоји поред неког другог броја који се разликује од нашег, да ли то значи да није у праву?
• Како се осећате када слушате некога са ким се не слажете?

Корак 2:

- Покажите им доњу слику[1] и питајте их шта виде. Водите разговор (заснован на ставовима о тучи из првог корака) ка томе да сугеришете да један од добрих начина да се спречи насиље јесте да се група слаже. Питајте да ли неко зна зашто су правила понашања групе добар начин да се спречи насиље и дајте им неколико минута да чују неколико одговора које ћете бележити на табли (уколико је имате на располагању). На пример, слика би могла да сугерише да покушавамо да поштујемо наше пријатеље када имамо исте идеје, уместо да се тучемо када их немамо.

[1] Rules - http://worldartsme.com/not-following-rules-clipart.html#

- Објасните то уз помоћ постојања правила понашања групе, која ће нам помоћи да знамо како да се односимо једни према другима са поштовањем, како бисмо избегли ситуације где смо фрустрирани и где постајемо насилни.
- Завршите овај уводни део питајући их да ли су икада имали дефинисана правила понашања у групи, у спортском или неком другом клубу, у кући или на неком другом месту. Дајте им могућност да испричају како је то прошло и шта би била њихова сугестија за правила понашања у овој групи. Сада можемо да кажемо да имамо основе да постанемо тим који лако уме да се организује и поштује правила које је сам донео!

Активност 6: Насиље

Шта радити:

Корак 1:

Поделите ученике у групе. Свакој групи поделите картице са појмовима везаним за насиље. Реците да раздвоје картице које приказују физичко, вербално и емотивно насиље. Коришћењем истих картица, свако дете мора потом да одлучи колико је озбиљан сваки облик насиља и да у складу са тим рангира картице (1 дијамант = најозбиљније, 9 дијаманата = најмање озбиљно). Сваки ученик би требало да каже нешто остатку групе. Одаберите неколико тих коментара и разговарајте о сличностима и разликама у избору ученика.
Објасните да групе могу да разврстају дијаманте на различит начин. То је углавном због чињенице да сви реагујемо и осећамо се различито када је у питању насилничко понашање. То често зависи и од тога да ли се нешто схвата као насиље или не, на пример „исмевање“ неком не мора да смета али може прилично да узнемири неког другог.
Крените по групи и питајте сваког ученика да каже једну реч која описује како би неко над киме се врши насиље могао да се осећа. Испишите те речи на таблу и у зависности од величине групе питајте ученике да кажу још неке појмове. Поставите им следећа питања:

- Како би ти могао/могла да помогнеш?
- Шта би могао/могла да урадиш да би помогао/помогла пријатељу ако би се он осећао тако?
- Какав савет би могао/могла да даш некоме над коме је извршено насиље?

У картице можете додати и друге облике насиља уколико о њима желите да разговарате.

Картице са појмовима у вези са насиљем

украдене су ти или оштећене твоје ствари	називају те погрдним именима	трачарење о теби
подсмевање	нико те не укључује ни у шта	присиљавају те да радиш нешто што ти се не ради
пребијање	узнемиравање порукама или телефоном	шамарање

Корак 2:

Поделите разред у групе од по двоје или троје. Подсетите ученике да нико нема права да их спречи да иду у школу. Школа је обавезна да их заштити од насиља и да им пружи уточиште. Такође имају ту обавезу да се заштите и да траже помоћ уколико их неко малтретира.
Када сте их поделили по групама, питајте ученике да размисле о начинима на које могу да помогну да се спречи или прекине насиље. Дајте им пет–десет минута. Потом тражите од сваке групе неку повратну информацију.
Дајте им ове корисне савете:

- реците наставнику;
- реците неком одраслом;
- реците другу/другарици;
- игноришите насиље;
- будите на сигурном тако што ћете бити у групи/са пријатељима;
- делујте у поверењу;
- устаните против насиља – реците „НЕ”, „ДОСТА”;
- водите дневник о томе шта се догађа;
- чувајте своје пријатеље;
- немојте се предати;
- водите белешке – и сачувајте било какве непристојне поруке или мејлове које сте добили;
- уколико је могуће, покушајте да останете по страни од насиља или останите у групи уколико се не осећате сигурно;
- затражите од другова да вас чувају;
- покушајте да не узвратите – могли бисте да упаднете у још већу невољу или да будете повређени;
- проверите политику против насиља коју би требало да има ваша школа. Ту ћете видети шта би ваша школа требало да уради у вези са насиљем.

Подсетите ученике да школа води политику против насиља и да вам се обрате уколико су због било чега забринути. Уколико ваша школа нема политику против насиља, могли бисте да предложите ту идеју директору школе.

Део 3: Ја и моја породица

Бринути о људима које волимо, права и обавезе

На крају овог дела ученици ће:

- развити поштовање према породици и улогама које чланови породице имају и обављају;
- развити свест о сопственим емоцијама и идентификовати различита осећања;
- развити поштовање према различитости и томе да се буде различит;
- развити свест о одговорности у вези са последицама свог деловања према другима и према себи.

Узраст 6-10 година (1-4 разред)

Активност 1: Бринути

Облик:

- лингвистички

Циљ:

- омогућити ученицима да идентификују оно што им је важно, као и разлог зашто им је то важно

Трајање:

- 40 минута

Материјал:

- примерак приче „Лепа, Сима и њихови лабудићи“

Шта радити:

Прочитајте причу ученицима и употребите слике и фотографије како бисте је илустровали.

Поставите им следећа питања:

- Шта мислите, како се Лепа осећала у овој причи?
- Шта мислите, како се Сима осећао у овој причи?
- Зашто мислите да је била забринута у вези са својим лежањем на јајима?
- Какво су то место тражили да би положили јаја?
- Шта су на крају изабрали? Зашто?
- Шта мислите, како су се Лепа и Сима осећали на крају приче?

Лепа, Сима и њихови лабудићи

Лепа је била највеличанственије биће које је живело на том светлуцавом језеру. Пријатељи су се дивили њеној лепоти, грациозном дугачком врату и предивним облинама на њеним белим крилима. Али није то било једино лепо на њој. Сви други лабудови су уживали у њеном друштву – подједнако, и млади и стари. Гледајући те породице лабудова око себе и Лепа је сањала да једном има своју.

И онда је свануо и тај дан. Лепа је себи пронашла партнера – Симу, љубав њеног живота. Толико су се волели да су одлучили да зачну и сопствену породицу. После неког времена које су провели заједно, Лепа је требало да положи јаја. Обоје су били веома узбуђени што ће ускорио добити мале лабудиће! Иако су познавали сваки угао језера, нису били сигурни где би било најбоље положити јаја.

Прво су покушали на обали језера. Иако је језеро било велико, нису могли да нађу неко мирно место. Било је превише риболоваца са њиховим удицама. Будући родитељи су бринули да би те удице могле да повреде њихове лабудиће.

Затим су покушали на врху даброве кућице. Нешто га већ неко време нису виђали па су мислили да је себи изградио другу кућу негде другде на језеру. Како су се само преварили! Чим су се спустили на његов кров и почели да осматрају уоколо, стари дабар се појавио из рупе – наравно, веома узнемирен што неко жели да му украде дом. Знали су да ни то није добро место за заснивање породице.

Лепа и Сима су почели да брину. Да ли ће уопште пронаћи место где би могли да се скрасе? Дошли су до обале језера која је била прекривена трском и размислили хладне главе. Изненада, две велике руке се склопише око њих. Шта хоће ови људи? Лепа и Сима су били толико уплашени да су панично одлетели. Горе у ваздуху, Сима није могао да сакрије забринутост. „Па где ћемо ми сад да живимо? Да ли ћемо пронаћи неко сигурно место?" помислио је.

Коначно, покушали су на маленом острву које је било на сред језера. Било је то лепо место, врло мирно и тихо. Било је толико мало да нико од риболоваца није био заинтересован да дође дотле са својим удицама и мрежама. А то је било све што је Лепој требало да положи јаја. Сима је сакупио нешто траве и трске и све то донео Лепи. Она је направила мало узвишење, са рупом у средини, налик некој великој посуди. Споља је гнездо било обложено перјем и папрјем. Лепа и Сима погледаше гнездо. Било је тако лепо! И тако велико – у пречнику је имало 3 метра.

Лепа је положила седам савршених јаја које је пазила и грејала. Сима је дане проводио пазећи на Лепу. С обзиром да она није напуштала гнездо, он је стално тражио и доносио храну за обоје. А затим, једно по једно, јаја су почела да се легу. Лепа и Сима су били толико срећни када су угледали седам предивних малих беба-лабудова!

НАПОМЕНА ЗА НАСТАВНИКЕ:

Свака породица има неку своју посебну повезаност. Током ове радионице родитељи и деца ће истраживати шта је то што повезује њихову породицу, шта је то што им се допада

код чланова породице, шта је то што раде једни за друге. Обратите пажњу да се не концентришу само на ситне кућне послове него да више говоре о активностима које заједно раде.

Активност 2: Попуните!

Облик:

- просторни
- логички

Циљ:

- појаснити разумевање ученика о ономе што им је важно

Трајање:

- 30 минута

Материјал:

- фотокопија листа за ову активност

Шта радити:

Дати сваком детету фотокоппију листа за ову активност, како би га попуњавали и чували код себе.

Вежба прва: упарите слику са бројем, у складу са оним што се дешавало у причи.

Вежба друга: када бисте ви били Лепа или Сима, коју бисте од ових ствари користили да направите себи гнездо? Заокружите слику.
Када бисте ви били Лепа или Сима коју од ових ствари никада не бисте користили да направите себи гнездо? Прецртајте слику.

Вежба трећа: довршите слику Лепе и њених беба-лабудова.

Листа за ову активност:

Здраво децо, „Лепа, Сима и њихови лабудићи“ је била дивна прича. Можете ли да одговорите на доња питања?

Вежба прва: упарите слику са бројем у складу са оним што се дешавало у причи.

А

B

C

D

E

F

G

1:..... **2:.....** **3:.....** **4:.....**
5:..... **6:.....** **7:.....**

Вежба друга:
Када бисте ви били Лепа или Сима, коју бисте од ових ствари користили да направите себи гнездо? Заокружите слику.
Када бисте ви били Лепа или Сима коју од ових ствари никада не бисте користили да направите себи гнездо? Прецртајте слику.

искористите слике из Афлатона, Књига 1

Вежба трећа: довршите слику Лепа и њених беба-лабудова.

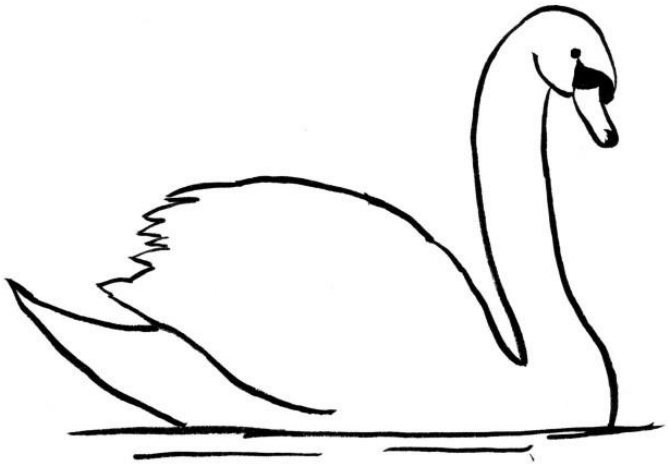

НАПОМЕНА ЗА НАСТАВНИКЕ:
Као што лабуд има своје гнездо, људи имају своје куће у којима живе са онима које воле, где се осећају добродошлим и заштићеним. Понекад, дом се описује и као руке које су склопљене.

Активност 3: Мој породични круг

Облик:

- интер-персоналан

Циљ:

- омогућити ученицима да представе свој породични круг

Трајање:

- 30 минута

Материјал:

- празни листови папира/кругови исечени од папира;
- оловке, бојице или фломастери.

Шта радити:

Подсетите ученике на причу о Лепој, Сими и њиховим лабудићима, као и њиховим напорима да им породица буде безбедна. То је због тога што је породица нешто посебно и веома важно.

Реците ученицима да ћемо данас говорити о њиховим породицама.

Корак 1:

Објасните да понекад када разговарамо о породици, користимо израз „породични круг“. Дајте сваком детету круг од папира. Њихов задатак ће бити да нацртају насмејана лица која би подсећала на њихову породицу, а затим да представе сваког члана своје породице. Покажите им: „Ово је мој тата. Он има бркове. Иде на посао како би зарадио новац. Прави најбоље шпагете на свету. Ово је моја мама. Има дугу плаву косу. Води ме код доктора када сам болестан. Ово је мој брат Тома. Играмо се заједно скоро сваки дан.” итд.
У паровима, нека представе своју породицу свом другу.

Корак 2:

Када су деца идентификовала чланове свог породичног круга, њихов следећи задатак је да открију које су им то ствари заједничке. За ово ће им бити потребан папирни тањир/круг из првог корака. Покажите им: „Ово је моја мама. Обе волимо да гледамо цртане филмове. Моја браћа воле да роне са маском, као и ја.“ итд.

Питајте ученике да ли су научили нешто ново о неком свом другу/другарици и његовој/њеној породици. Да ли их је то изненадило? Да ли постоје неке разлике између њихових породица? Подсетите их да имамо доста тога заједничког са другима чак и ако се понекад у почетку чини да смо потпуно различити.

Ставите тањире/кругове са цртежима њихових чланова породица на видно место у учионици.

Активност 4: Помагање код куће

Облик:
- интра-персоналан

Циљ:
- подстаћи ученике да учествују у животу попродице и да цене кућне послове које обављају други чланови породице

Трајање:
- 30 минута

Материјал:
- велики лист папира за слике;
- комплет слика са пословима у којима деца могу да помогну код куће.

Шта радити:

Подсетите ученике на причу о Лепој, Сими и њиховим лабудићима – како су направили гнездо и како су водили рачуна једно о другом.

Реците да свако размисли о неком кућном послу који би могао да обави у свом дому. Припремите комплет слика са могућим активностима (нпр. храњење/извођење кућног љубимца у шетњу, помагање око судова, спремање играчака, заливање биљака у башти или на тераси). Реците им нека сами себи обећају да ће обавити неки од кућних послова када дођу кући.

Следећег дана, не заборавите да ученицима поставите неколико питања у вези са пословима које је требало да обаве. Да ли је свако успео да пронађе нешто чиме је могао да помогне у кући? Шта су одабрали? Уколико је дете успело да помогне у кући, поставите му следећа питања:

- Да ли је било тешко?
- Да ли је требало много времена?
- Како си се осећао/осећала док си то радио/радила?
- Како си се осећао/осећала када си завршио/завршила?
- Како су се осећали чланови твоје породице када су видели да им помажеш?

Закачите/залепите слику изабраног кућног посла на велики лист папира. Уколико више деце одабере исти посао, закачите/залепите онолико слика истог посла колико је пута он поменут. Поставите им следећа питања:

- Да ли ћеш и даље да радиш тај посао?
- Зашто не/да?
- Да ли би одабрао/одабрала нешто друго следећи пут?

Једном у седмици, седите са децом у круг и разговарајте о малим ситним кућним пословима које би могли да обављају у свом дому.

- Да ли си се сам сетио/сетила да то урадиш?
- Да ли неко мора да те подсећа да то урадиш?
- Да ли ти је то већ постало досадно и да ли си одабрао/одабрала неки други посао?
- Да ли остали чланови породице цене твоју помоћ?
- Да ли мислиш да је тај посао важан и осталим члановима твоје породице?

Поставите лист папира са ситним кућним пословима на видно место у учионици.

НАПОМЕНА ЗА НАСТАВНИКЕ:

Подсетите десу да и у њиховим породицама чланови морају такође да брину једни о другима. Морају да воде рачуна о свом „гнезду“ – свом дому; храни, кућним љубимцима или башти. Сав тај посао би могао да буде напоран ако су мама и тата запослени а морају да се баве и кућним пословима. Лепо је када свако помаже у кућним пословима, па чак кад су у питању и они најситнији.

Активност 5: Испитајте своја осећања

Облик:

- телесно-кинестетички

Циљ:

- подстаћи ученике да слободно изразе своја осећања

Трајање:

- 30 минута

Материјал:

- разнобојне карте/балони са лицима која откривају различите емоције, за свако дете понаособ

Шта радити:

Станите са децом у круг и реците им да ће морати да употребе своје лице или тело како би приказали реч коју ћете им рећи. Проверите да ли је свако дете разумело значење одређених појмова. Док приказују те појмове, треба да то раде у тишини. Изговорите прву реч као вежбу тако да би могли да разумеју правила.

Изговорите сваки појам јасно и гласно и дајте им нешто времена да креирају свој израз.

- срећан;
- тужан;
- љут;
- узбуђен;
- збуњен;
- досађује се;
- одушевљен;
- уморан;
- узнемирен или повређен.

Када сте се уверили да су сви разумели значење ових речи и да могу сами да искористе своје тело за показивање тих емоција, заиграјте игру „Емотивне шараде“.

Шапните изабрани појам детету које потом приказује ту емоцију пред осталом децом. Затим их питајте да погоде која је емоција приказана.
Следећи учесник је или прво дете које је тачно одговорило на претходно питање или ко год буде хтео.

Нагласите им да чак и ако не постоји јединствен начин да се прикажу неке емоције, веома је важно идентификовати их и изразити их. То нам помаже да нас не опхрвају емоције и да онда реагујемо на негативан начин.

Затим им поставите следећа питања:

- Да ли можеш да се сетиш тренутка када си био/била срећан/срећна, тужан/тужна, љут/љута, исл.?
- Зашто си се тако осећао/осећала?
- Како ти се сада чини тај разлог?
- [уколико је емоција негативна, као љутња или досада] Да ли можеш да смислиш неки начин на који би могао/могла да решиш тај проблем?

Деца могу о овим питањима или да мисле у себи, свако за себе, или би можда неко могао да свима исприча зашто је у неком тренутку осетио одређену емоцију.

Друга верзија „Емотивне шараде“:

Станите са децом у круг и реците им да ће морати да употребе своје лице или тело како би приказали реч коју ћете им рећи. Проверите да ли је свако дете разумело значење одређених

појмова. Док приказују те појмове, треба да то раде у тишини. Изговорите прву реч као вежбу тако да би могли да разумеју правила.

Изговорите сваки појам јасно и гласно и дајте им нешто времена да креирају свој израз.

- срећан;
- тужан;
- љут;
- узбуђен;
- збуњен;
- досађује се;
- одушевљен;
- уморан;
- узнемирен или повређен.

Када сте се уверили да су сви разумели значење ових речи и да могу сами да искористе своје тело за показивање тих емоција, заиграјте игру „Емотивне шараде“.

Одаберите 5 емоција које ће деца приказати. Припремите комплет разнобојних папира на којима су приказана лица која показују те емоције/разнобојне балоне на којима су приказана лица која показују те емоције, за свако дете.

Шапните одабрану емоцију детету које треба да је прикаже а остали морају да погоде која је емоција у питању. Деца подижу картон/балон са лицем које показује емоцију за коју мисле да је приказана.

Можете одабрати да једно дете стално приказује емоције или да се деца мењају.

Трећа верзија „Емотивне шараде“ – непомични кипови:

Реците деци да устану и формирају круг, лицем окренутим ван круга и леђима окренутим ка унутрашњости круга. Проверите да ли сви имају довољно места. Реците им да ћете бројати до три а онда ћете изговорити једну реч - емоцију. Проверите да ли сви разумеју значење тих појмова.
Затим треба да се заврте око себе и зауставе тако да телом прикажу кип који одражава ту емоцију, на пример 1-2-3 СРЕЋАН! Док су „кип“ треба да буду непомични и у тишини. Уколико било ко прави неку буку или се помера, он испада.
Реците им да могу да погледају како су други направили кипове пре него што пређете на следећи.

Предложен списак емоција:

- срећан;
- тужан;
- љут;
- узбуђен;
- збуњен;
- досађује се;
- одушевљен;
- уморан;
- узнемирен или повређен.

Нека деца прођу кроз ове појмове барем два пута. Затим им поставите питања из прве верзије „Емотивне шараде“.

Узраст 11-14 (5-8 разред)

Активност 6: Моја мрежа

Циљ:

- поштовати породицу и улоге коју имају чланови породице, суседи и породични пријатељи

Трајање:

- 30 минута

Материјал:

- флипчарт и папири;
- оловке или маркери.

Шта радити:

Разговарајте са ученицима тако што ћете им постављати следећа питања:

- Шта је то породица? Да ли су све породице исте? Како би свет изгледао када би све породице биле исте?
- Шта то чини породице сличним/различитим? Шта мислиш – како би се осећао/осећала када би твоја породица била другачија од других у околини/граду/земљи?
- Шта је то што твоју породицу чини посебном или различитом?

Записујте на папиру њихове одговоре, док ученици пролазе кроз креативно размишљање на ову тему.

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

За децу из основне школе, разговор о породици је важан део добијања свести о свету и њиховог односа према њему. Многи ученици у нижим разредима по први пут схватају да би њихова породица могла да се разликује од породице неког другог. У вишим разредима, ученици би могли да буду веома осетљиви када се објашњавају ове разлике и често се ради о промени односа унутар њихових породица, јер они развијају једно дубље разумевање себе као појединаца.[2]

Стога, увек овој теми прићите отворено и са разумевањем. Објасните ученицима да породице обично живе заједно али у многим породицама родитељи, браћа или сестре живе одвојено.

Активност 7: Изучавање сличности и разлика

Циљ:

- помоћи ученицима да поштују (култролошку) различитост истраживањем различитих аспеката својих породица и предмета из свог свакодневног окружења

[2] https://www.tolerance.org/classroom-resources/tolerance-lessons/what-is-a-family

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- предмети који се користе по кућама или које користи породица ученика:
    - традиционална ношња;
    - најстарија ствар;
    - најстарија/најважнија књига;
    - стара/нова/омиљена фотографија породице;
    - најчешће коришћен предмет у кухињи;
    - омиљени/најчешће коришћен зачин;
    - предмет који је повезан са послом родитеља/старатеља;
    - исл.

Шта радити:

Истражите функцију сваког од одабраних предмета.

Разговарајте о следећим питањима:

- Зашто постоји толика разноликост у предметима?
- Да ли постоји нешто што ти је потпуно непознато?
- Да ли сте некада видели/користили све те предмете? Да ли користите те предмете у свом свакодневном животу?

Нека ученици објасне коришћење свих предмета које су донели. Шта мисле о њима? Да ли их и они користе? Да ли им родитељи/старатељи слободно дају ове предмете? Да ли треба да објасне сврху њиховог коришћења?

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Уколико су деци смешни предмети за које не знају чему служе, објасните им да различити предмети имају различиту намену, те су стога сви подједнако вредни.

Активност 8: Слични смо другима на много начина

Циљ:

- препознати сличности међу људима

Трајање:

- 35 минута

Материјал:

- велики простор

Шта радити:

Реците ученицима да трчкарају уоколо и да стану близу/ухвате се за руке када виде да припадају одређеној групи.

Гласно ћете изговарати карактеристике неке групе. Побрините се да направите добру мешавину различитих карактеристика тако да деца могу да се сврставају на основу свог искуства и перцепције у мање/веће групе/да буду сама.

Карактериситке групе могу бити:

- сви који имају брата/сестру;
- сви који имају више од 2 брата/сестре;
- сви који знају неки страни језик (или неки специфични језик);
- сви који умеју да певају (или нека направе групу у зависности од тога који им се певач/група допадају);
- сви који су били у иностранству (или у одређеној земљи);
- сви који имају рођака у истој школи;
- сви који иду у школу;
- сви који играју фудбал (или се баве неким другим спортом);
- сви који иду пешке у школу;
- сви који воле да једу пицу (или нека направе групу у зависности од тога коју посебну пицу воле да једу);
- исл.

Питајте их да ли су научили нешто ново или изненађујуће о неком другом. Да ли им се допала ова активност? Да ли су се изненадили када су видели ко су чланови неке друге групе? Подсетите их да имамо пуно тога заједничког са неким иако се у почетку чини да смо потупно различити.

Поставите им следећа питања:

- Да ли је било нечега у чему су остали сами, односно да нису били ни у једној групи?
- Како су се осећали тада?
- Како су се осћали када су сви били у истој групи?
- Како су се осећали када је било пуно малих група? Да ли сте се питали које су то карактеристике тих група?
- Шта нам то говори о нама, људима?
- Шта нам то говори о нашим сличностима и разликама?

НАПОМЕНА ЗА НАСТАВНИКЕ:

С обзиром да мала деца формирају слику о себи и другима док су још мања, важно је помоћи им да, испод површине, препознају и прихвате разлике и увиде сличности. Уколико будемо упорни на овим радионицама, деца ће научити да поштују, пре него да се плаше разлика. Чим деца почну да пореде ситуацију у којој је њихова породица са неком другом, могли би да почну да испољавају своју забринутост због чега се они разликују. Децу треба убедити да су разлике добре. Изложеност у некој породици која можда није као њихова, посебно, подстиче толеранцију и прихватање јер виде да, чак и у оквиру сопственог разреда, свака породица јесте специфична![3]

[3] https://www.tolerance.org/classroom-resources/tolerance-lessons/every-family-is-the-same-every-family-is-different

Активност 9: Притисак који осећамо

Циљ:

- препознати тренутке када осећамо притисак у нашим животима

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- табла/флипчарт

Шта радити:

Направите групе од више од петоро деце. Нека по једно дете из сваке групе легне на велики лист папира и нацрта своје контуре.

Реците им да свака група напише или нацрта што више ствари које их брину или облике притисака за које мисле да би деца њихових година могла да имају у свим аспектима њихових живота (позитивне са једне стране контуре, негативне са супротне).

Свака група би требало да о својим бригама говори са остатком разреда.
Разговарајте о следећим питањима:

- Када си осетио/осетила позитиван притисак? Ко/шта је извор тог притиска?
- Када си осетио/осетила негативан притисак? Ко/шта је извор тог притиска?
- Да ли сви чланови твоје групе осећају исти притисак/имају исте бриге као и ти?
- Да ли девојчице и дечаци имају исти притисак/исте бриге?
- Да ли мислиш да само деца твог узраста осећају тај притисак/бриге или се он односи на сву децу?
- Да ли мислиш да одрасли осећају исти или сличан притисак/бриге као и ти?

Записујте на папиру док ученици пролазе кроз креативно размишљање одговарајући на ова питања.

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Притисак – било да је позитиван или негативан – је нешто са чиме се вероватно суочава свако дете, посебно у тинејџерском добу. Тај притисак могу да осећају као директан – од другова/вршњака или родитеља, али и као индиректан, када виде да неко други ради нешто.
Рећи НЕ или успротивити се када дође до негативног притиска може бити некад веома тешко или стресно. Деца се често плаше да не изгубе другове или да их после не посматрају као „кул.“

Подсетите децу да има људи којима могу да се обрате. То су појединци у школи као и њихови родитељи/старатељи код куће а део те улоге имају и пријатељи.

Активност 10: Матија исправља своје грешке

Циљ:

- помоћи деци да разумеју да лагање и неискрено понашање не доноси добре резултате и помоћи им да схвате да извињење и бити поштен могу у многоме да помогну

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- прича „Матија исправља своје грешке“

Шта радити:

Прочитајте причу наглас. Подвуците да свака радња носи одређене последице и реперкусије. Нагласите да се осећања могу делити кроз једноставне поступке и уз неколико љубазних речи. Пошто завршите са причом, разговарајте са децом о задатој теми, или им реците да свако од њих напише или нацрта сличну ситуацију која се и њему догодила, и како су се одлучили да поступе правилно или како ће у будућности урадити супротно како би били поштени.

Матија исправља своју грешку

Пре много година, мајка је послала Матију да јој купи ствари које су јој требале да направи породичну вечеру. Списак је био дугачак а износ који је требало да за то плати, прилично висок. Пошто је платио, Матији је преостало неколико мањих новчаница и доста ситнине. Мислио је да мајка неће приметити да недостаје нешто новца, јер је ионако кући донео све са списка, пажљиво послагао у фрижидер и ормане и... задржао остатак новца.

У својој новој школи имао је нове другове. Нове „кул“ другове. Ишли би у биоскоп после школе или негде на пицу. А он није хтео да буде једини који не иде. Карте за биоскоп и пица су били прилично скупи, па му џепарац није био довољан.

Али, од дана када је узео новац, Матија је био несрећан и забринут. Сваки пут када би мајка желела да разговара са њим, он би помислио да је то због тога што јој није вратио сав кусур. Једног дана сретне свог друга Тому. Знали су се одавно и ишли су заједно у школу. У стару школу, ону из неког другог времена... Тома је видео да са Матијом нешто није у реду и да је прилично тужан. Мислио је да му недостају старо друштво и стара школа. После неког времена, Матија му је испричао шта је урадио. Тома је био шокиран али је схватио да је Матија уплашен и веома, веома тужан због тога што се десило. Дуго су разговарали смишљајући шта би било најбоље урадити. „Требало би да будеш искрен. Иди и реци мами шта се десило.“ Искрено, то је и било једино о чему је стално размишљао. Никад није лагао маму и мада му је живот био мало компликован са тим сталним сељењем, она је увек била поштена према њему и пуна разумевања.
Увече када се мајка вратила са посла, дошао је до ње и све јој испричао. Како је задржао кусур и како га је употребио да плати карту за биоскоп и пицу са новим друговима.

У почетку, мама је била прилично узнемирена. Била је тиха и замишљена током вечере. Полако је и у тишини завршила свој оброк и остала да седи за столом. Матија је био заиста уплашен и почео је да плаче. Рекла му је да ју је много разочарао тиме што је то урадио. Хтела је да јој врати сав новац који је потрошио. Затим га је загрлила и рекла му да је такође и срећна што је одлучо да буде искрен и да НЕШТО УРАДИ.

Касније те вечери, док је Матија читао у кревету, мајка је тражила од њега да размисли шта је то што га је уопште натерало да узме новац.
Матија је мало размислио и онда јој је одговорио да је то било због тога што је у новој школи био тужан и зато што је хтео да стекне нове другове. Хтео је мало да се покаже – иако је знао да његов џепарац није био довољан да иде у биоскоп сваке недеље. Знао је да троши превише, али његови нови пријатељи су било толико „кул“ а пошто је видео да задиркују сиромашнију децу у школи (па и он се смејао са њима, иако је био сиромашнији од оних којима су се смејали) није хтео да и њега исмевају... Хтео је само да и он буде популаран и да се забави. Није схватао да његово понашање није добро; чак и кад га не би нико ухватио, у себи би се осећао лоше. И осећао се лоше. Зато што је узео новац, зато што је лагао, зато што се подсмевао другима... Чак је звао и Тому и питао га да ли би му помогао да разноси новине два пута недељно после школе. Хтео је сав новац да врати мами...

Мама се малко насмеши. Матија је знао да ће му сада рећи нешто веома важно. Објаснила му је: „Знаш, не би требало да радимо ствари само да бисмо били популарни или само зато што смо тужни. Знам да нам је живот сада тежак, кад нас је само двоје, и када се стално сећакамо... Али морамо да будемо искрени једно према другом – као и према нашим новим пријатељима. Да кажемо ако нам се не допада како се понашају према другима. Знам да џепарац који добијаш није велики. И знам да ћеш ми вратити сав новац. Мислим да си научио важну лекцију о важности правих ствари, јер чак и када те нико не гледа знаш своје сопствене вредности и вредности других. То се зове етика и интегритет и веома су важни за поштовање правила у друштву.“

На крају је мајка рекла да је човек свакодневно преплављен похлепом, новцем, лажном популарношћу и неправедним понашањем, али мудри и јаки људи знају да непоштење, варање и крађа, на дуже стазе увек чине људе горим.

Пошто сте им прочитали причу, поразговарајте о следећем:

- Како бисте описали понашање и осећања Матије?
- Зашто је Матија украо новац?
- Шта бисте ви урадили на његовом месту?
- Да ли мислите да је његова мама поступила исправно према њему? Да ли мислите да је на прави начин решила ситуацију?
- Да сте на Томином месту, који би био ваш савет?
- Шта је Матија научио?
- Да ли сте се икада ви нашли у сличној ситуацији? (нова школа/немате другове/недостатак новца/исл.)
- Како сте се осећали? Да ли сте имали са киме да причате? Да ли вам је ико помогао?

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Деца о поштењу и лагању прво уче од своји родитеља и других значајних одраслих особа у њиховом животу. Ипак, утицај вршњака је велики када деца пођу у школу.
Када су у питању тинејџери, веома је важно дати им довољно слободе и одговорности, али исто тако и научити их да предвиде резултате свог понашања.

Део 4: Ја и моја заједница

Живот и рад у заједници, друштвена одговорност, осећај припадности друштву

На крају овог дела ученици ће:

- развити свест о различитим професијама и разумети концепт рада;
- разумети значај доприноса друштву;
- бити оријентисани ка циљу и размишљати о будућности;
- знати која су права деце;
- развити свест о одговорности према другим људима и њиховим правима

Узраст 6-10 година (1-4 разред)

Активност 1: Замислите свет без…

Циљ:

- поштовати улоге и одговорност коју имају други људи који раде у нашој заједници

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- стари часописи, новине, исл.;
- маказе;
- лепак.

Шта радити:

Пустити ученике да креативно размишљају о свима који нешто раде у њиховој заједници. Помозите им питањима:

- Чиме твоја мама/тата/сусед идр. зарађују за живот?
- Уколико немају посао за који су плаћени, да ли постоје неки „послови“ које обављају у кући?
- Да ли знате како се зову људи који на тај начин раде да би могли да живе?

Ако имају проблема са одговорима на ова питања, нека се сете свих људи који раде разне послове а које виде на путу до школе. Постарајте се да мисле на људе који се баве пословима који нису плаћени. Можда ћете морати да их усмеравате и да их саветујете да много људи обавља веома важне и вредне послове који нису плаћени.

Када сте прошли кроз основне појмове и сва занимања која су могла да им падну на памет, дајте им задатак да пронађу та занимања у старим часописима и новинама које сте донели. Ту ће можда наићи на неке послове које нису поменули. Следећи задатак ће бити да исеку слике тих различитих занимања. Затим ће свако дете у руци да држи слику занимања, навести како се оно зове и шта особа на слици ради. (Ово је наставник. Он учи децу у школи. Ово је возач аутобуса. Он вози аутобус.) Нека деца закаче сваку слику на таблу. Када су покачили све слике поставите им следећа питања:

- Да ли можете овде да пронађете особу која не добија новац за оно што ради?
- Које је од ових занимања, по вашем мишљењу, најважније? Зашто је оно теби важно? Зашто је оно важно за заједницу?
- Када погледате ове слике, да ли се ту налази занимање којим би ти желео/желела да се бавиш?
- Шта би желео/желела да радиш када одрастеш? Шта ти се највише допада у вези са тим знимањем?

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Вероватно да ћете морати да научите децу или да их натерате да се подсете назива неких уобичајених занимања. Колико ћете дубоко ићи у називе занимања зависиће од узраста деце и њиховог претходног искуства. У групама са млађом децом, углавном би требало да се држите оних који помажу заједници (ватрогасци, полицајци). Постепено, како прелазите та основна занимања, можете доћи до популарних локалних послова.

Активност 2: Дан у животу… разговор са неким чланом заједнице/неким ко својим послом помаже заједници

Циљ:

- разумети значај улога у заједници и одговорности које носе различите професије

Трајање:

- 45 минута

Материјал/људи:

- добровољци из заједнице који ће говорити о својој улози у друштву

Шта радити:

Корак 1:

Питајте децу да ли знају некога из њихове заједнице ко има неки занимљив посао – градоначелник, неко из полиције, цркве или родитељ/старатељ ко обавља неки занимљив посао у оквиру заједнице.

Разговарајте о томе шта мисле да је важно за заједницу. Заједно се договорите кога бисте позвали да прича о свом послу. Када сте се одлучили, задатак за децу ће бити да припреме списак питања које би хтели да поставе тим људима. Запишите питања или користите слике као замену за питања, уколико радите са млађом децом.

Корак 2:

Позовите једног или двоје људи који помажу у оквиру заједнице да дођу у школу и са разредом разговарају о својој улози у друштву. Видео-материјал или фотографије које могу да помогну деци да разумеју природу посла ових људи и њихове свакодневне задатке су добродошли!
Потом подстакните децу да напишу кратак извештај о ономе што су научили или да нацртају слику која би описивала поједине аспекте свакодневног живота њиховог госта.

Активност 3: Стварање илустрације сопствених снова

Облик:
- интра-персонални & просторни

Циљ:
- олакшати будући начин размишљања и подстицање постављања циља

Трајање:
- 45 минута

Материјал:
- папир за писање за свакога;
- стари/нови часописи са сликама, велика слова, исл.;
- лепљива трака, лепак, маказе, маркери, остали предмети који могу да се исецају и слике које могу да се каче како би се направио постер на папиру/табли.

Шта радити:

Када деца науче које улоге и различите послове обављају људи у њиховим заједницама (као и ван њих), можете лакше да кренете на део о послу о коме маштају.
Подстакните креативно размишљање следећим питањима:
- Шта је мој посао из снова?
- Шта желим да постигнем у животу?
- Какву улогу би волео/волела да имам у својој породици/заједници?

Подстакните децу да размисле. После пар минута, објасните им да имају задатак да илуструју како замишљају своју будућност и посао тако што ће нацртати или направити слику од исечака из часописа/новина.

За овај задатак ће им можда требати више времена, немојте их пожуривати. Када су све слике спремне, питајте их ко би желео да свима представи свој посао из снова. Нека слободно искажу своје идеје, али немојте заборавити да их при том питате и о њиховој улози у породици/друштву. Нагласите важност тога. У реду је ако буду одговорили на то питање приликом презентовања свог посла – најважније је да разумеју да свако има утицаја на живот неког другог и живот заједнице уопште. Није важно да ли је то домаћица или лекар.

Окачите слике/цртеже на видљива места у учионици.

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Код млађе деце, нема потребе да дубље залазите у ову тему. Ипак, од кључне је важности да им усадите идеју да је важно да имају циљ или сан – да маштају о неком послу, о свом будућем животу али исто тако и да напорно раде како би те снове досегли. Подсетите их да су живот и запослење (плаћено или неплаћено) сваког члана уже заједнице и ширег друштва од изузетног значаја.

Активност 4: Одговорност према нашем друштву

Циљ:

- створити свест о правима детета и њиховим обавезама

Трајање:

- 45 минута

материјал:

- папир за писање;
- оловке или маркери.

Шта радити:

Питајте децу:
Да ли волите да идете у школу? Да ли одржавате своју собу уредном? Иако се одлазак у школу и спремање собе можда могу чинити као свакодневни послови, они чине важан део нашег разумевања права и обавеза. Када уживате у својим слободама и водите рачуна о својим обавезама, показујете како функционишу права и обавезе.

Корак 1:

Заједно разговарајте о следећим питањима:

- Шта је то право?
- Да ли сви свуда имају иста права?
- Да ли знате која су ваша права? (код куће, у школи, у друштву)
- Шта је то обавеза?
- Да ли код куће или у школи имате неке посебне обавезе?

На основу тог разговора, заједно, као цео разред, скицирајте списак права која деца имају. Постарајте се да ту буду права која имају у кући, у школи и у заједници. Неопходно је да тај папир буде написан језиком који деца користе и који разумеју. Није потребно користити неке „крупне“ речи. Како би тај списак био визуализован, реците деци да нацртају права која имају/која би волела да имају. На тај начин ће то лакше запамтити.
Коначну верзију списка окачите на видљиво место у учионици.

Пошто сте разговарали о правима, разговарајте о обавезама које свако дете има (код куће, у школи, у друштву). Уколико је ова тема компликована за мању децу, помозите им примером: Дакле, имате права да идете у школу, је ли тако? Шта бисте то требали да радите да бисте имали успеха у школи? Да ли и неко други треба да уради нешто како бисте ви били успешнији у школи?

Корак 2:

Ниједно право неће бити добро искоришћено уколико ми сами не схватимо озбиљно наше обавезе. То је од кључне важности када говоримо о животу у заједници. Сви заједно морамо да радимо како бисмо имали уредан и безбедан простор за живот.
Разговарајте са децом:

- Да ли постоји нешто што би побољшао/побољшала у својој школи/заједници?
- Шта то можемо да урадимо да наша школа буде лепша/боља/чистија?

Нека у већој групи, креативним размишљањем, дођу до одговора. Алтернатвно, можете поделити разред у мање групе и нека свака размисли о одговорима. После неколико минута, нека свака група представи своје одговоре осталима.
Запишите на папиру на табли све одговоре. Затим нека деца прокоментаришу сваку идеју. Замисао није да се критикује било која идеја него да се чује што више предлога.

Када сте се усагласисли око својих идеја, питајте децу да одаберу једну која им се највише допада и за коју мисле да је најважнија за њихову школу/заједницу (постарајте се да идеје буду реалне и оствариве; ако је могуће спојити више њих у једну, урадите тако).
Реците им да ћете искористити те идеје да направите план за један догађај у оквиру разреда или шире, у оквиру школе, где ће доћи чланови заједнице који ће унапредити рад или изглед школе.

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Објасните им да су наша права у ствари слобода коју имамо и која је заштићена и гарантована законима, а да су одговорности обавезе или ствари које би требало да урадимо – на пример, поштовати правила у школи, помоћи другу или рециклирати отпатке.
Наша права и обавезе на основу тих права су повезани. Свако од нас – деца, родитељи, заједница - мора да испуни и своје обавезе, у противном нећемо моћи да остваримо своја права. Уколико једна карика у овом ланцу не буде радила, читав ланац се распада. Не заборавите да додате да одрасли (заједница и држава) имају и обавезе повезане са правима.

Активност 5: Дневни распоред обавеза

Циљ:

- помоћи ученицима у развоју дневног плана активности

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- папир за писање;
- оловке или маркери.

Шта радити:

Када одлучите шта је потребно побољшати, требало би да поразговарате о ономе што бисте волели да видите као резултат тог побољшања као и које радње би требало урадити како би се

унапредила ваша школа или заједница. Усмеравајте децу ка једноставним и изводивим идејама. Када сте се договорили око резултата, треба да напишете план активности.
Како бисте добили што више идеја о томе како доћи до резултата, поделите разред у групе са задатком да свака скицира кратки план рада. Требало би да обрате пажњу на следеће ствари:

1. Шта то треба унапредити? Шта желе тиме да постигну?
2. Које кораке би требало направити како би се дошло до планираног резултата?
3. Ко ће нам у томе помоћи?
4. Шта нам је потребно (алат, исл.)?
5. Шта би могло да пође по злу?

Пример: деца виде да у оближњем шумарку има пуно ђубрета. Одлучују да очисте тај део. Њихови одговори би могли да буду следећи:

1. Хоћемо да очистимо шумарак поред школе. Сакупићемо сво ђубре.
2. Тражити дозволу од директора; пронаћи наставнике који би нам помогли; тражити дозволу од родитеља.
3. Директор, наставници, ученици и њихови родитељи.
4. Рукавице, кесе за ђубре.
5. Лоше време; нећемо добити дозволу од директора или од родитеља.

Реците да свака група прочита свој план рада. Иако постоји заједничко разумевање за проблем који желе да реше, могу постројати разлике у вези са корацима које треба предузети, или у вези са обликом помоћи који се очекује, или у вези са материјалом који је потребан. Разговарајте о свим тим разликама и ако се деца сложе додајте или прецртајте одређене кораке, људе или материјале.

Затим напишите комплетан план и помозите деци да почну да га спроводе!

Узраст 11-14 година (5-8 разред)

Активност 6: Корак у животу

Облик:

- Телесни покрет

Циљ:

разумети да неки људи имају препреке при реализовању својих права

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- велики простор;
- једна картица са улогом за сваког ученика;
- списак изјава.

Шта радити:

Дајте сваком ученику картицу са одређеном улогом. Реците им да не показују те картице другима. Треба да замисле да су они дете које је приказано на картици. Нека мало размисле

какав живот води такво дете – где живи, да ли иде у школу, шта ради после школе, како му изгледа дом, како му изгледа јутарња/вечерња рутина, шта воли да ради, исл. Проверите да ли свако дете игра додељену му улогу.

Поређајте децу у колону у неком већем отвореном простору тако да имају доста места око и испред себе. Гласно ћете рећи број изјаве. Реците им да би требало да размишљају о тим изјавама као да су дете са картице које су добили. Уколико се слажу са изјавом (уколико је та изјава тачна за дете са картице) треба да направе корак напред. Уколико се не слажу, нека се не померају. Немојте читати изјаве пребрзо – нека деца имају времена да размисле о томе шта се око њих догађа и шта осећају. Подсетите их да ово није никаква трка.

изјаве:

- Сваки дан идем у школу.
- Понекад легнем увече на спавање без вечере.
- Никад нисам на себи осетио дискриминацију.
- Желим да идем на факултет.
- Могу да носим било коју одећу коју пожелим.
- Имам доста времена да се дружим и играм са другарима.
- Имам лепу, удобну и топлу кућу.
- Имам довољно да једем и пијем.
- Слободно могу да одаберем посао који будем хтео/хтела, кад одрастем.
- У школи говорим сопственим језиком.
- Разумем језик који се највише говори у мојој земљи.
- Не плашим се да се шетам сам/сама када је напољу мрак.
- Имам приступ интернету.
- Када сам болестан идем код доктора.
- Могу да волим било кога кога изаберем.
- Када порастем моћи ћу да бирам да се венчам са било ким.
- Живим у чистој животној средини.
- исл.

Када сте завршили са читањем изјава, реците ученицима да застану и погледају око себе. Колико су далеко остала деца? Можете ли да погодите зашто нису сви у истој линији ако су сви стартовали заједно? (Са другом децом можете разговарати такође да заправо сви почињу своје животе једнаки.)

Затим им поставите следећа питања:

- Ко је најдаље дошао? Зашто? Како сте се осећали када сте видели да сте на крају „први“?
- Да ли је било тешко вашем лику одлучити да ли ће да закорачи или не?
- Ккао сте се осећали када сте могли да закорачите? Зашто?
- Како сте се осећали када нисте могли да закорачите? Зашто?
- Да ли сте обраћали пажњу на понашање других око себе?
- Како сте се осећали када сте видели да сви други праве корак? Зашто?
- Зашто мислите да су се неки брже кретали од других?
- Да ли је тако исто и у вашој заједници? Да ли мислите да неко може имати потешкоћа у остваривању својих права у друштву?
- Да ли мислите да можете нешто да урадите у вези са тим разликама? Уколико ви то не можете, ко може?

Ликови:

1. Ти си дечак (имаш 13 година), из малог села у Италији. Живиш на имању са својим родитељима. Заиста волиш да радиш на фарми. Времена су тешка и твоји родитељи су прилично забринути. Недавно је твој отац говорио да ће емигрирати на Нови Зеланд како би оданде кући слао новац.
2. Ти си дечак (имаш 11 година), живиш у нехигијенском ромском насељу у Словачкој. Идеш у школу са децом са посебним потребама. Вероватно да никада нећеш завршити средњу школу. Многи од твојих вршњака већ пуше и пију алкохол.
3. Ти си девојчица (имаш 12 година) из Пакистана. Волиш своју школу и машташ да једног дана упишеш факултет. Отац те издржава, иако је опасно да девојчице тамо иду у школу. Мама је тек почела да учи да чита.
4. Ти си девојчица (имаш 14 година) из Холандије и живиш са родитељима и два брата у малој али удобној кући у Амстердаму. Идеш у локалну основну школу. Следеће године ћеш кренути у међународну школу у Амстердаму. Хтела би да постанеш авокат или доктор.
5. Ти си девојчица (имаш 15 година) из Даке, у Бангладешу. Живиш са мајком и две млађе сестре. Радиш у локалној текстилној фабрици како би издржавала породицу. Отац ради на удаљеној фарми и оданде шаље новац. Виђаш га само једном годишње.
6. Ти си девојчица (имаш 12 година) из Мадрида, у Шпанији. Као беба, имала си дечју парализу и сада си у колицима. Волиш да идеш у школу, али често ти је сувише тешко да будеш на часу. Мама и тата ти доста помажу код куће. Желиш да постанеш инжињер.
7. Ти си девојчица (имаш 13 година) живиш у Сао Паолу, у Бразилу. Чистиш ђубре по улицама, односиш гао на рециклажу и тако зарађујеш за живот. Знаш пуно деце која се баве истим послом. Умеш да читаш и рачунаш. Са породицом живиш у некој страћари.
8. Ти си девојчица (имаш 11 година) живиш у Бронксу, у Њујорку, у САД. Живиш са баком и деком. Отац служи затворску казну а мама ти је наркоманка.
9. Ти си девојчица (имаш 12 година) живиш у Енглеској. Твоји родитељи су добили тебе и сестру веома рано. Мама никад није завршила средњу школу. И она и тата раде лоше плаћене послове. Крај у коме живиш није баш безбедан. Недавно си освојила награду на државном такмичењу из историје.
10. Ти си дечак (имаш 10 година) живиш у Најробију, у Кенији. Са својом породицом живиш у великој и лепој кући. Отац ради државни посао у влади. Следеће године ићи ћеш у интернат у Швајцарској.
11. Ти си дечак (имаш 14 година) живиш у избегличком кампу у Турској. Побегао си из Сирије. Ово је твоја друга година у кампу. Идеш у школу коју је основала једна велика НВО. Недостају ти бака и дека који су умрли пре 4 године. Желео би да постанеш учтељ.
12. Ти си девојчица (имаш 14 година). Са родитељима и сестром живиш у Стокхолму, у Шведској. Ти си аутистична. Највише те занима одрживи развој. Волиш школу и добра си у већини предмета. Неки кажу да си ретардирана и да ћете родитељи одвести у болницу за ментално оболеле.
13. – х : деца могу да буду то што јесу.

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Молимо да обратите пажњу и пажљиво одређујете деци улоге. Проверите да ли ће деца реаговати на неке од њих. У том случају, молимо да сами измислите сопствене профиле како бисте заменили оне који би могли бити осетљиви.
Пре почетка ове активности, разговарајте о томе шта они знају о ситуацији у којој се налазе деца у разним деловима света. Покажите им фотографије земаља и мапу света уколико је то потребно.
Не заборавите да објасните шта су то потребе а шта су жеље. (Потребе су оно што је апсолутно неопходно да деца имају како би могла да имају срећан и здрав живот. Жеље су оно што би било лепо да имају али није неопходно за прави живот.)

Активност 7: Да ли сви сањамо у боји?

Циљ:

- истражити перцепције ученика о свету и сопственој заједници

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- табела са чињеницама: Одабрани циљеви одрживог развоја (SDG);
- комплет тачних и нетачних изјава за сваку групу;
- додатне информације (слике).

Шта радити:

Корак 1:

Можете припремити кратак увод о стању у коме се налазе деца у разним деловима света, коришћењем табеле чињеница са одабраним SDG.
Поделите разред у мање групе и организујте квиз – свакој групи поделите комплет тачних и нетачних изјава, тако да одвоје тачне од нетачних. После тога, нека свака група исприча нешто о томе како су категоризовали те изјаве и зашто на тај начин.

Заједно разговарајте о следећим питањима:

- Да ли вас је нека од чињеница изненадила? Зашто или зашто није?
- Зашто је толико младих спречено да води потпун и срећан живот?
- Да ли постоји ишта што би млади могли да ураде како би њихове владе заштитиле њихова права?
- Да ли постоји нешто што би ти желео/желела да кажеш у име осталих младих људи?

Кратка додатна информација за наставнике

A. Свако четврто дете у свету пати од престанка раста. У развијеним земљама тај проценат је можда и свако треће.

B. У земљама у развоју, 66 милиона деце која похађа основну школу је гладно, од чега 23 милиона само у Африци.
C. Сваког дана умре 17.000 мале деце, али више од пет милиона њих умре сваке године пре него што напуни пет година.
D. Ван школа остане 57 милиона деце школског узраста. Процењује се да 50% те деце живи у областима које су захваћене ратним сукобима.
E. Широм света, 617 милиона младих нема основна знања о писмености и рачунању.
F. Жене и девојчице су одговорне за доношење воде у 80% домаћинстава која немају водовод.

Да ли су следеће чињенице тачне?

	тачно	**нетачно**
Свако десето дете у свету пати од престанка раста.		
У земљама у развоју, 10 милиона школске деце похађа наставу гладно.		
Сваке године више од пет милиона деце умре пре него што напуни пет година.		
У школу не иде 57 милиона деце школског узраста.		
Широм света, 100 милиона младих нема основну писменост и вештине рачунања.		
Жене и девојчице имају обавезу доношења воде у 80% домаћинстава која немају водовод.		

Корак 2:

Поделите децу у мање групе од по 3–4. Нека погледају следеће слике. Њихов задатак је да разговарају о следећим питањима:

- Одакле су ова деца?
- Да ли су она део неке заједнице?
- Да ли их познајете? Да ли су то ваши другови?
- Да ли она живе у вашој земљи? Да ли сте их срели?
- Одакле добијате информације о њима?
- Како изгледа њихов свакодневни живот?
- Да ли су срећни?
- Да ли иду у школу? Како им изгледа један школски дан?
- О чему маштају?
- Шта мислите како изгледа њихова будућност? Да ли је слична вашој? Да ли постоје неке разлике?

слика 1:

на слици: ромска деца из Босне и Херцеговине

слика 2:

на слици: деца-избеглице у избегличком кампу

слика 3:

на слици: деца у инклузивној школи

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Пажљиво слушајте и обратите пажњу на могуће стереотипне одговоре. Говорите како људи из различитог окружења, различитог порекла или способности могу имати снове који су слични нашим. Сви они граде наше друштво и имају иста права и обавезе као и ми.
Нагласите колико различита ситуација деце широм света може бити и колико је важно да се ми, као друштво, фокусирамо на добробит људи око нас. Разговарајте о нашој друштвеној одговорности, о нашој одговорности према животној средини.

Активност осам: Стереотипи око нас

Циљ:

истражити како су различите групе људи представљене у новинама и часописима; како то утиче на наше стереотипе о њима.

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- часописи, новине;
- план деловања: стереотипи око нас (број примерака зависи од броја група и броја различитих часописа и новина са којима ћете радити)

Шта радити:

Поделите разред на групе од по 3–4. Дајте свакој групи мању гомилу часописа и новина. Реците да прегледају тај материјал, да погледају фотографије, наслове, чланке.

- Пребројите мушкарце и жене на фотографијама и идентификујте шта они раде.
- Уколико се ради о чланцима о националној или етничкој мањини, избеглицама, људима са посебним потребама исл. да ли су они позитивни или негативни? О чему су ти чланци?
- Колико има чланака о различитим темама – политика/наука/мода/естрада? Да ли број тих чланака зависи од врсте новина/часописа?
- Да ли има неких чланака о традицији у вашој земљи или неким другим земљама? Да ли су ти чланци позитивни или негативни?
- Да ли има неких чланака о религији? Да ли су они позитини или негативни?

Групе могу да користе табеле са планом активности како би прикупиле информације. Дајте групама по 15 минута како би написали оно што су сазнали.

Затим са њима разговарајте о следећим питањима:

- Да ли су сви чланови друштва представљени у тим новинама/часописима?
- Ко је најзаступљенији?
- Када погледате фотографије, ко су мушкарци који су на њима? Шта они раде?
- Када погледате фотографије, ко су жене које су на њима? Шта оне раде?
- Да ли свака новина има исти приступ?
- Да ли мислите да фотографије и чланци одражавају реалност у вашој земљи/стварности уопште?

Лист за ову активност: Стереотипи око нас

Нзив новине/часописа:

Фотографије:	Број	Шта они раде?	Да ли то одражава стварност?
мушкараца			
жена			
мањина			
Чланци о:	Број	Да ли су ти чланци позитивни или негативни?	Да ли се слажеш са ставовима из тих чланака?
политици			
науци			
религији			
ситуацији у свету			

НАПОМЕНЕ ЗА НАСТАВНИКЕ:

Генерално, стереотипи нам могу помоћи – они могу да послуже као основа, то је нешто што знамо и од чега можемо да кренемо.
Ипак, важно је не заборавити да размишљамо критички. Уколико почнемо да се ослањамо на негативне стеротипе, из тога вероватно ништа добро неће изаћи јер већ очекујемо негативан резултат. Ситуација може бити чак и гора уколико се промене наши негативни стереотипи и предрасуде о одређеним ситиацијама или људима.

Активност 9: Поштовање права – Право да се чује твој глас!

Облик:

- интер-персонални

Циљ:

- разумети да сва деца (и сви одрасли) имају право на свој глас и да сви имају обавезу да им дозволе да и они кажу шта мисле

Трајање:

- 45 минута

Материјал:

- папир за писање

Шта радити:

Корак 1:

Седите у круг са ученицима и објасните им да ћете од њих тражити да испричају шта су радили преко викенда. Уместо да то говоре један по један, реците им да ће сви говорити истовремено. Само једно дете ће да слуша. Његов задатак ће бити да проба да испирича шта је свако од осталих рекао и да напише што више података о томе на папир а да при том не поставља додатна питања или да тражи да неко нешто понови.

После неколико минута прекините ову активност. Поставите им следећа питања:

- Зашто онај који је слушао није могао да чује оно што се говорило?
- Како би слушање могло да му се олакша?

Корак 2:

Поделите ученике у 3 групе и поделите им картице различитих боја:

- ученици са зеленим картицама: чланови студентског парламента + 2 друга ученика
- ученици са црвеним картицама
- ученици са белим картицама

Проверите да само чланови студенстског парламента знају теме о којима ће разговарати и покажите им следећи опис:

Постоји идеја да се направи ново вишенаменско игралиште за све ученике, близу школе. Имали су састанак са директором који је одобрио ту идеју и рекао да школа има довољно фондова да финансира овај пројекат. Они су чланови студентског парламента, па им је директор предложио да поразговарају са осталим ученицима о овој теми и да му потом изнесу идеје које прихватају сви ученици.

Током ове расправе чланови студентског парламента не смеју да помену прави разлог овог састанка, игралиште или довољно фондова, али морају да коначни предлог у писаном облику изнесу пред директора.

Сакупите све ученике на састанак како бисте разговарали о предлогу и креативно размишљали о идејама. Присутне ће бити 3 велике групе:

- ученици који воле да причају (зелене картице, чланови студентског парламента који знају детаље, могу да дискутују и постављају питања + 2 друга ученика који не знају детаље али могу да поставе колико год хоће питања);
- ученици који се стиде да проговоре (црвене картице);
- ученици који нису у стању да у потпуности разумеју језик (беле картице; они треба да прекрију уши комадом одеће или нечим што их потпуно изолује од звука; они могу да поставе питања уколико су у стању).

Пустите их да дискутују 10-так минута. Затим завршите састанак и питајте ученике који су чланови студентског парламента каква је коначна идеја о игралишту. То ће бити први пут да и остали чују о чему је био састанак.

Разговрајте са целом групом:
Да ли вам се допада коначна идеја о игралишту? Да ли ће на њему бити све што бисте тамо волели да видите?

- Да ли мислите да је процес доношења одлуке био поштен и коректан?
- Да ли су све групе имале исту прилику да кажу своје мишљење?
- Шта бисте ви урадили другачије и зашто?
- Како сте се осећали током дискусије?
- Да ли можете да замислите ситуацију у свом животу када немају сви људи баш јасну слику или када нису у стању да кажу своје ишљење чак и када расправа или њене последице могу бити значајне за њихове животе?

Закључите да је важно да свако може да говори и да свако има право да се чује и његово мишљење, те да буде укључен у заједницу.

Део 5: Ја и новац

Трошење, штедња, давање, финансијска писменост

Циљ Дела 5. Ја и новац: трошење, штедња, давање, финансијска писменост

Финансијско образовање
• разумети вредност поседовања и ресурса и њихово одговорно коришћење;
• коришћење вештина рачунања на практичан начин, са новцем;
• увидети значај дељења средстава са другима;
• разумети зашто људи раде да би зарадили новац;
• разумети значај штедње и развој навике штедње;
• постати свестан и одговоран према могућностима трошења;
• препознати различите финансијске институције у заједници и њихове услуге;
• разумети појам потреба и појам жеља.

Циљеви: развијање финансијских вештина

У овом поглављу доносимо активности које су повезане са учениковим схватањем трошења новца, штедње и дељења. У наставку можете видети описе различитих активности које су повезане са овим темама, подељене у две старосне групе:

- активности за узраст од 6-10 година;
- активности за узраст од 10-14 година.

Неке од активности обухватају и родитеље.

Активности за узраст од 6-10 година

Активност 1: Упознавање са потребама и жељама

Вештине и знања која би требало развити: лингвистичка

Циљ: приближити ученицима појмове „потреба“ и „жеља“

Трајање: 15 минута

Материјал: флипчарт, маркери, самолепиви блокчићи за поруке

Шта радити:

Реците ученицима да размисле шта је то што им треба да би порасли. Напишите или нацртајте њихове одговоре прво на самолепивим папирићима. Реците им да распореде те папириће у два различита ступца: Мени је потребно, Ја желим. Питајте их да објасне своје дговоре.

Мени је потребно	Ја желим

Активност 2: Шта нам је потребно да бисмо одрастали безбедно и лепо?

Вештине и знања које би требало развити: креативност

Циљ: разумети да сви имамо исте основне потребе

Трајање: 30 минута

Материјал: кесе са прехрамбеним предметима, неколико луткица, затварач (или флаша воде), кућица-играчка, лопта, фото-албум, фотографија породице. Овим предметима може се додати и, на пример, књига/лењир/оловка који би представљали образовање или стетоскоп-играчка који би представљао здравствену заштиту.

Шта радити:

Поставити ученике у круг. Нека кеса са прехрамбеним производима крене од једног до другог, у круг. Тражите од ученика да осете њену тежину, да напипају један предмет не отварајући кесу, да опишу како им се чини и да погоде шта је то. Затим извадите предмет из кесе и разговарајте.
Поставите им следећа питања:

- Којих сте се важних ствари сетили када сте опипали предмет?
- Да ли је то важна потреба за све ученике? Зашто или зашто не?

Активност 3: недостатак ресурса

Вештине и знања које би требало развити: телесно-кинетичке

Циљ: омогућити ученицима да разумеју концепт недостајања

Трајање: 30 минута

Материјал: торба са предметима као што су оловке, гумице, књиге, ситне играчке, бојице идр. тако да торба буде пуна.

Шта радити:

Поделите разред у групе од по 4-5. Доделите свакој групи број од 1 до 5. Када изговорите неки број, ученици из те групе имају 30 секунди да из торбе изваде што је више могуће ствари. Ипак, постоје нека правила!

- предмете треба вадити један по један;
- торба се не сме извртати;
- искључиво једна рука може бити у једном тренутку у торби.

Свака група може да задржи то што је узела све до краја ове активности. Како активност одмиче, број предмета у торби је све мањи. Док последња група стигне на ред може се десити да у торби остане веома мало ствари.

Брзо погледајте шта је свака група извукла из торбе. Питајте прву и последњу групу да ли су задовољни или су разочарани. Реците групама да сви врате све назад у торбу.

Овог пута ће последња група прва да бира предмете а прва група ће бити последња. Требало би да се сада догоде обрнуте ствари у односу на претходни пут. Сада је важно да поново разговарате са ученицима. Поставите им следећа питања:

- Како сте се осећали када сте морали да узимате ствари из торбе на почетку ове игре?
- Како сте се осећали када сте били последњи?
- Да ли милсите да је ова игра била поштена? Зашто, или зашто не?
- Да ли можете да предложите неки поштенији начин расподеле предмета?

Реците ученицима да, као са торбом, постоји само известан број ресурса у свету за све нас који их користимо и делимо. Када се они потроше, нестаће. Објасните им да људи често не мисле на друге када користе или узимају нешто. Често мислимо само на себе и на оно што ми хоћемо. Када смо узимали предмете нисмо мислили да много ствари оставимо другим групама. Лепше је и поштеније мислити на друге и делити ствари што је више једнако. На тај начин свако може да има користи од ограниченог броја предмета.

Активност 4: Моје омиљене ствари

Вештине и знања које би требало развити: интра-персоналне и просторне

Циљ: представити ученицима појам вредности поседовања и штедње

Трајање:15 минута

Шта радити:

Тражите од ученика да затворе очи и да у тишини на моменат помисле на неки предмет који им је драг. Када отворе очи, питајте неколико њих следећа питања:

- Која је твоја омиљена ствар?
- Зашто је то твоја омиљена ствар?
- Ко ти је то дао или где си то пронашао/пронашла?
- По чему је та ствар толико посебна?
- Да ли би ту ствар поделио/поделила са члановима твоје породице или са друговима? Зашто?
- Да ли постоји још неко у разреду који има исту омиљену ствар? Ученици могу да подигну руке.

- Уколико изгубиш ту ствар, како би се осећао/осећала?
- Да ли би могао/могла да живиш без тога?

Објасните ученицима да често наши омиљени предмети имају неку сентименталну вредност или да су то ствари које се не могу тако лако купити. Што је предмет ређи или необичнији, то је његова вредност већа. Сви ми имамо предмете који су нам драги и за које нам је важно да их чувамо.

Активност 5: Промешај и спој

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: учврстити код ученика разумевање појмова „поседовања“ и „штедње“

Трајање: 30 минута

Материјал: лист за ову активност копиран за сваког ученика.

Шта радити:

Дати сваком ученику копију листа за ову активност, како би ге попунио. Затим, нека ученици представе своје радове и гласно објасне одговоре. Питајте их зашто су везали неки специфични предмет за специфично место.

Лист за ову активност

Здраво децо! Да ли можете предмет да ставите на место где је он најбезбеднији за чување? Зашто мислите да је то место најбезбедније за тај предмет? Упарите предмет са његовм сигурним местом тако што ћете између повући линију. Први је обезбеђен. Обојите слике кад завршите!

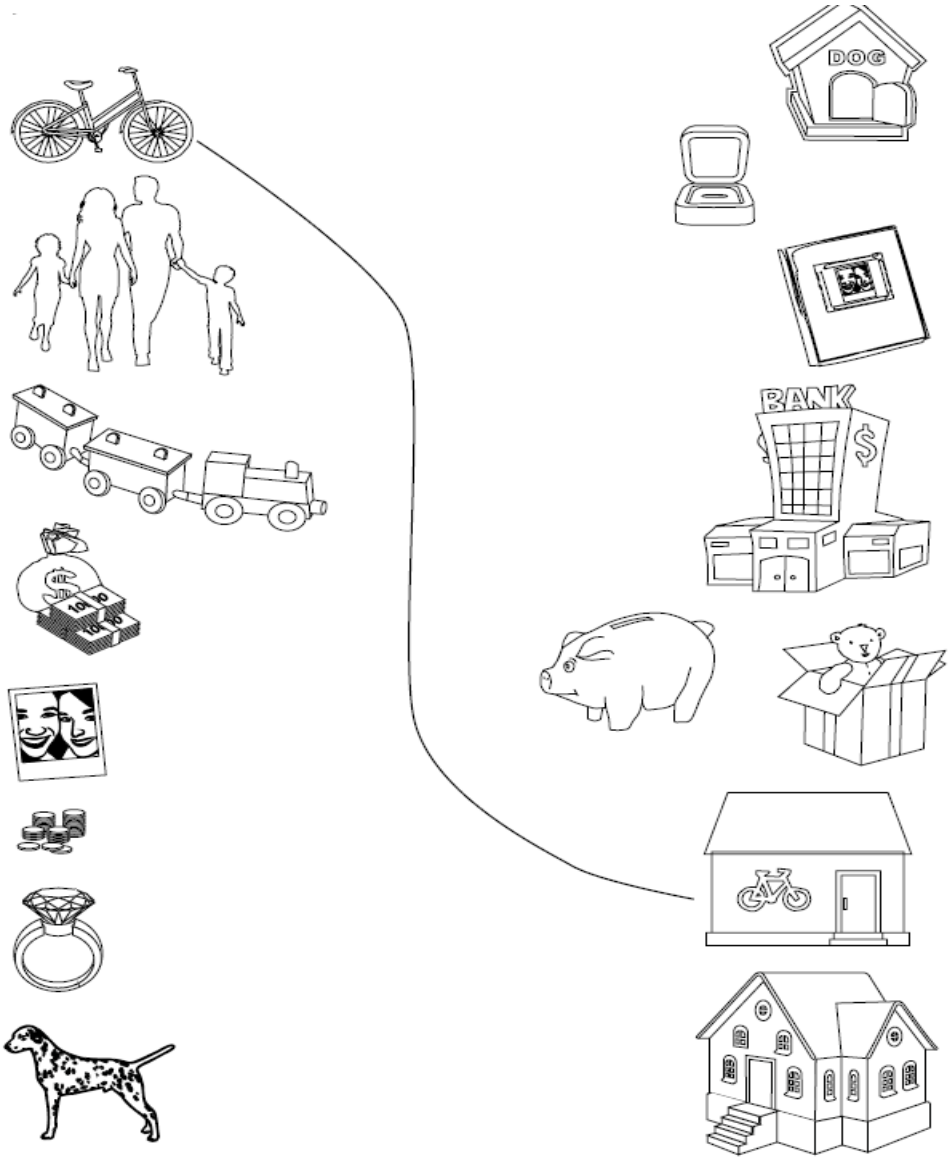

Активност 6: прављење сефа

Вештине и знања које би требало развити: просторна

Циљ: поштовање поседовања и штедње

Трајање: 30 минута

Материјал: мала картонска кутија/кутија од ципела за свако дете. Свако дете може да донесе једну пре овог часа; маказе, папир у боји, лепак, бојице, светлуцаве траке, налепнице, боје.

Шта радити:

Реците ученицима да ће сада направити посебно место у којем ће чувати предмете који су им важни. Проверите да ли је свако дете добило кутију. Ученици могу да украсе кутију бојицама, папиром у боји, бојама или како год је креативно то могуће. Реците ученицима да чувају ту кутију на сигурном месту у кући. Унутра могу да ставе било који предмет који сматрају вредним како би га сачували у том сефу.

Активност 7: Који је ово новчић?

Вештине и знања које би требало развити: просторна

Циљ: омогућити ученицима да препознају новчиће.

Трајање: 15 минута

Материјал: картице са различитим новчићима.

Шта радити:

Реците ученицима да ћете данас научити нешто о новцу и новчићима. Држите картицу са новчићем у руци и покажите је свима. Питајте их да ли препознају који је то новчић. Крените да показујете новчиће на картицама почев од оног најмање вредности. Поновите ову вежбу а затим промените редослед показивања новчића.

Поставите ученицима следећа питања:

- Који вам се највише свиђа, од 1 или од 10? Зашто?
- За шта користимо новац?
- Шта бисте волели да купите ако бисте имали нешто новца?

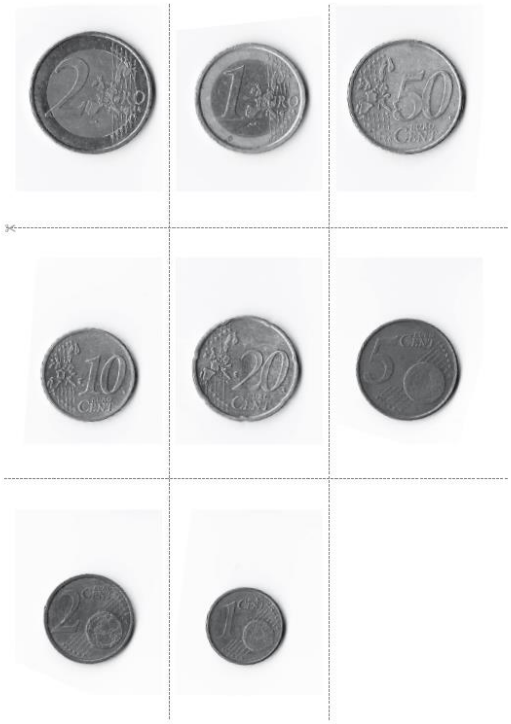

У овом комплету се налази мала збирка картица са новчићима валуте евро, које можете да фотокопирате и повећате за свој час. Остали новчиће мжете пронаћи на интернету.

Активност 8: Колико ми је потребно? 1.

Вештине и знања које би требало развити: логичка

Циљ: представити ученицима основне рачунске радње са новцем

Трајање: 30 минута

Материјал: картице са новчићима.

Шта радити:

Ставити велике картице са новчићима на таблу или негде где ученици могу да их виде. За час, припремите табелу на којој је приказано колико вреди који новчић. Користите новчиће место бројева уколико је то могуће. На пример:

10 пара = 1 пара + 1 пара + 1пара +…
10 пара = 5 пара+ 5 пара
5 пара = 2 пара + 2 пара + 1 пара… и тако даље

Разговарајте о различитој вредности новчића. Поставите ученицима следећа питања:

- Којим новчићем можете највише да купите?
- Којим новчићем можете да купите најмање?

Покажите им неколико различитих комбинација новчића на табли и извршите рачунање. Обавите само основне рачунске радње тако да разред може да вас разуме. У неким каснијим фазама можете полако уводити и компликованија израчунавања.
Ове практичне вежбе можете спроводити сваког дана или свеке недеље са различитим и сваки пут све компликованијим израчунавањима.

Активност 9: Колико ми је потребно? 2.

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: представити ученицима појам цене.

Трајање: 30 минута

Материјал: фотокопија листа за ову активност за сваког ученика

Шта радити:

Фотокопирајте лист за ову активност за сваког ученика и поделите им.
Надгледајте како ученици раде ову вежбу. Када су завршили, заједно прођите кроз њихове одговоре. Поставите им следећа питања:

- За који предмет је потребно најмање новца?
- За који предмет је потребно највише новца?

Подсетите их да сваки предмет у продавници има своју цену и да треба да провере да ли имају довољно новца да купе оно што желе.

Овде бисмо Вас саветовали да им дате пример пре него што деца крену сама да раде вежбу. Ако ваша група још увек није добро упозната са бројевима, можда бисте могли за почетак да користите ниже вредности како бисте ниво вежбе прилагодили својој групи.

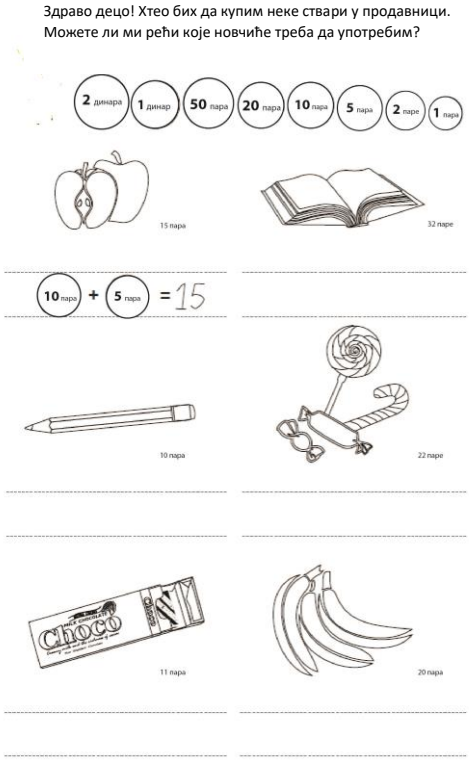

Активност 10: Колико новца имате у касици?

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: помоћи ученицима да праве једноставне новчане обрачуне.

Трајање: 30 минута

Материјал: касица, новчићи.

Шта радити: Покажите разреду касицу пуну новчића. Нека ученици идентификују новчиће и нека их преброје. Можете покушати да одаберете одређену количину новчића како бисте имали округле суме погодне за рачунање. Када стекну мало бољи увид у новчиће, питајте како би могли да имају више новца у касици? Можете да предложите кућне послове, као што је прање аутомобила, чишћење баште, добијање џепарца, добијање новца за рођендане исл.

Играјте се тако да пуните касицу новцем који сте зарадили или који сте добили. Колико има сада новца у касици? Поновите то са другим износима које ћете додадавти.

Активност 11: Вођење белешки о штедњи

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: омогућити ученицима да воде белешке о својој штедњи и вежбање прављења буџета.

Трајање: 30 минута

Материјал: комплет „Картице са новцем“ за сваки пар, фотокопиран и исечен, фотокопија листа за ову активност за свако дете.

Шта радити: Поделите разред у парове. Дајте сваком пару комплет„Картице са новцем“.
Реците им да ће морати да сами израчунају свој буџет. У паровима, извлаче картицу и свако за себе попуњава табелу са буџетом. Сваки пут морају да врате картицу на гомилу. Прошетајте по разреду да видите да ли је некоме потребна помоћ и постављајте питања. Сваки буџет ће бити различит у зависности од тога које картице буду извукли.

Можете и сами направити своје картице за новац како бисте обрачуне учинили компликованијим или лакшим!
Можете укључити и картице које би смањивале штедњу.

Деда ти је дао 50с као кусур од одласка у радњу да му купиш новине	**„Зубић вила“ ти је дала 75с када ти је испао зуб**	**Рођендан ти је! Тетка Марија ти је поклонила 5с**	**Мама ти је дала €1.00 као џепарац зато што си јој помогао да окречи дневну собу**
Нашао си на улици 1с када си се враћао кући из школе	**Испекла си пет колача и продала их по 10с сваки**	**Освојила си награду у школској лутрији и добила 50с**	

Активност 12: Идемо у куповину 1.

Вештине и знања које би требало развити: просторне

Циљ: повећати свест ученика о појму трговини.

Трајање: 30 минута

Материјали: копије ознака у радњи, како је дато у наставку.

Шта радити: Пре овог часа, реците ученицима да одвоје неко време за посматрање различитих натписа у разним радњама, док се шетају са родитељима/старатељима.

Питајте на шта би волели да потроше новац од џепарца или новац који су добили за рођендан. Разговарајте о чињеници да не воли свако да троши новац на исти начин.
Објасните им да исто важи и за одрасле – када иду у куповину, они праве изборе шта ће купити и где. Покажите им неке примере различитих натписа које су могли да виде по продавницама и разговарајте шта ти натписи значе. Покажите им примере дате у наставку. Поставите им следећа питања:

- Шта добијаш у свакој понуди?
- Шта сваки натпис значи?
- Зашто овакве понуде подстичу људе да уђу у продавнице?

Ако имате приступ интернету, можете им показати и неке телевизијске рекламе као подстицај за рзговор. Улогујте се на *www.youtube.com*.

Активности за групу узраста 11-14 година

Активност 1: Поређење потреба и жеља

Вештине и знања које би требало развити: интер-персоналне и интра-персоналне

Циљ: омогућити ученицима да разумеју разлике између жеља и потреба.

Трајање: 30 минута

Материјал: слика кофера на флипчарту, маркери, листови А4, флипчарт.

Шта радити: Реците ученицима да замисле да ћемо сви живети на издвојеној планети у свемиру. Чули смо да је то лепо место али нико од нас пре тога није живео тамо. Наставник има специјалан кофер у који би требало попаковати све ствари које су нам потребне на тој новој планети, како бисмо сви могли да живимо безбедно и добро. У групама од по 2–3, ученици ће износити предлоге шта би требало ставити у кофер. Свака група би требало да предложи најмање шест ствари.

Свака група износи своје предлоге док наставник бележи одговоре, било речима, било цртежом, како би сви могли да их виде.

Наставник каже, „Све су ово дивне ствари али ми се чини да неће моћи све да стану у кофер. Места има само за x ствари.“ (одаберите одговарајући број како би ученици могли да разликују „жеље и потребе“).

Поново их вратите у групе да одлуче који предмети иду у кофер а који не. Дозволите им неко време да саслушају једни друге и да размисле. Када се разред коначно сложио око тога шта треба ставити у кофер, наставник објашњава да све те ствари можемо назвати „потребама“, тј. оно што је свакоме потребно да живи безбедно и добро. Затим разговарајте да ли постоје још неке потребе које нису стале у кофер, а које ствари би могли да назовемо „жељама“ али нам оне заиста нису неопходне за безбедан и добар живот.

За ову активност можете користити следеће картице.

Картице „потреба“ и „жеља“

Ићи у школу	Здрава храна 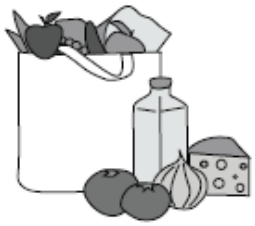	Здравствена нега / доктор / лекови 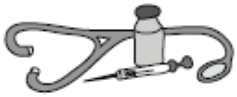
Сигурна кућа за живот	Питка вода	Одећа
Мобилни телефон	Компјутер	Аутомобил
Бицикл	Телевизор	Џепарац

Активност 2: разумети вредност

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: разумети да свако поседовање има своју материјалну вредност.

Трајање: 30 минута

Материјал: сваки ученик мора имати своју перницу, или оловке, пенкала и школски прибор.

Шта радити:

Поставите ученицима следећа питања:

- Који би поклон највише волео/волела да добијеш за следећи рођендан? Зашто?
- Колико он кошта?
- Да ли је то скупо или јефтино?
- Да ли би могао/могла да уштедиш да то себи купиш? Зашто или зашто не?

Затим, тражите од ученика да изваде своју перницу или школски прибор и да их поставе на клупу. Нека претпоставе колика је вредност пернице и онога што се у њој налази, на пример 15 пара за оловку, 30 пара за пенкало, 1.50 динара за маркере, 30 пара за гумицу, 2.00 динара за перницу исл. Колико је све то укупно?
Поставите ученицима следећа питања:

- Да ли сте изненађени? Зашто, или зашто нисте?
- Да ли сте икада размишљали колико нешто од тих предмета кошта?
- Размислите колико кошта све што имате?
- Да ли имате више новца него што сте мислили/да ли сте богатији него што сте мислили?
- Да ли мислите да је важно бринути се о својој имовини? Зашто или зашто не?

Објасните им да сви предмети и све што поседујемо, иако на њима више није окачена цена, има своју вредност и да је важно да о томе водимо рачуна.

Активност 3: Банке и њихове услуге

Циљ: упознати ученике са банкама и посебним услугама које оне пружају.

Трајање: 30 минута

Материјал: флипчарт или табла, картице са логотипима или фотографијама националне банке и локалних филијала разних банака.

Шта радити:

Питајте ученике шта знају о новцу. Поставите им следећа питања:

- Ако је потребно да новац чувате на сигурном месту, где бисте га ставили? Зашто?
- Зашто је важно да новац буде на сигурном?

Објасните ученицима да људи чувају свој новац на разним местима. Неки га чувају код куће, у касицама, неки у пошти, али већина људи чува новац у банкама. Напишите реч „банка“ на табли или флипчарту. Тражите да креативно размишљају и сете се било које речи, симбола,

слике или услуге које су повезане са банком. Било би добро да овде имате неке картице или слике националне банке како би ученици могли да препознају зграду или логотип.

Реците им да је једна од најважнијих услуга коју банка обезбеђује - штедња. То је место где људи могу на безбедан начин да чувају свој новац. Поставите им следећа питања:

- Зашто мислиш да је безбедно да се новац чува у банкци?
- Да ли знаш назив неке банке?
- Да ли знаш некога ко ради у банци?
- Шта мислиш да банкари раде?

Уз креативно размишљање, нацртајте три круга на табли или флипчарту, тако да буду један у другом.
У централном кругу испишите имена највећих комерцијалних банака које су ученици поменули.
У средњем кругу испишите главне услуге које су ученици поменули да их банке пружају; штедња, картице, аутомати за подизање новца исл. Задржите се само на главним стварима и избегавајте да ученике бомбардујете техничким детаљима.
У спољашњем кругу запишите све друго што су ученици поменули. Ова активност има за циљ да ученици постану свесни присуства и улоге банака. С обзиром да се ради о младим ученицима, важно је почети од онога што они знају и не правити им некакав компликован увод. *Google images* има логотипе па чак и слике локалних филијала банака које можете да им одштампате и покажете.

Активност 4: Дизајнирајте сопствени новчић

Вештине и знања које би требало развити: просторне и интер-персоналне

Циљ: учзврсити разумевање ученика о новцу и банкама.

Трајање: 30 минута

Материјал: исеците кружиће од картона за сваког ученика, бојице и/или маркере, танак лим/алуминијумска фолија, лепак, прави новчићи.

Шта радити:

Покажите ученицима новчић ваше валуте и нагласите његове основне карактеристике. На новчићу су углавном приказани:

- личност или споменик који подсећа на земљу у којој је искован;
- вредност;
- година.

Исеците кружиће различите величине од тврдог картона. Напишите вредност новца и залепите лепком. То чини избочену површину на кругу. Сачекајте да се лепак стврдне. Овај корак је кључан да би следећи корак био добро урађен. Исеците алуминијумску фолију на ситне комаде. Проверите да ли ти комади могу да прекрију у потпуности површину новчића када се обмотају око њега. Величина фолије биће условљена величином новчића који сте направили. Обмотајте новчић фолијом. Фолија треба да прекрије и оно што пише на новчићу а што сте залепили претходно лепком, стога чврсто притисните. Требало би да се вредност и ознака новчића појави на фолији као избочина.
Употебите налепнице да бисте украсили новчић неким ликом.

Ови новчићи би могли да буду употребљени као жетони за неке од активности везаних за трошење или штедњу у оквиру овог програма.

Активност 5: Игра продавнице

Вештине и знања које би требало развити: логичке и интер-персоналне

Циљ: представити појам куповине, продаје и цењкања.

Трајање: 30 минута

Шта радити:

Реците сваком детету да донесе нешто што би хтело да прода или замени у игри продавнице. То могу бити неке једноставне ствари: неколико конзерви, кутије, дугмићи, чак и ситније играчке. Направите натписе са ценама за те ствари, тако да цене одредите из дечије перспективе, али да то буду мањи износи од по 5 или 10 центи, као најпопуларнији. Деца могу да донесу и неки новац или можете одабрати да то буде само вежба цењкања/замене. Помозите ученицима да искусе оба задатка: да буду и купци и продавци. Не заборавите да је циљ овде да искусе задовољство куповине/цењкања као и основне размене новца. После вежбе поставите ученицима следећа питања:

- Да ли сте уживали у овој активности? Зашто, или зашто не?
- Коју ствар сте продали/заменили?
- Коју ствар сте купили/добили?
- Да ли сте задовољни разменом?
- Да ли је важно да будете у могућности да сами на прави начин пребројите колико имате новца? Зашто?

Активност 6: Основе прављења буџета

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: представити ученицима навику вођења евиденције о штедњи и колико им је још новца преостало за трошење.

Трајање: 15 минута

Материјал: лист за ову активност.

Шта радити:

Подсетите ученике на оно што су радили у претходној активности. Објасните им да кад некад нешто заиста јако желимо да имамо, морамо дуго штедети да бисмо могли то да купимо. Тражите им да се сете неке потребе коју имају, или нечега што желе да ураде или купе, тако да морају да направе буџет за то. Да ли могу да погоде или процене колико би морали да уштеде? Објасните им да није лоша идеја да воде белешке о уштеди. То ће им рећи колико су већ уштедели а колико им још недостаје.

Покажите ученицима како да нацртају сопствену табелу за планирање буџета или им фотокопирајте табелу коју сте унапред припремили. Објасните им шта значи свака колона. У наставку је дат пример за једноставан буџет. Прођите кроз тај пример са ученицима и

покажите им како да дођу до жељене суме. Дајте им времена да поставе питања и да добију одговоре на њих.

Нека сваки ученик направи штедни нотес или нека цео разред направи једну групну евиденцију. Подстакните их да се одлуче за један предмет или једну активност за коју желе да штеде. Запишите укупан износ новца који је потребно да уштеде да би купили тај предмет или обавили ту активност. Реците им да је то циљ који морају да остваре. То ће их подстаћи да започну процес планирања и прављења буџета. Можете им сада дати табелу за планирање буџета како би себи одредили временски рок и оно што им је потребно да би дошли до циља.

Пример:

радња	износ	сабирање	укупно
почетак			50 пара
чишћење дворишта	1,00 динар	1,00 динар + 50 пара = 1,50 динара	1,50 динара
џепарац	1,50 динара	1,50 динара + 1,50 динара = 3,00 динара	3,00 динара
поклон	75 пара	3,00 динара + 75 пара = 3,75 динара	3,75 динара

Многа деца мисле да је лакше да мање потроше данас ако знају да ће имати новац за трошење касније. Помогло би да постоји „Списак жеља“ везан за финансијске циљеве, који бисте ажурирали сваких 6 месеци, или онолико често колико мислите да је потребно. Коришћењем доње табеле, направите списак за шта бисте волели да потрошите новац, колико би то могло да кошта и за колико времена бисте волели да имате тај новац. Затим процените колико ће вам требати да уштедите сваке недеље као бисте остварили циљ. Када сте побројали неколико својих жеља, направите приоритете онако како су они значајни за вас.

Лични списак финансијских циљева

Име и презиме: ……

приоритет	финансијски циљ	цена	временски оквир	стратегија штедње
пример 1:	Сенди би хтела да иде на пут и посети своје баку и деку	1.400 динара	у року од 12 месеци	почети са штедњом свих прихода које има и потражити додатне приходе од неког хонорарног посла

Активност 7: Идемо у куповину 2.

Вештине и знања које би требало развити: логичке и интер-персоналне

Циљ: разумети да потрошачи могу да бирају како ће трошитри свој новац.

Трајање: 45 минута

Материјал: копија листа за ову активност, свакоме по једна, два листа папира у боји за сваки тим, копија табеле за ову активност, по 2 за сваког ученика.
Шта радити:

Објаснити ученицима да ће се претварати да свако има по 1 динар да потроши у једној од пет разлчитих прехрамбених продавница од којих су они сами власници једне. Моћи ће да потроше новац у било којој радњи осим у својој. Поделите разред на пет група и дајте им копију листа за ову активност како би је попуњавали. Дајте свакој групи и по два листа папира у боји. Реците им да ће радити заједно као тим који треба да оснује пекару. Сами треба да смисле назив своје радње а потом да нацртају и исеку производе које ће продавати, који треба да обухвате пет предмета са списка. Такође би требало да на своје производе ставе цене, не заборављајућчи да њихови купци имају само 1,00 динара за трошак! Разговарајте како планирају да своје производе учине атрактивним за потрошаче. Када су радње спремне, дајте сваком ученику копију табеле бр.2 на којој се налази списак за куповину предмета које морају да купе у другим пекарама. Колона са укупним сабраним износом њихових куповина може

бити и игнорисана, у зависности од способности деце. Нека ученици иду у куповину 15–20 минута. Реците да на крају свака радња израчуна колико је новца зарадила. Упоредите износе и реците власницима да је радња која је највише зарадила - победник. Поставите ученицима следећа питања:

- Које су вас ствари привукле у одређену радњу?
- Зашто мислите да је та радња победила?
- Да ли је то била најјефтинија радња?
- Да ли је цена производа увек оно што вас тера да обавите куповину? Да ли постоје и друге ствари које узимате у обзир?

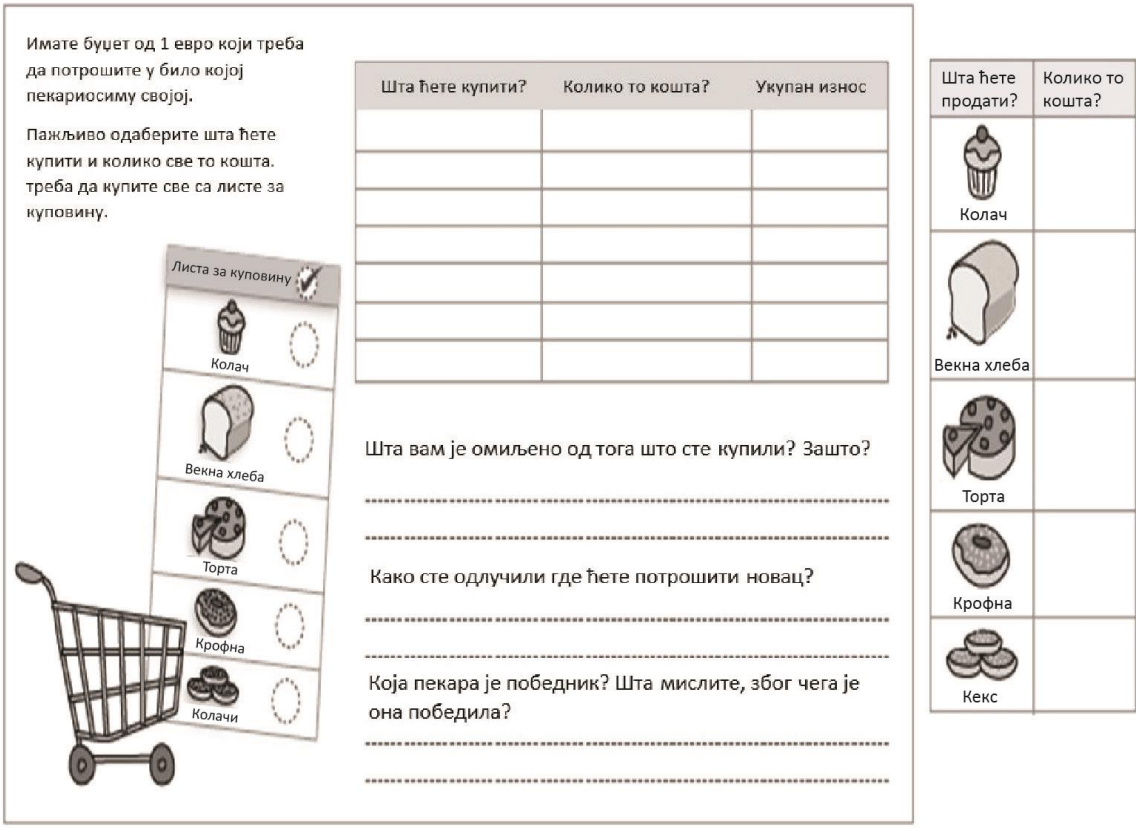

Имате буџет од 1 евро који треба да потрошите у било којој пекариосиму својој.

Пажљиво одаберите шта ћете купити и колико све то кошта. треба да купите све са листе за куповину.

Шта ћете купити?	Колико то кошта?	Укупан износ

Шта ћете продати?	Колико то кошта?
Колач	
Векна хлеба	
Торта	
Крофна	
Кекс	

Шта вам је омиљено од тога што сте купили? Зашто?

Како сте одлучили где ћете потрошити новац?

Која пекара је победник? Шта мислите, због чега је она победила?

Активност 8: Да ли више волите да штедите или да трошите?

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: омогућити учницима да прикупљају, организују и опишу резултате истраживања.

Трајање: 30 минута

Материјал: папир (табела за попуњавање, састављена од малих квадрата), бојице и лепак.

Шта радити:

Реците ученицима да ћете сада причати о навикама штедње и трошења и да ћете спровести истраживање како бисте видели како њихови вршњаци воле да управљају новцем. Нека цео разред разговара о новчићима и различитм местима на којима људи чувају свој новац – новчаници, ташне, касице, тегле, банке идр.

Исеците мале квадрате од папира за свако дете у разреду и употебите табелу да бисте направили цртеж са две области – трошење и штедња. Дајте сваком детету квадратић и бојице. Дете пише своје име на папир. Поставите им следеће питање: да ли више волите да трошите или да штедите? Да би одговорили на ово питање, сваки ученик треба да стане испред разреда и залепи свој квадратић у колону „Штедња“ или колону „Трошење“ на табели. Затим као разред, анализирајте резултате. Поставите питања као што су:

- Колико ученика из нашег разреда би волело да уштеди новац?
- Колико њих више воле да троше свој новац?
- Колико је ученика више који воле да штеде у односу на оне који воле да троше? (или обрнуто)
- Шта још можете да кажете о овом разреду на основу табеле?

Подстакните ученике да графички представе своја сазнања у свескама као запис о овој активности, као и да упишу два бода у вези са резултатима истраживања. Ако неко од ученика воли и да троши и да штеди, нека свој квадратић исече на два дела!

Активност 9: А сада потроши, уштеди, инвестирај, донирај!

Вештине и знања које би требало развити: лингвистичке

Циљ: разумети опције које су на располагању за руковање новцем.

Трајање: 15 минута

Материјал: флипчарт/табла.

Шта радити:

Објасните ученицима да постоје четири различите ствари које могу да ураде са својим новцем. Могу да га потроше, да га уштеде, да га инвестрирају или да га донирају. На четити различита листа папира или на табли напишите ове појмове као наслове колона: потрошити, уштедети, инвестирати, донирати. Поведите разговор усмерен ка дефинисању ових појмова и давању примера за сваки појединачно. Поставите им следећа питања:

- Шта то значи потрошити новац? Знате ли неке примере?
- Како људи штеде новац? Знате ли неке примере?
- Шта то значи донирати новац? Знате ли неке примере?
- Шта значи инвестирати новац? Знате ли неке примере?

Пробројте ученицима одговоре у одговарајућим колонама. Додајте то њиховим одговорима како бисте дефиниције учинили што јаснијим. Предложите дефиниције као што су:

Штедети: склонити или задржати новац за будуће потребе или жеље или за снеку посебну прилику или сврху.

Инвестирати: задржати новац или ствари тако да он повећа своју вредност, као када добијете камату за свој новац или када чувате нешто јер ће вам требати у будућности.

Потрошити: искористити новац за нешто што вам је потребно или нешто што желите.

Донирати: дати новац, време, таленат, или имовину без очекивања да ћете добити нешто заузврат.

Подсетите ученике на оно што су научили о жељама и потребама. Жеље су оно за чим жудимо, ствари или услуге које бисмо волели да имамо. Потребе се односе на ствари које морамо да имамо или су нам потребне да бисмо преживели, као што су храна, вода, склониште исл.

Породични приручник

У овом делу ћемо навести примере који обухватају укључивање породица ученика у активност.

Активност 1: Некадашње и садашње цене

Вештине и знања које би требало развити: интер-персоналне

Циљ: омогућити студентима да препознају како су се цене мењале временом и укључити чланове породице у ову активност

Трајање: 30 минута

Материјал: копије плана рада за ову активност за сваког ученика.

Шта радити:

Ова активност се најбоље ради као домаћи задатак. Дајте по један примерак табеле са планом рада за ову активност сваком ученику да је однесе кући. Реците им да код куће одраслима поставе питања из табеле: родитељима, бабама и дедама па чак и комшијама. Дајте им два дана да попуне табелу. Када се група поново окупи упоредите разултате.

Поставите им следећа питања:

- Колики им је џепарац?
- Како су га зарадили?
- Да ли је то мање или више од онога што ви добијате?
- Шта су они купили од свог џепарца?
- Да ли су то ствари које се доста разликују од оних које ви купујете од свог џепарца?
- Колика је разлика у цени различитих предмета у време када су они били млађи?
- Да ли су вас нека од ових сазнања изненадила? Зашто, или зашто не?
- Зашто мислите да су се цене мењале током година?

табела за ову активност

Шта ћете купити?	Колико је то коштало?	Укупан износ
Бицикл		је коштао евра, када је мој био мојих година
Векна хлеба		је коштала евра, када је мој био мојих година
Копачке за фудбал		су коштале евра, када је мој био мојих година
Стрип		је коштао евра, када је мој био мојих година
Чоколада		је коштала евра, када је мој био мојих година

Активност 2: Трошкови живота

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: испитати колико је за свакодневни живот потребно новца и испитати како можемо да уштедимо новац сопственим деловањем.

Трајање: 30 минута

Материјал: копија табеле за трошкове живота за сваког ученика.

Шта урадити:

Објаснити ученицима да за већину ствари које су нам потребне у животу и које желимо да имамо, постоји одређена цена у новцу. Понекад нам остаје веома мало што би могли да уштедимо, донирамо или инвестирамо. Дајте сваком ученику примерак табеле да је попуне. Потом разговарајте са разредом о стварима које имају своју цену и колико је важно имати новац како би могло да се преживи и иде даље. Поставите ученицима следећа питања:

- Које ствари коштају новца?
- Које ствари су бесплатне?
- Шта радите уколико немате никаквог новца?
- Када погледате свој свакодневни живот, како бисте могли да уштедите кроз неке једноставне радње?

Табела за трошкове живота

Реците ученицима да своје табеле однесу кући и да са родитељима или старатељима разговарају о томе. Реците им да ћете следећег дана да разговарате о кључним сазнањима у вези са овим питањем.

Табела

Здраво децо! Чим сам дошао на Земљу схватио сам да је новац прилично важан за све – тешко је живети без њега! Да ли сте и ви то уочили? Помислите на све ствари за које је потребно потрошити новац. То нам може оставити веома мало за штедњу. Хајде да се сетимо свега за шта је потребно потрошити новац!

Дан у животу _____ (име и презиме)
обележите квадратиће:

	бесплатно	трошак у новцу
туширање		
облачење		
доручковање		
одлазак у школу колима		
одлазак у школу пешице		
ручање		
играње напољу током пауза		
одлазак на часове музичког		
прање зуба четкицом		

Моје прве три идеје о штедњи!

1.

2.

3.

Активност 3: Организовање догађаја у разреду

Вештине и знања које би требало развити: логичке, организационе, израчунавање

Циљ: омогућити ученицима да као тим планирају, организују и направе буџет за ову активност.

Трајање: 30 минута

Шта радити:

Подстаћи разред да сами уреде активност.

Корак први: ученици одлучују о врсти активности у разреду. Ево неких идеја али има пуно једноставних пројеката које могу да спроведу:

- организовати јавно читање књига у школи у трајању од месец дана;
- организовати концерт у разреду;
- организовати прикупљање средстава у добротворне сврхе;
- организовати фудбалску утакмицу у оквиру разреда;
- организовати „Сајам запошљавања“, где ће бити позвани одрасли да говоре о својим професијама и каријерама;

Корак други: Ученици бирају Организациони одбор. Прво, ученици морају на демократски начин да одаберу **Организациони одбор**. Организациони одбор ће помоћи свакодневном планирању организације догађаја.
Одбор ће чинити:

- **Председавајући**: то је особа која је одговорна за надгледање планова и која треба да се потруди да сви буду укључени, да свако обавља своју дужност и ужива у овој активности.
- **Благајник:** ова особа је одговорна за руковање новцем који је обезбеђен за организовање догађаја.
- **Секретар**: то је особа која је одговорна за белешке које се воде током састанака и води рачуна да свако зна шта треба да ради и који су му задаци.
- **Тим лидери**: Тим лидер представља групу са одређеним задатком. Он је одговоран за извештавање читавог разреда о томе како теку припреме које су надлежност његове групе.

Као разред, морате да организујете и гласање за одређене улоге у оквиру Организационог одбора. То треба да буде поштено и демократски.

Корак трећи: ученици одређују групе са одређеним задацима. Те групе ће зависити од активности која се организује. Ево неких предлога за задатке и групе које ће их обављати:

- Група за набавку: одговорна за набавку било којих производа или предмета који су потребни за догађај који се организује;
- Група за декорисање: одговорна за уређење и декорисање простора у коме ће се одвијати догађај;
- Група за презентовање: одговорна за представљање и маркетинг који ће бити усмерен ка другим ученицима.

Планирајте бројне састанке који ће претходити овој активности тако да можете да надгледате напредовање процеса и да се уверите да ли се свако осећа као део ове активности.

Корак четврти: Ученици планирају буџет за догађај. Објасните им да планирање буџета представља важан задатак који се спроводи када је потребно да се уштеди новац за организовање неког догађаја. Као разред, могу да имају заједничку касицу из које ће финансирати своје активности. Активност ће бити финансирана из њихове групне уштеде. То значи да ће они као група морати да виде колико тренутно имају новца а потом и да одлуче колико новца ће чланови морати да додају. Затим ће израчунати укупан износ доприноса сваког појединачно тако да ће знати колико могу да потроше за организацију догађаја. У наставку је дат пример:

Табела за буџет 1.

радња	број чланова	број доприноса	укупна сума
стање на почетку			2.50 динара
допринос по ученику	25 ученика	0.50 динара x 25	= 12.50 динара
укупно на располагању		12.50+2.50 динара	= 14.50 динара

Можда ћете увидети да не може свако дете да свој допринос пружи у новцу. Постоје и други предлози да неко дете подједнако учествује у активности а то је да их подстакнете да донесу нешто од куће, или да искористе свој таленат па да скупе новац од певања, плесања исл. Сваки допринос, било да је у новцу било да је у таленту, мора се подједнако ценити и на њему се мора подједнако бити захвалан.

Корак пети: тимски рад

Свака активност ће бити успешна једино уколико је на правилан начин планирана и уколико је у њу уложен тимски рад. Планирање активности захтева много рада. Свако мора да учествује а одлуке треба да се доносе заједнички. Једна од кључних одлука је да се одреди колико новца желе да се потроши на организовање догађаја и колико свако дете може да допринесе. Одредите време за догађај и предвидите у свом дневнику неке састанке.

У догађај уградите неке елементе којима можете да укључите и чланове породице у организацију. У зависности од догађаја, то се такође може разликовати: гости који купују улазнице за концерт, гости за догађај прикупљања фондова у хуманитарне сврхе, гости који ће

говорити на „Сајму запошљавања“ о својим професијама, они које ће позивати у органзациони тим, итд.

Корак шести: Управљање трошковима
Следећи корак је да се открије колико коштају ствари које је потребно купити како би догађај могао да се организује. Искористите доњу табелу како бисте израчунали укупан трошак за храну и декорацију простора. Не заборвите да трошак хране и декорације не сме бити већи од укупне суме која је на располагању за ову активност. Како бисте новац што ефикасније искористили, потребно је да се упореде неке цене из продавница. То обухвата проналажење барем два различита бренда и упоређивање који је повољнији, те више примењив за одређене потребе. Можда ћете морати ученицима да дате неколико дана да истраже трошкове различитих брендова. Можете за овај задатак да одредите и неке добровољце, уколико мислите да је то потребно.

пример: организовање догађаја

		Бренд А		**Бренд Б**	
производ	количина	цена по јединици	укупна цена	цена по јединици	укупна цена
поморанџа	3	0.3 динара	0.5 динара	0.9 динара	1.5 динара
кокице	2 врећице	0.25 динара	0.15 динара	0.5 динара	0.3 динара

план буџета

		Бренд А		**Бренд Б**	
производ	количина	цена по јединици	укупна цена	цена по јединици	укупна цена

Благајник ће бринути о уштеди и преосталом делу новца али би цео разред требало да одлучи о трошковима и буџету.

Корак седми: Уживајте! Спроведите свој догађај. Нека вам дан буде испуњен забавом!

Корак осми: оцените
Видите како сте се ви и ученици осећали током ове активности.

Део 6: Ја и предузетништво

Друштвено предузетништво, финансијско предузетништво

Циљ Дела 6. Ја и предузетништво: друштвено предузетништво, финансијско предузетништво

Предузетничко образовање
• развити осећај лидерства којим би се мотивисали и други;
• идентификовати пословање у заједици и бенефите које доносе робе и услуге тог пословања;
• постати свестан спектра професија које су на располагању;
• вредновање тимског рада, учествовања и пуног доприноса извршењу задатака;
• оспособити се за алтернативна решења проблема у свакодневним активностима;
• бити оријентисан ка циљу и развити планове и буџете за остваривање тог циља;
• вредновање предузетништва и доброг рада;
• разумевење појма „потреба“ и „жеља“.

Циљеви: развијање предузетничких вештина.

У овом поглављу доносимо активности које повезују ученике са светом рада и предузетништва.
У наставку ћете пронаћи опис различитих активности које су повезане са овом темом, подељене у две групе, према узрасту:

- активности за групу узраста од 6-10 година;
- активности за групу узраста од 10-14 година.

Неке од активности обухватају и родитеље.

Активности за групу узраста од 6-10 годиниа

Активност 1: Кристална кугла

Вештине и знања која би требало развити: интер-персоналне

Циљ: подстицање деце да буду оријентисана ка будућности и да буду визионари.

Трајање: 30 минута

Материјал: лист са „Кристалном куглом“ за свако дете

Шта радити:

Поново се подсетите шта се претходно научило о новцу.
Поставите им следећа питања:

• Уколико хоћете да вам новац буде на сигурном, где бисте га ставили? Зашто?

Реците им да затворе очи и замисле како ће они изгледати у будућности. Тражите од њих да брзо размисле о следећим питањима:

- Где замишљаш да ћеш живети?
- Како ће изгледати твоја заједница?
- Да ли ћеш имати своју породицу?
- Да ли ћеш радити? Ако хоћеш, шта ћеш радити?
- Какву одећу ћеш носити?
- Да ли ћеш бити заузет/заузета или ће ти бити досадно?
- Шта ћеш све поседовати?

Када су замислили све те слике у својој глави, дајте сваком детету лист са „Кристалном куглом“. Подстакните их да своје замисли нацртају унутар кугле. Током ове вежбе, питајте ученике да објасне то што су замислили.

Моја Кристална кугла

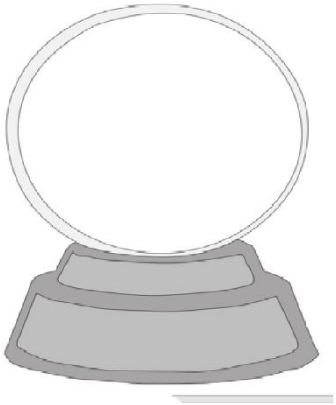

Активност 2: Изабери занимање

Вештине и знања која би требало развити: просторне

Циљ: подстаћи ученике да почну да размишљају о професијама које виде у својој околини.

Трајање: 30 минута

Материјал: фотокопија листа за ову активност за свако дете.

Шта радити:

Дајте сваком детету копију листа за ову активност. Дете би требало да украси силуету занимањем које је одабрало. Затим, са друге стране листа папира или на копији, мора да напише пет обавеза или ствари за које мисле да та професија мора да ради.

На табли, напишите реч „посао“ или „занимање“ у центру и заокружите је. Питајте свако дете за занимање које је изабрало.
Запишите на таблу свако занимање окружујући центар. Затим ученицима поставите следећа питања:

- Као разред, колико сте занимања/послова овде навели?

• Да ли вас је изнанадио тај број? Зашто, или зашто није?
• Да ли постоји неко занимање/посао који се налази на табли а за које нисте никада чули?
• Да ли постоји неко занимање/посао који је поменут на табли за који бисте хтели да знате нешто више?

Потрудите се да свако занимање целом разреду представи онај који је то занимање поменуо. Њему поставите следећа питања:

• Којих си пет обавеза написао/написала на свом папиру?
• Да ли знаш некога ко се бави овим послом?
• Зашто те то занимање/посао интересује?
• Да ли би хтео/хтела да се бавиш тим послом кад порастеш? Зашто, или зашто не?

лист за ову активност

Изабери занимање

Има много занимљивих и вредних послова који нас чекају да се њима бавимо кад порастемо. Размисли шта би волео/волела да будеш када одрастеш и доцртај ову силуету. Напиши најмање пет обавеза које то занимање има.

Обавезе везане за ово занимање су:
1. …….
2. ……..
3. ……..
4. ……..
5. ……..

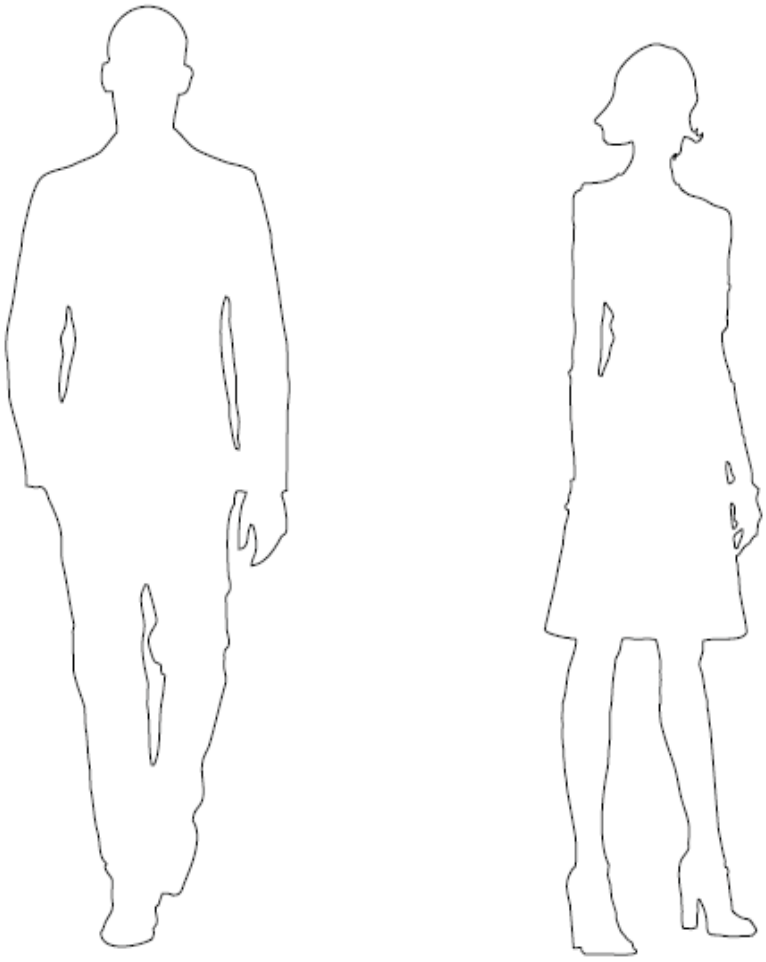

Активност 3: Мапа заједнице

Вештине и знања која би требало развити: просторне

Циљ: препознати фирме и предузетнике у заједници.

Трајање: 45 минута

Материјал: папир, бојице и оловке за сваког ученика, велики празан лист папира.

Шта радити:

Реците ученицима да ће сада замислити шетњу кроз своју заједницу. Нека нацртају мапу заједнице и на мапи нека обележе разне продавнице, фирме, кафиће и јавне институције и места, као што су пошта или аутобуска станица.
Затим, нека представе свој рад.

Поставите им следећа питања:

- Да ли пуно људи ради у твојој заједници?
- Шта бисмо радили без (помените неку продавницу/услугу која је нацртана на мапи)?
- Да ли мислиш да је та (продавница/услуга) значајна за нашу заједницу?
- Да ли знаш било кога ко ради у тој (продавници/сервису)? Шта је саставни део њиховог посла?
- Да ли ти се допада твоја заједница? Зашто, или зашто не?
- Шта би хтео/хтела да промениш у својој заједници? Зашто?

Активност 4: Шта је то предузетник?

Вештине и знања која би требало развити: просторне

Циљ: представити улогу предузетника у друштву и привреди.

Трајање: 15 минута

Материјал: мапе из претходне активности.

Шта радити:

Ова активност се наслања на претходну. Нека кретивно размисле који су то послови који се обављају у њиховој заједници или који се налазе на мапама које су нацртали.
Поставите им следећа питања:

- Чиме те фирме доприносе заједници?
- Да ли одређена фирма обезбеђује производ или пружа услугу, или оба?
- Да ли мислиш да је та фирма значајна за заједницу? Зашто, или зашто не?

Објасните ученицима да се особа која је основала сама своју фирму зове „предузетник“.
Предузетник одлучује да покрене неки посао како би нечим допринео својој заједници.

Питајте ученике ако могу да наброје неке предузетнике у својој заједници. Списак фирми би могао да помогне. Објасните им да се новац који предузетник зарађује од свог посла зове „профит“. Треба такође да се фокусирате на предузетнке и фирме које су националне или интернационалне. Можда би требало да напишете ову терминологију на табли, како би učenici могли да разумеју све појмове.

Активност 5: Размишљање о пословима

Вештине и знања која би требало развити: креативност

Циљ: представити ученицима сврху и функционисање неког посла.

Трајање: 15 минута

Материјал: табла или флипчарт.

Шта радити:

На табли напишите реч „посао“. Тражите од ученика да размисле о свим разлозима због којих нам треба посао. Запишите те речи једном бојом. Затим, реците им да размисле о свим користима које добијамо од посла. Те одговоре запишите другом бојом.

На крају, питајте ученике да размисле о различитим осећањима које су везана за посао. Употребите и трећу боју за те одговоре.

Објасните им да посао може разним људима да значи много ствари. Сви смо ми појединци за себе и имамо различите животе тако да нам посао има различтио значење. Реците им да ће сада да истраже шта за њих значи реч „посао“.

Активности за групу узраста од 10-14 година

Активност 1: Истражите каријеру

Вештине и знања које би требало развити: логичка, лингвистичка

Циљ: подстаћи ученике да мало темељније истраже улоге и одговорности које имају различита занимања/послови.

Трајање: 45 минута

Материјал: фотокопија листа за ову активност за свако дете.

Шта радити:

Направите кратко креативно размишљање са ученицима! Дајте им 2 минута да наведу што је могуће више занимања/послова. Нека раде у паровима, затим парови могу да размене своје резултате.

Питајте свако дете да одабере једно занимање/посао о коме би хтели да знају више. Дајте сваком детету копију листа за ову активност. Реците ученицима да ће истраживати шта је повезано са њиховом будућом изабраном каријером. Реците им да размисле о томе како ће спровести ово истраживање.

- Да ли познају некога са ким би могли да разговарају о овој теми?
- Да ли имају приступ интернету или библиотеци, где би могли да дођу до неких информација?
- Да ли има неких других одраслих које би могли да питају?

Захвалите им се на њиховом труду и подстакните их да истражују што год боље могу. Подстакните их да донесу фотографије из часописа, новина и других извора које показују људе како раде. Препоручује се да им ово дате као домаћи задатак.

Када су ученици завршили своје истраживање, доведите их да представе своја сазнања остатку разреда.

Лист за ову активност бр.1: Истражите каријеру

Опредељење према једном послу тражи много размишљања, истраживања и деловања! Одвојите мало времена како бисте открили више о пословима о којима размишљате. Можда бисте хтели да искористите интернет или да питате одрасле. Не заборавите да покушате да пронађете неке фотографије људи који се баве одабраним послом!

Мој изабрани посао је:

…….

Три задатка која би обављао/обављала су:

…….
…….
…….

Ово занимање ми је занимљиво зато што:

…….

Ево и слике неких људи који се баве овим занимањем:

Активност 2: Колаж занимања

Вештине и знања које би требало развити: просторна

Трајање: 30 минута

Материјал: папир у боји, маказе, лепак, часописи, новине, фотографије, приступ интернету је пожељан али није неопходан.

Шта радити:

Неколио дана пре овог часа реците ученицима да донесу фотографије из часописа, новина и других извора које приказују људе како раде одређене послове. Подстакните ученике да провере спортске стране, рекламе за филмове и део посвећен деци, где би могли да нађу неке примере. То би такође могло да се уради и као део неке претходне вежбе.

Нека свако дете напише назив занимања/посла/професије великим штампаним словима на листу папира. Усмерите децу да траже фотографије професије коју су изабрали у часописима и новинама. Тражите од ученика да пажљиво исеку барем три фотографије тог изабраног занимања.
Направите „Колаж занимања“ пишући имена професија, исецајући фотографије и постављајући их на таблу. Можете ту додати и листове које су ученици направили на претходним часовима.

Активност 3: Игра дефиниција по методи „светског кафеа“

Вештине и знања које би требало развити: логичка, лингвистичка

Циљ: подстаћи ученике да истраже терминологију из области вођења посла.

Трајање: 30 минута

Материјал: одштампани листови са дефиницијама, маркери у четири различите боје: зелени, црни, црвени, плави.

Шта радити:

Припремите папире са дефиницијама из области терминологије вођења посла. На врху сваког папира напишите речи следећим редоследом:

- фирма;
- предузетничка вештина;
- профит;
- друштвено предузетништво.

Поделите ученике у четири групе, свака ће добити по један папир и једну боју маркера.
Тражите од групе да напише дефиниције и коментаре за сваки појам са папира. Дајте им три минута да се договоре. После три минута им реците да је време да се размене папири и да на следећем папиру поново нашишу своје коментаре. Подстакните их да погледају шта је написала претходна група за тај појам, нека то прокоментаришу и нека означе да ли се слажу са њиховом дефиницијом или не. Подстакните их да додају своје коментаре и размишљања. Тражите од њих да у свакој рунди користе исту боју. После три минута нека поново размене папире, па поново, све док не добију назад папир који су први имали код себе.

Нека погледају коментаре које су други писали и питања која су добили од других група.

Реците им да представе то што имају: нека разговарају, добију повратне информације, направе мање измене ако су на кривом путу у вези са дефиницијама, те им помозите да обезбеде дефиниције које се лако разумеју.
После презентације окачите дефиниције на зид – биће од помоћи за неке друге активности.

Активност 4: Разумевање профита

Вештине и знања које би требало развити: логичке

Циљ: омогућити ученицима да разумеју појмове „профит“ и „повраћај“.

Трајање: 30 минута

Материјал: исеците картице за посао за сваку групу, копија Дневника пазара за сваку групу, папир.

Шта радити:

Пошто су ученици показали јасније разумевање предузетништва и пословања, доделите им картице где су они одговорни за остваривање профита. Поделите разред у групе од по четири до пет ученика. Дајте свакој групи картицу. Реците им да ће морати да израчунају колико ће новца зарадити. Можете заменити картице, тако да имају различите сценарије за остваривање профита. Неки сценарији имају више изазова него неки други.

Дајте свакој групи копију Дневника пазара да попуњавају како вежба одмиче. Реците им да су сада рачуновође!

Пример:
Кармел је продала један тепих Алену. Ален јој је платио 100,00 динара. Да би га донела из Индије, Кармел је тај тепих коштао 55,00 динара. Колики је њен профит? Одговор: 45,00 динара
Одговори за наставнике:
1. 20,00 динара за сваки мали тепих
2. Да, јер ако је продала сва три мала тепиха зарадиће 70,00 динара
3. 65,00 динара
4. 125,00 динара

Кармелин „Тепих ћошак“ - дневни пазар

предмет		**цена набавке**		**продајна цена**		**зарада**
пример:тепих		10,00 динара		20,00 динара		10,00 динара
	укупно трошкови	**10,00 динара**	**укупно продаја**	**20,00 динара**	**укупно зарада**	**10,00 динара**

Кармелин „Тепих ћошак“ је управо почео да ради и треба јој неко као што си ти да води радњу. Треба да водиш евиденцију о дневном промету радње. Срећно!

Кармел купује тепихе из Индије и продаје их у својој радњи у граду у коме живи. Користи алатке којима сече, чисти и одржава тепихе. Неки од тепиха покривају цео под а други су сечени на мање комаде како би се уклопили у одређене облике.

Питања:

Картица бр.1.
Кармелин „Тепих Ћошак“ је управо почео да ради, и треба нам неко као што сте ви да води радњу. Треба да водите евиденцију о дневном промету радње. Срећно!
Кармел мора да купује тепихе у иностранству и да их потом продаје у својој радњи. Користи алатке којима сече, чисти и одржава тепихе. Неки од тепиха покривају цео под, а други су сечени на мање комаде како би се уклопили у одређене облике.
Кармел је продала један мањи тепих Марији. Купила га је за €80,00 исекла га на два дела и направила мање. Продала је тај мањи за €60,00. Колики је профит направила на мањем тепиху?

Картица бр.2.
Кармелин „Тепих Ћошак“ је управо почео да ради, и треба нам неко као што сте ви да води радњу. Треба да водите евиденцију о дневном промету радње. Срећно!
Кармел мора да купује тепихе у иностранству и да их потом продаје у својој радњи. Користи алатке којима сече, чисти и одржава тепихе. Неки од тепиха покривају цео под, а други су сечени на мање комаде како би се уклопили у одређене облике. Кармел је купила три мања тепиха из Индије по €50,00 сваки. Разлог што су били тако јефтини је што су били веома прљави! Потрошила је још €40,00 на чишћење. Одлучила је да их продаје по €60,00. Да ли је ово добра продајна цена?

Картица бр.3.
Кармелин „Тепих Ћошак“ је управо почео да ради, и треба нам неко као што сте ви да води радњу. Треба да водите евиденцију о дневном промету радње. Срећно!
Кармел мора да купује тепихе у иностранству и да их потом продаје у својој радњи. Користи алатке којима сече, чисти и одржава тепихе. Неки од тепиха покривају цео под, а други су сечени на мање комаде како би се уклопили у одређене облике.
На крају дана Кармели су у радњи остала два предивна тепиха. Шарлот је ушла и видела их. Црвени тепих кошта €120,00 а плави €145,00. Кармел је укупно за њих дала €200.00. Колики је њен профит ако Шарлот купи оба тепиха?

Картица бр.4.
Кармелин „Тепих Ћошак“ је управо почео да ради, и треба нам неко као што сте ви да води радњу. Треба да водите евиденцију о дневном промету радње. Срећно!
Кармел мора да купује тепихе у иностранству и да их потом продаје у својој радњи. Користи алатке којима сече, чисти и одржава тепихе. Неки од тепиха покривају цео под, а други су сечени на мање комаде како би се уклопили у одређене облике.
Кармел је купила пет малих тепиха по €20,00 сваки и два по €85,00 сваки. У једном дану Кармел је продала свих пет малих тепиха по €35,00 сваки и два већа по €110 сваки. Колики је профит остварила?

Активност 5: Следи животни пут… некога коме се дивиш

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: подстаћи ученике да буду оријентисани ка будућности.

Трајање: 30 минута

Материјал: приступ интернету је пожељан, копија листа за ову активност.

Шта радити:

Ова вежба би могла да се уради као део вашег рада у разреду или као део школске активности. Нека сваки ученик размисли о некоме коме се диви. Тај његов херој може и не мора бити жив. Реците им да ће направити кратко истраживање о свом хероју. Дајте сваком ученику копију листа за ову активност. Реците им да слободно могу да обухвате и додатни материјал према томе како је наведено.

Подстакните ученике да представе своја сазнања остатку раз

Лист за ову активност

Следи животни пут... онога коме се дивиш

Фото

Име и презиме:

Датум рођења:

Земља рођења:

Националност:

Занимање:

Особа је позната због:

Кораци до успеха: кратак опис њеног живота (у барем 7 корака)

1.---

2.---

3.---

4.---

5.---

6.---

7.---

Дивим се овој особи зато што:

Активност 6: Чему служи посао?

Вештине и знања које би требало развити: интра-персонална

Циљ: омогућити студентима да размисле о улози коју посао има у њиховим животима.

Трајање: 30 минута

Материјал: комплет картица са пословима за сваку групу.

Шта радити:

Поделите разред у групе од по 4–5. Дајте свакој групи комплет картица. Реците им да поређају картице по важности од 1 до 8, где је 1 најважнија а 8 најмање важна. Дајте им до 10 минута. Потом питајте сваку групу за повратну информацију о томе како су распоредили картице и зашто су их распоредили на тај начин. Поставите им следећа питања:

- Која је најважнија сврха посла? Зашто?
- Која је најмање важна сврха посла? Зашто?
- Да ли вам је било тешко да распоредите картице? Зашто?

Додајте сопствене картице за посао или направите измене у изјавама како би оне више одговарале вашем контексту у школи.

Лист за ову активност

Посао ми дозвољава да будем што независнији.	Посао ми доноси новац којим могу да купујем и радим шта хоћу.
Посао ми намеће осећај одговорности.	Посао чини да ценим вредност новца.
Посао ми пружа осећање да дајем вредан допринос својој заједници.	Посао ми помаже да научим нове важне вештине.
Посао ми ништа не значи уколико немам пристојну зараду.	Посао ће ми помоћи да напредујем на дуже стазе.

Активност 7: Покретна дебата: послови

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална, преговарачка

Циљ: истражити ставове ученика о функционисању и сврси новца.

Трајање: 30 минута

Материјал: отворени простор, постер са колонама „Слажем се“, „Не слажем се“, „Нисам сигуран“ и списком изјава, табла/флипчарт

Шта радити:

На отвореном, направићете замишљену линију или континуум. На супротним крајевима ћете ставити натписе „Слажем се“ и „Не слажем се“ а натпис „Нисам сигуран“ ћете ставити на средину. Реците ученицима да ћете им прочитати неке изјаве. Они који се слажу са тим изјавама нека иду до натписа „Слажем се“ и обрнуто. Они који су неодлучни нека стану у средину, око натписа „Нисам сигуран“. Подсетите их да не постоје тачни и погрешни одговори већ је све отворено за разговор.

Прочитајте гласно неке или све изјаве. Када се ученици распореде питајте их зашто имају тако специфичне тачке гледишта. Подстакните и друге да коментаришу, да се супроставе или подрже онога ко говори.
Покушајте да избегнете да изнесете свој став о некој изјави и подстакните ученике да сами образложе своја мишљења.

Изјаве о пословима

- Вештине које научите на послу су много важније од плате коју добијате за тај посао.
- Запослење може донети срећу.
- Мој посао ће бити заиста значајан јер ће ми помоћи да достигнем своје животне циљеве и жеље.
- Када бирамо који ћемо посао да радимо, требало би да размотримо да ли тај посао повређује друге људе или штети животној околини.
- Није толико битно колико зарађујеш, важно је да ли помажеш другим људима.
- Сви послови постају досадни, тако да је боље имати неки који је добро плаћен.
- Посао може утицати на твоју породицу и лични живот.

Додајте и неке своје изјаве или измените постојеће како би се оне боље уклопиле у ваш контекст.

Активност 8: Повезивање школских вештина и радних вештина

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална

Циљ: испитати како вештине које учимо у школи могу да нам помогну на послу.

Трајање: 60 минута

Материјал: копија листа за ову активност за сваког ученика.

Шта радити:

Питајте сваког ученика да одабере одраслу особу коју познаје која или иде на посао или ради код куће, како би је интервјуисао. Дајте сваком ученку примерак листа за ову активност да га попуни. Запишите одговоре свих ученика на један велики папир коју ћете им показати. Нека на једном листу папира буду сви одговори на једно питање и нека наслов буде назив једне вештине. Наведите примере различитих послова које су људи обављали.

После тога, поставите им следећа питања:

- Који су вас одговори изненадили? Зашто?
- Које вештине користимо у школи свкаог дана? Када и како?
- Шта сте научили из ове активности?

Лист за ову активност

Како се зове посао којим се бавиш?

Да ли је за обављање тог посла потребно пуно читати?

Да ли је за обављање тог посла потребно пуно писати?

Да ли тај посао захтева пуно рада са цифрама и бројевима?

Да ли је потребно да се тај посао ради тимски или можеш да га обављаш и сам?

Да ли је за тај посао потребно користити доста технологије?

Где си научио вештине које су потребне за тај посао?

Друга питања:

Активност 9: А твоја изабрана професија је…?

Вештине и знања које би требало развити: интер-персонална, преговарачка

Циљ: подстаћи ученике да размишљају о томе шта желе од свог посла.

Трајање: 15 минута

Материјал: копија картице са професијама за сваког ученика.

Шта радити:

Дајте сваком ученику картицу и обавестите га да ће посао који је добио на картици бити његово животно опредељење. Немају права избора и мораће то да раде. Сваки ученик треба да размисли о следећем:

- Које три ствари ти се допадају у вези са тим послом?
- Шта ти се не допада у вези са тим послом?
- Да ли ћеш добро обављати тај посао? Зашто, или зашто не?

Сада им дајте прилику да замене свој посао са другом из разреда. Али за то имају само 3 минута! Коришћењем својих преговарачких способности морају да убеде неког ко има посао који би они хтели да би добро било да се замене.

Потом им поставите следећа питања:

- Шта вам се допало у вези са послом који сте првобитно добили?
- Шта вам се није допало у вези са тим послом?
- Да ли мислите да постоји било која страна тог посла коју бисте могли да искористите као своју предност?
- За који посао сте се мењали?
- Зашто мислите да би на том послу били бољи?
- Да ли мислите да је поштено да се добије посао без обзира на вештине којима баратате и без обзира на то шта мислите о том послу и да ли вас он интересује?
- Да ли мислите да је то реалност за многе људе данас у свету?

Новинар	**Правни саветник**	**Издавач**
Наставник	**Социјални радник**	**Саветник**
Улични извођач	Кустос у уметничкој галерији	Кувар

Водич у музеју	**Помоћник у библиотеци**	**Преводилац**
Неговатељ	**Медицинска сестра**	**Директор погребне службе**
Пекар	Фризер	Графички дизајнер

Руководилац у радњи са одећом	**Књиговођа**	**Инвестициони аналитичар**
Ветеринарски радник	**Еколог**	**Психолог за животиње**
Инжењер	Аналитичар за израду предмера и предрачуна радова	Физијатар

Секретарица	**Радник у кол-центру**	**Помоћник канцеларије**
Баштован	**Библиотекар**	**Пољопривредник**
Зидар	Водоинсталатер	Електричар

Активност 10: А твој одабрана професија је…?

Вештине и знања које би требало развити: лингвистичка

Циљ: омогућити ученицима да истраже могуће каријере.

Трајање: 30 минута

Материјал: копија листа за ову активност за сваког ученика.

Шта радити:

Реците ученицима да ће предузети кратко истраживање о томе шта би било то што их потенцијално интересује приликом избора будуће професије. Подсетите их да су стекли увид у разне послове, као и обавезе које су повезане са запослењем, зарадом и трошењем новца. То би требало да им помогне при обликовању њиховог избора професије. На крају ове активности ученици могу да размене своја сазнања са својим вршњацима.

Требало би да користе интернет, књиге или да разговарају са неким ко се бави тим послом како би у потпуности обавили задатак.

Лист за истраживање професија

Назив професије:

……

1. Опис професије укључујући и главне задатке и обавезе.

……

2. Шта је потребно од степена образовања и искуства за бављење том професијом?

……

3. Наведите друге потребне квалификације као што су лиценце, сертификати исл.

……

4. Која је просечна плата или какава су просечна примања у оквиру ове професије?

……

5. Какво је радно окружење у вези са овом професијом?

……

6. Наведите места где би људи са овом професијом могли да раде.

……

7. Какве су прилике за напредовање?

……

8. Наведите друге професије које су сличне или повезане са одабраном.

……

9. Да ли је ова професија на располагању у вашој околини? Наведите фирме или друге радне јединице у вашој околини у којима се може пронаћи ова професија.

……

10. Који школски предмети или курсеви би могли да помогну да се припремите за ову професију?

……

11. Да ли се ова професија углавном бави људима, подацима, стварима или идејама?

……

12. Да ли мислите да имате склоност (потенцијалну способност) за ову професију?

……

13. Ова професија вас интересује због:

……

14.Наведите 3 извора (књиге, часописи, компјутерске информације исл.) које сте користили за ово истраживање.

……

15. Наведите име и положај особе (људи) који су вам помогли да прикупите инфорације о овој професији.

……

16.Наведите име особе (људи) које познајете (или сте чули за њих) који се баве овом професијом.

……

Активност 11: Које су то предузетничке вештине?

Вештине и знања које би требало развити: лингвистичка

Циљ: идентификовати корисне вештине за једног предузетника.

Трајање: 30 минута

Материјал: флипчарт, маркери.

Шта радити:

Тражите од ученика да се присете неког предузетника кога познају. То може бити и мали предузетник из локалне заједнице или неки лидер велике и познате фирме. Тражите од ученика да кретативно размисле о вештинама и компетенцијама које су неопходне да се постане предузетник. Запишите сваки њихов одговор на флипчарту и тражите да објасне зашто је то важно. Постарајте се да списак буде што дужи.

После тога, поделите им картице са вештинама и реците им да дају пример која је вештина потребна да би се постао предузетник.

показивати иницијативу	**бити добар вођа**
способност за организовање свог времена	**спремност да се преузме ризик**
бити упоран	**способност руковања новцем**
способност повећања зараде	**способност ослобађања од стреса**
бити продуктиван	**способност да се спријатељиш са другим предузетницима**
способност да се идентификују врлине и слабости	**способност ангажовања ефикасног персонала**
способност обуке новог персонала	**способност руковођења над персоналом**
способност повезивања путем друштвениих мрежа	**способност фокусирања на сопствене клијенте**
способност уочавања нових трендова	**способност ношења са неуспехом**
жеља за побољшањем света око себе	**бити флексибилан**

Породични приручник

Циљ породичног приручника је да обезбеди одређене активности које могу да обухвате и чланове породице.

Активност 1: Да ли си крајње штедљив?

Циљ: подстаћи децу да се активно укључе у смањење потрошње енергије те да се повећа свест о одговорности према животниој средини.

Трајање: 30 минута

Материјал: лист за ову активност за сваког ученика.

Шта радити:

Поделите сваком ученику лист за ову активност. Реците им да ће морати да контролишу колико користе енергију током недеље (понедељак–петак) и да виде да ли су „супер-штедљивци“ или „супер-расипници“. На крају седмице, захвалите се на напору онима који су били „супер-штедљивци“. Поставите им следећа питања:

- Да ли ти је ова активност била лака или тешка? Зашто?
- Шта твоји родитељи мисле о овом пројекту?
- Да ли си научио нешто ново приликом попуњавања ове листе?
- Шта си научио из ове активности?

Лист за ову активност

Здраво децо! Попуњавајте овај лист током недеље и на крају га вратите свом наставнику. Надамо се да ћете и званично постати „Супер штедљивац енергије“!

активност	понедељак	уторак	среда	четвртак	петак	субота	недеља
гашење светла							
завртање славина							

Можете замолити родитеље или старатеље да помогну ученицима да попуне своје активности у вези са штедњом. Можете им дати и подсетник за попуњавање ове активности.

Подсетник

понедељак:

ИСКЉУЧИТЕ СВА СВЕТЛА сваки пут када напустите просторију.
УГАСИТЕ КОМПЈУТЕР када завршите са његовоим коришћењем.
ИСКЉУЧИТЕ ЕЛЕКТРОНСКЕ АПАРАТЕ (као што су мобилни телефони, видео-игрице и телевизори) ИЗ СТРУЈЕ када нису у употреби.
НЕМОЈТЕ ДРЖАТИ ВРАТА ОД ФРИЖИДЕРА ОТВОРЕНА у дужем временском периоду.
ПРОВЕРИТЕ ДА ЛИ ПРОЗОРИ И ВРАТА ДОБРО ДИХТУЈУ.
КОРИСТИТЕ МАЊЕ ВОДЕ када перете судове.
НАПУНИТЕ машину за судове или машину за прање веша пре него што је пустите у рад.
ТУШИРАЈТЕ СЕ КРАТКО уместо да се дуго купате у кади.
ЗАСАДИТЕ ДРВО.
ПОМОЗИТЕ У БАШТИ.

Активност 2: Шта ме стварно чини срећним? колаж

Циљ: подстаћи ученике да размотре ствари које се не могу добити новцем.

Трајање: 30 минута

Материјал: индекс картице или папирне траке за сваког ученика, старе новине, часописи, маказе, лепак, велики папири за постере.

Шта радити:

Подсетите ученике на њихова сазнања из претходних вежби. Објасните им да новац омогућава да купе оно што им је потребно и оно што желе али да није неопходно да их новац учини срећним. За то морате да тражите нешто више од новца. Нека свако од ученика каже наглас једну реч која га чини срећним. То може бити нека радња, особа, место или ствар. Не смеју да понове нешто што је неко други већ рекао!

Дајте сваком ученику картицу или папирну траку да напише своју реч. Реците им да се људи окрећу својој породици, пријатељима и заједници како би задовољили своје основне потребе.

Нека свако од ученика залепи своју реч на велики лист папира, као постер. Треба затим да украсе ту своју реч сликама из новина или часописа којима ће описати све оно што их чини срећним. Реците им да оду кући, позову своје родитеље и чланове породице и да поразговарају са њима шта би то требало да буде на тим сликама. Деца би могла да траже од чланова својих породица да им помогну да нађу фотографије које би представљале њихова кључна сазнања. Уколико не могу да нађу одговарајуће фотографије, могу сами да направе неки цртеж.
Следећег дана могу да понесу слике и цртеже у разред. Поделите их у мање групе од по 4 и нека сами направе своје колаже.

Организујте „Бувљу пијацу“ у разреду

Циљ: показати како се трошење може смањити штедњом и донирањем.

Трајање: 1 сат

Материјал: сваки ученик треба да од куће донесе предмете које би хтели да продају или замене. Ту би могле да се нађу погачице или колачићи, ако се тако договорите. Верзија 2: деца праве неке рукотворине од разног материјала, као што је украсни папир, папир у боји, маркери, боје, бојице и лепак.

Шта радити:

Подстаћи разред да сам направи своју активност.

Корак први: договорите дан када ће се органзовати пијаца.
Одаберите одговарајући дан.

Корак други: изаберите **Организациони одбор.**
Прво, ученици морају на демократски начин да одаберу Организациони одбор. Он ће помагати при надгледању планирања тог догађаја. У њему ће бити:

Председавајући: то је особа која је одговорна за контролисање одвијања планова и која ће се побринути да сви буду укључени, да сви испуњавају своје обавезе и да уживају у активности.

Благајник: то је особа која је одговорна за руковање новцем којим се располаже за организовање овог дана.

Секретар: то је особа која је одговорна за прављење белешки током састанака, као и да свако зна шта му је улога и задатак.

Вође тимова: вођа тима представља одређени тим који има одређени задатак. Он је одговоран за извештавање читавог разреда о напретку и одвијању задатка које његов тим има.

Као разред, морате да организујете и гласање за одређене улоге у оквиру Организационог одбора. То треба да буде поштено и демократски.

Корак трећи: одређивање група са одређеним задацима.
Те групе ће зависити од активности која се организује. Ево неких предлога за задатке и групе које ће их обављати за организовање „Дана бувље пијаце“:

Група за набавку: одговорна за набавку било којих производа или предмета који су потребни за догађај који се организује.

Група за декорисање: одговорна за припрепу простора за „Дан Бувље пијаце“, тако да он може да се органзује у учионици.

Група за презентовање: одговорна за представљање и маркетинг који ће бити усмерен ка другим ученицима, уколико су и они позвани да учествују.

Група за изложбу: одговорна за прављење рукотворина које ће се продавати.

Планирајте бројне састанке који ће претходити овој активности тако да можете да надгледате напредовање процеса и да се уверите да ли се свако осећа делом ове активности.

Корак четврти: планирање буџета
Сврха „Бувље пијаце“ је да ученици покушају да што више робе уштеде, замене или донирају пре него да је купе. Ипак, приликом планирања, вероватно ће бити ситуација када ће неке ствари морати да се купе, на пример купони као улазнице на догађај. Та активност ће се финансирати из уштеђевине коју група има. То значи да ће цела група морати да види са колико новца располаже, те да одлучи колико новца, уколико је то уоште потребно, ће још

морати да дода. Затим ћете израчунати колико сваки ученик понаособ треба да донесе како би се организовала „Бувља пијаца“.

Можда ћете увидети да не може свако дете да свој допринос пружи у новцу. Постоје и други начини којима неко дете може подједнако да учествује у организовању „Бувље пијаце“, тако их подстакните да од куће донесу још нешто ако могу. Сваки допринос мора се подједнако ценити и на њему се подједнако мор бити захвалан.

Буџет 1

радња	број чланова	број доприноса	укупна сума

Корак пети: тимски рад

Свака активност ће бити успшена једино уколико је на правилан начин планирана и уколико је у њу уложен тимски рад. Планирање „Бувље пијаце“ захтева много рада. Свако мора да учествује а одлуке треба да се доносе заједнички. Одредите у свом дневнику неке датуме за састанке.

Корак шести: рекламирање

Уколико желите да „Дан бувље пијаце“ проширите ван свог разреда и у друге, биће потребно да рекламирате тај догађај. На вашим плакатима мора да пише ко све учествује, шта се од тог дана очекује, када се одржава, где се одржава и зашто се организује.

Корак седми: управљање трошковима

Следећи корак је да се отркије колико коштају ствари које је потребно купити како би могао да се организује „Дан бувље пијаце“. Искористите доњу табелу како бисте израчунали укупан трошак свега што вам је потребно. Не заборавите да трошак хране и декорације не сме бити већи од укупне суме која је на располагању за ову активност. Благајник ће водити рачуна о новцу али би цео разред морао заједнички да донесе одлуку о трошковима и одговарајућем буџету.

Буџет

		Бренд А		**Бренд Б**	
производ	количина	цена по јединици	укупна цена	цена по јединици	укупна цена

Корак осми: замена или куповина?
Као разред, договорите се да ли ће се ствари мењати или куповати и продавати. Мењање значи да ће ученици мењати један предмет за други исте вредности. Продаја значи да ће сваки предмет имати цену и ученици ће моћи да купују новцем. Можете направити и комбинацију ова два: мењај и продај. Спроведите активност. Уживајте у забави!

Корак девети: оно што преостане
Ево неких опција за робу која је остала неразмењена или непродата током „Дана бувље пијаце“:

1. Донесите све у Центар за донирање.
2. Разделите производе бесплатно ученицима или извлачите имена деце из шешира, као у томболи.
3. Спроведите „Поделу остатака“; нека свако ко је заинтересован купи веома јефтину улазницу и онда извлачите имена из шешира.
4. Сачувајте све што је остало за неки „кишни дан“ када би могло да вам затреба!

Корак десети: оцените
Видите како сте се ви и ученици осећали током ове активности. „Приручник за наставнике“ садржи низ веома једноставних алатки за оцењивање које бисте моги да искористите.

Овај пројекат је ко-финансиран средствима
Еразмус+ програма Европске уније

Australian Aid

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

PoMoć DECI

škola dokorán

Csoport-téka Egyesület